

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN
KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARINA ETKİLERİ**

Vahide DÖNMEZ İNCE

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet UÇAR**

MANİSA-2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN
KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Vahide DÖNMEZ İNCE

Danışman
Doç. Dr. Ahmet UÇAR

MANİSA-2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21.05.2019 tarih ve 17/Ek23 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Vahide DÖNMEZ İNCE nin "AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARINA ETKİLERİ" konulu tezi incelenmiş ve aday 26.06.2019 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 12.2 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna



OY BİRLİĞİ



DÜZELTME yapılmasına



OY ÇOKLUĞU



RED edilmesine



ile karar verilmiştir.

BASKAN

Doç. Dr. Süha Semsit
MCBU

ÜYE
Doç. Dr. Ahmet Uçar
MCBU

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Barbağ
Katip Çelebi Ün.

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.



Tez, mutlaka basılmalıdır.



Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.



Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.



Tez, basımı gereksizdir.



* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinin Türkiye’nin Kentleşme ve Çevre Politikalarına Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/05/2019

Vahide DÖNMEZ İNCE

İmza



ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Doğal kaynakların bilinçsiz tüketimi ve sanayileşme sürecinde çevresel tahribat, canlıların yaşamsal sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir. Bu sürecin farkındalığı oluşana kadar çevre kirliliği, çarpık kentleşme, kaynakların yok olma tehdidi gibi birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Küresel boyuta ulaşan bu sorunların ancak küresel boyutta mücadeleler ile çözüm sağlanabileceği fark edilmiş, bu kapsamda AB çevre ve kentleşme alanındaki çalışmalarına ağırlık vermiştir. AB ekonomik çıkarlarını bir kenara koyup, sürdürülebilir çevre ve kentleşme politikalarına yönelmiştir.

AB sadece ticari bir birlik olarak değerlendirilmemelidir. AB kültürel, ekonomik ve siyasi formda olup, üye devletlerin de bu yapıya uyum sağlamaları gerekli görülmüştür. Birliğin benimsemiş olduğu politikaların üye devletler ve aday devletler tarafından da benimsenmesi gerekmektedir. Türkiye AB'ye aday devlet statüsünde olup, müktesebata uyum sağlayabilmek için çalışmalarına devam etmektedir. Beş yıllık kalkınma planları ve her yıl düzenlenen ilerleme raporları bu çabaların göstergesi niteliğindedir. Kentsel politikalar ve çevre politikaları müktesebata uygun biçimde gerçekleştirilme çalışmaları devam etmektedir.

Bu tez çalışmasında, çevre ve kentleşme sorunlarının gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu süreç dâhilinde Türkiye'nin, AB'ye üye devlet statüsüne erişebilmek için müktesebata uyum çalışmalarından bahsedilmiştir. AB'ye uyum sürecinde Türkiye'nin nerede olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentleşme Politikaları, Çevre Politikaları, Kalkınma Planları, İlerleme Raporları.

ABSTRACT

EFFECTS OF ACCESSION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION ON URBANIZATION AND ENVIRONMENTAL POLICIES OF TURKEY

The unconscious consumption of natural resources and the destruction of the environment in the course of industrialization impaired the vital sustainability of living beings. Until the awareness of this process was awakened, many problems such as environmental pollution, distorted urbanization and the threat of resource extinction had occurred. It has been recognized that these problems which reach a global dimension, can only be solved through efforts on a global scale. The EU setting aside its economic interests has changed its focus on sustainable environmental and urbanization policies.

The EU should not be considered merely as a trade association. The EU as a cultural, economic and political entity requires member states to comply with its structure. The policies adopted by the Union must also be adopted by Member States and candidate states. Turkey as an EU candidate continues to work to ensure alignment with the *acquis*. Five-year development plans and annual progress reports are indicative of these efforts. Urban and environmental policies will continue to be implemented with the *acquis*.

This thesis highlights the development of environmental and urbanization issues. In this process, efforts aligned with the *acquis* to reach accession-candidate status, including Turkey's, were noted. Furthermore, Turkey's current status of accession during the harmonization process to the European Union will also be depicted.

Key Words: Urbanization, Urbanization Policies, Environmental Policies, Development Plans, Progress Reports.

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Hep yanımda olup, her daim bana destek olan, beni bu günlere getiren canım annem ve babama,

Sevgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Mehmet'e

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet Uçar'a, yürekten teşekkür ederim.

Vahide DÖNMEZ İNCE
Manisa, 2019



AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİRİŞ SÜRECİNİN TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

İçindekiler

İÇ KAPAK.....	ii
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	11
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kent, Kentleşme Kavramları ve Gelişimi	16
1.2. Çevre Kavramının Tanımı	20
1.3. Küreselleşme Ekseninde Kentleşme ve Çevre.....	22
1.4. Sürdürülebilirlik Kavramı, Kentleşme ve Çevreye Etkileri.....	26

İKİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ TARİHSEL SÜRECİNDE KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARI

2.1 Avrupa Birliği Sürecinde Kentleşme ve Çevre Politikalarının Gelişimi	29
2.1.1. Stockholm Konferansı	30
2.1.2. Habitat I Konferansı	32
2.1.3. Brundtland Raporu	33
2.1.4. Rio Deklarasyonu Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı	34
2.1.5. Habitat II Konferansı	37
2.1.6. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP).....	38
2.1.7. Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu	39
2.1.8. Dünya Kentsel Forumu	40
2.1.9. Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP).....	41
2.1.10. Habitat III Konferansı.....	42
2.1.11. Avrupa 2020 Stratejisi	44
2.1.12. BM 2030 Gündemi	46

2.2	Avrupa Birliği Antlaşmalarında Çevre Politikaları	48
2.2.1.	Avrupa Tek Senedi	48
2.2.2.	Maastricht Antlaşması.....	49
2.2.3.	Amsterdam ve Nice Antlaşmaları.....	51
2.2.4.	Lizbon Antlaşması	52
2.3	Paris Antlaşması	53
2.4	Avrupa Kentsel Şartı	54
2.5	Avrupa Birliği Çevre Eylem Programları	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE ÇEVRE

3.1.	Türkiye'de Çevre ve Kentleşme Alanındaki Gelişmeler	65
3.2.	Kalkınma Planlarında Kentleşme ve Çevre Politikaları	67
3.2.1.	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	67
3.2.2.	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	68
3.2.3.	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	69
3.2.4.	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	71
3.2.5.	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	73
3.2.6.	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	75
3.2.7.	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	77
3.2.8.	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	79
3.2.9.	Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	81
3.2.10.	Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).....	83
3.3.	İlerleme Raporları.....	86
3.3.1.	Müzakere Öncesi İlerleme Raporları.....	86
3.3.1.1.	Müzakere Öncesi İlerleme Raporlarının İncelenmesi	93
3.3.1.1.1.	Yatay Mevzuat	93
3.3.1.1.2.	Hava Kalitesi	94
3.3.1.1.3.	Atık Yönetimi	96
3.3.1.1.4.	Su Kalitesi.....	97
3.3.1.1.5.	Doğanın Korunması.....	98
3.3.1.1.6.	Endüstriyel Kirilenmenin Denetimi ve Risk Yönetimi	99
3.3.1.1.7.	Kimyasal Maddeler.....	100
3.3.1.1.8.	Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar	101
3.3.1.1.9.	Gürültü	102
3.3.1.1.10.	Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma	102
3.3.2.	Müzakere Sonrası İlerleme Raporları.....	103
3.3.2.1.	Müzakere Sonrası İlerleme Raporlarının İncelenmesi	108
3.3.2.1.1.	Yatay Mevzuat	108
3.3.2.1.2.	Hava Kalitesi	111
3.3.2.1.3.	Atık Yönetimi	113
3.3.2.1.4.	Su Kalitesi.....	116
3.3.2.1.5.	Doğanın Korunması.....	118
3.3.2.1.6.	Endüstriyel Kirilenmenin Denetimi ve Risk Yönetimi	121
3.3.2.1.7.	Kimyasal Maddeler.....	123
3.3.2.1.8.	Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar	124

3.3.2.1.9. Gürültü	124
3.3.2.1.10. İdari Kapasite.....	125
3.3.2.1.11. Ormancılık.....	128
3.3.2.1.12. İklim Değişikliği	128
3.3.2.1.13. Sivil Koruma	131
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	132
KAYNAKÇA	142



SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB Avrupa Birliği

AET Avrupa Ekonomik Topluluğu

AT Avrupa Topluluğu

BM Birleşmiş Milletler

CAFE Avrupa Birliği Hava Kalitesi Yasal Çerçevesi ve Avrupa İçin Daha Temiz Hava

CITES Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme

CEA Çevresel Etki Analizi Direktifi

ÇED Çevresel Etki Değerlendirmesi

Çev. Çeviren

DEA Düzenleyici Etki Analizi

DPT Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ Devlet Su İşleri

Ed. Editör

EEA Avrupa Çevre Ajansı

ESDP Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi

EU European Union (Avrupa Birliği)

GDO Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

HAK Hükümetler Arası Konferans

IMF Uluslararası Para Fonu

INDC Ulusal Katkı Niyet Beyanını

INSPIRE Avrupa Topluluğu içinde Mekânsal Bilgi Altyapısı

IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

IUC Uluslararası Kentsel İşbirliği

İDÇS İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

KMYKK Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik ve İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

REACH Kimyasalların, Kayıtlandırılması, Değerlendirmesi, Ruhsatlandırılması ve Kısıtlanması

RENA Katılım için Bölgesel Çevre Ağı

SÇD Stratejik Çevresel Değerlendirme

SEVESO Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Kontrol Edilmesi

STK Sivil Toplum Kuruluşları

UÇEP Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı

UÇEP Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı

UNCED Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNEP United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)

WCED Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu

WGEM Çevre İzleme Çalışma Grubu

WUF World Urban Forum (Dünya Kentsel Forumu)

YKG Yeni Kentsel Gelişim

YY Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye'nin AB serüveni Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in 31 Temmuz 1959 yılında ortaklık teklifi ile başlamıştır. 12 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile ortaklık kurulmuştur. Hazırlık dönemi 13 Kasım 1970 yılında Katma Protokol'ün imzalanması ile sona ererek, geçiş dönemi başlamıştır. Türkiye-AET ilişkileri 1980 yılına kadar yavaş bir şekilde ilerlemiştir. 1980 darbesi ile ilişkilere ara verilmiştir. 12 Eylül 1980 yılından itibaren Türkiye'nin ekonomide ithal ikameci politikaları terk etmesi ile dışa açılma süreci başlamıştır. Bu nedenle Türkiye-AET ilişkilerinde canlanma gözlenmiştir. Türkiye 14 Nisan 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Fakat topluluk kendi içindeki bütünleşme sağlanmadan topluluğa yeni bir üye kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye birçok konuda üyelik için yetersiz görülerek ortaklık çerçevesinde ilişkilerin güçlendirilmesi öngörülmüştür. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye için önemli bir gelişme yaşanmış ve Türkiye aday ülke statüsüne kabul edilmiştir. Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi AB tarafından 2001 yılında onaylanmıştır. Müzakerelerin başlayabilmesi için talep edilen şartların yerine getirilmesi adına yapılan çalışmalara hız verilmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşen Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirdiği belirtilmiştir. Bu gelişmeye istinaden 2005 yılında müzakereler başlamıştır. Böylece Türkiye ve AB ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Türkiye için katılım müzakerelerinde 16 adet açık olan fasıl vardır. Bir adet fasıl ise geçici olarak kapatılmıştır. 27. Çevre Faslı 21 Aralık 2009 tarihinde AB Konseyi İsveç dönem başkanlığı esnasında açılmıştır. Kentleşme ile ilgili bir fasıl yoktur ancak Çevre Faslı altında kentleşmeye yer verilmiştir.

Avrupa Birliği'nde sürekli olarak gelişen ve üzerinde durulan konulardan biri de çevre-kentleşme kavramları ve bu alanda alınması gereken önlemler olmuştur. Uygulanması gereken planlar ve politikalar, anlaşmalar ve strateji belgeleri ile desteklenmiştir. Son yüzyılda gelişen teknoloji ile birlikte çevre ve kentleşme alanında doğal kaynakların bilinçsizce tüketimi özellikle sürdürülebilirlik konusunda farkındalık yaratmaya başlamıştır. Siyasal ve çevresel politikaların etkilerinin yanı sıra ülkelerdeki göç, işsizlik, konut sorunu, çarpık kentleşme sorunları başka önemli sorunlara neden olduğu için Avrupa Birliği kapsamında günümüzde düzenlenmesi zorunlu konular içine girmiştir.

AB 1972 yılında eylem planları hazırlayarak, çevre sorunları üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Su kirliliği, hava kirliliği, atık yönetimi gibi konularda yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. Doğal kaynakların gereksiz kullanımı ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılması için politikalar geliştirmiştir. Bu politikaların önemi günümüze kadar, her geçen gün artış göstermiştir. Çevresel ve kentsel sorunlar karşısında geliştirilen politikaların birliğin diğer politikaları içinde entegre edilmesi için çaba sarf edilmiştir.

Türkiye'nin AB müktesebatına uyum kapsamında 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsünün verilmesinden sonraki süreçte çevre ve kentleşme alanında geliştirdiği politikaların kapsamı genel olarak genişlemiştir. AB'nin hazırladığı İlerleme Raporları ve Türkiye'nin hazırladığı Ulusal Programlar bu çalışmada incelenerek Türkiye'nin geldiği aşama tespit edilmeye çalışılmıştır. Çevre sorunlarının ölçülemeyen boyutları nedeniyle AB çevre sorunlarına çeşitli politikalar geliştirmenin üzerinde durmuştur. Bu konuda ilk kez 1972'de girişimde bulunulmuş ve altı yıl boyunca eylem programı hazırlanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de AB'ye adaylık sürecinde Uyum Yasaları çerçevesinde farklı başlıklar altında çevre konusu yer almaktadır. Özellikle yasal eşgüdüm kapsamında çevre politikalarının AB mevzuatına uygun düzenlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada AB özelinde incelenen kent ve çevre konuları ile birlikte Türkiye'nin adaylık sürecinde bu alandaki süreçleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çevre politikalarının doğuşu, gelişimi ve hukuki temelleri ele alınırken uluslararası boyutta kent ve çevre konuları ne derece önem taşıdığı yansıtılmaya çalışılmıştır. Araştırma yöntemi olarak AB'de ve Türkiye'de bu alandaki politikaların ve hukuki mevzuatların karşılaştırılması yapılmış, teoride ve uygulamadaki farklılıklar ve uyumlu taraflar ortaya koyulmuştur.

Tez çalışması gerçekleştirilirken betimleyici yöntemlere başvurulmuştur. Bu anlamda literatür ve doküman incelemesi yapılarak sonuçlar elde edilmiştir. Tematik veri analizi yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Kentleşme ve çevre politikaları kapsamında hazırlanmış olan veriler incelenmiştir. Konu hakkında uzman kişiler ve birimler tarafından hazırlanmış olan rapor ve makalelerden yararlanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kent, kentleşme ve çevre kavramları açıklanarak, küreselleşme ve sürdürülebilirlik olgusu çerçevesinde değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, AB tarihsel sürecinde kentleşme ve çevre politikaları incelenerek bu süreçte gerçekleştirilen anlaşmalar, eylem planları,

konferanslar ve stratejiler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin kentleşme ve çevre politikaları incelenmiştir. Türkiye'nin AB üyesi olabilmek için yapmış olduğu çalışmalara yer verilmiştir. Beş yıllık kalkınma planlarında çevre ve kentleşme bölümleri incelenerek, AB'ye uyum sürecinde Türkiye'nin durumu açıklanmıştır. İlerleme raporları ile müzakere öncesi ve müzakere sonrası dönemde Türkiye'nin kentleşme ve çevre politikaları incelenerek, AB'ye uyum süreci değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasında kentleşme ve çevre politikası üzerinde AB baz alınarak BM ve Türkiye tarafından gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiş olup, tezin gelecekte yapılacak olan çalışmalara kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinde kent ve çevre konularında müktesebata uyumuna ilişkin ne kadar ilerleme kaydettiği ve kaydedebileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kent, Kentleşme Kavramları ve Gelişimi

Farklı coğrafi alanlarda farklı nedenlerle bir araya gelen insan toplulukları, ilk kent yerleşkelerini kurdukları tarih M.Ö 1500’lü yıllara dayanmaktadır. M. Weber ilk kentleri insanların güvenliği için oluşturulan bir mekanizma olarak görmemiştir. Tarihte ilk yerleşim birimlerini hukuksal düzeni olan otonom yapılar olarak tanımlamıştır (Iverson, 1984:17).

Genel olarak kent hakkında yapılan tanımlarda ekonomik ve sosyal yapının yanı sıra otonom olarak gelişen ve fiziksel olarak büyüyen bir yapı olduğu vurgulanmıştır. Toplumsal gelişim süreci kapsamında sanayileşme ve teknolojik gelişmeler kentlerin gelişimine önemli etkide bulunmuştur. Bu toplumsal/kurumsal yapı değişikliği kültürel değişimi de beraberinde getirmiş, kentleşme ve modernizm süreçlerini başka bir boyuta taşımıştır. İnsanlar arasında sınıflaşma ve tabakalaşmanın görülmesi bu sürecin bir boyutu iken, geleneksel yapının ve değerlerin zamanla değişmesi yeni toplumsal kurumları ortaya çıkarmıştır.

Kent kavramı tanımlanırken ekonomik, yönetsel ve nüfus gibi kriterler baz alınabilir. Belediye sınırları içinde yaşayan insan topluluğu yönetsel anlamda kent kavramını oluştururken, nüfus miktarı açısından değinecek olursak belirli bir yaşayan kişi sayısına ulaşmış yerleşim alanıdır. Türkiye’de nüfus miktarı 5000’in üzerinde olan yerleşkeleri kentli nüfusu olarak söyleyebiliriz. Belediyeler yönetsel açıdan kent tanımına en güzel örnektir. Ekonomik olarak değerlendirecek olursak, kırsal alanda çalışmayan, mal ve hizmet üretim ve tüketim aşamalarında toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve sürekliliğini sağlayan sistemdir.

Keleş kent tanımını yaparken, kentteki üretimin, tarımsal alanda değil de sanayi alanında gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Kentin heterojen bir yapıya sahip olduğunu ve kentlilerin kendi aralarında iş bölümü ve uzmanlaşmanın çok yoğun bir şekilde gerçekleştiğini söylemiştir (Özdemir, 2017).

Kent kavramını sosyologlar, geniş bir alan içinde, benzer özellikleri olmayan insanların bir araya gelerek ya da farklı toplumsal farklılıkları bulunan kişilerin bir arada yaşadıkları yoğun, geniş ve devamlılığı bulunan yerleşim yeri olarak tanımlıyorlar (Taneri, 1978: 19).

Genel anlamda kent toplumsal farklılıkları bulunan kişilerin oluşturduğu ve bireyler arasında yoğun bir iş bölümünün ve uzmanlaşmanın olduğu, fazla nüfuslu ve devamlılık gösteren yerleşim yerleridir (Keleş, 1996: 75).

Kenti tanımlarken kültürel yaklaşım ve sosyoekonomik açıdan yaklaşım ele alınarak incelenmektedir. Kültürel yaklaşıma göre kent, uygarlıkların olduğu ve korunduğu yer olarak belirtilmektedir. Sosyoekonomik açıdan kent ise içinde bulunduğu toplumun iktisadi yapısının bir ögesidir. Jane Jacobs sosyoekonomik açıdan kenti incelerken, kentin kendi sınırları içinde yer alan ekonomik faaliyetler ile kendi ekonomik varlığını sürdürdüğünü vurgulamıştır. Yani kent, yerel ekonomisi ile kendi ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Howard Saalman açısından kent ise, ekonomik faaliyetlerin ve hizmetlerin üretilmesi ve başkalarına geçmesi için ortam hazırlayan bir araç olarak tanımlanmıştır (Sözen-Tanyeli, 1992: 128).

19. Yüzyılda kentleşme süreci birden hız kazanmıştır. Bu dönemde kentleşme ivme kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme süreci ikinci dünya savaşı bittikten sonra hız kazandığı görülmüştür. Türkiye’de gelişmekte olan bir ülke olduğu için bu dönemde kentleşme süreci hızlanmıştır. Savaşın bitmesi ile ekonomik ve sosyal iyileşmeler hız kazanmıştır. Bu gelişmelerin etkisi olarak kentleşme süreci hızlanmıştır. İnsanlar daha fazla kazanmak ve daha iyi şartlarda yaşamak için kentlere yönelmiştir. Ekonomik gelir kaynakları olan tarımdan vazgeçerek sanayi alanlarına yönelmiştir. Artık insanlar kentlerde yaşamayı ve tarım dışı faaliyetler ile gelir elde etmeyi seçmişlerdir (Niray, 2002: 3-4).

Teknolojinin gelişmesi, tarımsal faaliyetlerden pek fazla kazanç elde edilememesi ve sanayi alanında yaşanan gelişmeler kentleşme sürecinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kentleşme sadece bir sonuç değildir. Kentleşme aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler için, kentleşme hızı belli seviyeye ulaştıktan sonra o ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının farklılaşmasına ve değişmesine yol açan ana öğelerdendir (Kartal, 1978: 4-5).

Kentleşmenin birçok açıdan açıklaması bulunmaktadır. Ancak en genel anlamda kentleşme, kendine özgü davranışları sergileyen ve kendi kültürünü oluşturan kentli toplumunun, aralarında iş paylaşımı, örgütlenme ve uzmanlaşmanın artış gösterdiği bir yapıdır. Aynı zamanda sanayileşme ve ekonomik gelişmelerin artması kentleşme hızını ve sayısını artırmaktadır (Keleş, 1996: 19).

Kırsal alandan kentsel alanlara yaşanan göç, beraberinde insanların yeni bir çevreye girmesine sebep olmuştur. İnsanlar artık yeni bir kültürel olgunun içindedirler.

Bu bireyler artık kentli ya da kentlileşmiş olmaktadırlar. Bireyler açısından sosyal ve psikolojik tarafı baskın olan bir süreçtir (Erkut, 1991: 52). Sonuç olarak kır insanı, kent insanı olmaya başlamıştır. İkisinin arasında geçen uyum süresinde ise insanı kentlileşen insan olarak adlandırabiliriz. Kentli insan hem kent yaşamının hem de kırsal yaşamın özellikleri taşıyan geçiş insanıdır. Ekonomik ve sosyal yapısında bulunan her iki tarafa olan aidiyetlik, kentsel yaşama yaklaştıkça tekillenmektedir (Kartal, 1992: 22).

Kentlileşme, kentsel yaşama uyum sürecidir. Kentsel yaşama geçen insanların davranışlarında, değer yargılarında, maddi kazançlarını elde etme yöntemlerinde değişiklik meydana geldiği gözlemlenmiştir. Toplumların kentsel yaşama entegre olması neticesinde kentlileşme olgusu meydana gelmektedir. Geçmişteki ilk toplulukları incelediğimizde, yerleşik yaşama geçiş uygarlık simgesidir. Farklı dillerde uygarlık ve kent anlamına gelen aynı kökten türemiş kelimelere rastlanmaktadır. Örneğin, Arap şehri olan Medine'nin anlamı kenttir. Aynı şekilde uygarlık anlamını taşıyan medeniyet kelimesi de aynı kökten türemiştir. Kentleşme olgusu, uygarlığın başladığı anlamına gelmektedir. Yerleşik hayata geçiş ile tarımsal faaliyetler de başlamıştır. Cilalı Taş Devri'nde hayvansal güce bağlı tarımsal faaliyetler mevcut olduğu bilinmektedir. Sonrasında toprağın işlenmesine yardımcı olacak yeni teknikler ile daha fazla üretim yapıldığından tarımsal faaliyetlere olan ilgi azalmıştır. Bunun sonucunda insanlar zanaat alanlarına yönelmiştir. Tarımsal faaliyetler terk edilmeye başlamıştır. Ekonomik değişiklikler kırsaldan kopuşlara neden olmuş. Sonuç olarak yeterince büyüklüğe ulaşan köyler kent olmaya hak kazanmıştır. Aynı zamanda ekonomik faaliyetlerdeki değişiklikler kentleri meydana getirmiştir (Bookchin, 1999: 45-46).

Avrupa ekonomik yaşamı, 11. yüzyıldan itibaren özellikle tarımsal üretim tekniklerindeki ilerlemelerle yeniden canlanmaya başlamış ve ticari hayat hareketlenmiştir. Ticaretin gelişmesiyle kentlerde, topraktan değil para ya da parayla ölçülebilir mallardan oluşan ticari servet sahipleri etkinliklerini hissettirmeye başlamışlardır. Ticaretin gelişmesine paralel olarak bir takım sanayi faaliyetlerine de girilmiştir. Özellikle tekstil endüstrisinde ücretli işçilerin belirmesiyle sınıf savaşı çok farklı bir biçimde kente giriyordu. Gelişen endüstriyel faaliyetler, Ortaçağ ekonomik yaşamını denetim altında tutmuş, rekabeti engellemiş, daha çok yerel pazara mal yetiştiren ve usta-kalfa-çırak ilişkisi üzerine kurulu lonca düzenini aşıyordu. Kent

içinde, değişik grup ve sınıflar arasında değişik ittifaklarla bir mücadele yaşanırken, kentle kır arasındaki uçurum da gittikçe büyüyordu (Bumin, 1998: 65).

11. Yüzyıl ve sonrasında Avrupa’da ekonomik yaşamda hareketlenmeler başlamıştır. Bunun sebebi teknolojik gelişmelerin tarımsal hayata da yansımalarından kaynaklanmaktadır. Tarımsal ekonomide yaşanan gelişmeler, ticari hayatın hareketlenmesine sebep olmuştur. Maddi değeri olan mal ve para ile ticari işlevler hızlanmıştır. Ticaret alanında meydana gelen gelişmeler kentlerdeki, sanayinin gelişmesine etken oluşturmıştır. Sanayi alanında faaliyetlerin artmaya başlaması ile insan gücüne yani işçilere ihtiyaç duyulmuştur. Kentlerde sınıflaşmaların oluşumu bu şekilde başlamıştır. Kentlerdeki sınıfsal çatışmalar yaşanırken, kırsal alanda ekonomik seviyelerde pek fazla farklılık bulunmuyordu. Fakat tüm bu gelişmeler kırsal yaşam ile kentsel yaşam arasındaki farkları giderek artırmıştır (Bumin, 1998: 65).

Sanayi Devrimi ile birlikte kent kavramı farklı bir boyuta taşınmıştır. Sanayi devrimi öncesinde kentlerin ekonomisi ticarete dayalıdır. Sanayi devrimi ile endüstriyel üretim ve sermaye birikiminin ön planda olduğu ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu kentlere endüstriyel kent adı verilmiştir (Thorns, 2004: 15).

Kentleşme sürecini en fazla etkileyen Sanayi Devri olmuştur. İş olanaklarının artması, modernizmin kente getirilmesi, daha iyi yaşam arzusu kırdan kente göç hızlanmış ve kentler çekim merkezi olmuştur. Fakat kontrolsüz kentleşme birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Konut yetersizliği, atık madde sorunu, gürültü, hava kirliliği bazı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak asıl kentleşme hareketleri Endüstri Devrimi ile başlamıştır. Yeni üretim biçiminin yarattığı yeni iş olanakları ve emek talebi, tarımsal üretim biçimindeki değişimler kırsal alanlardan kente doğru bir göçün başlamasına sebep olmuştur. Kentler sadece sağladıkları iş imkânları ile değil de sundukları hizmetlerle de çekim merkezi haline gelmiştir. Öte yandan, tüm bu gelişmelere rağmen beraberinde getirmiş olduğu bir takım sıkıntılar da kendisini göstermeye başlamıştır. Fabrikalar işçiler için kışlalara dönüşmüş, konut sıkıntısı, hava ve su kirliliği, artık maddeler, işçi mahallelerinin içinde bulunduğu kötü koşullar kentin ciddi sorunları olarak ortadadır.

Kentleşme süreci gelişmiş olan ülkelerde içeriden başladığı için gerçek anlamda kentleşme olgusu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda sanayileşme süreci de ilk bu ülkelerde yaşandığı için düzenli bir kentleşme meydana gelmiştir. Fakat Türkiye gibi gelişimini tamamlamamış az gelişmiş ülkeler, gelişmiş olan ülkeleri taklit

ettiklerinden dolayı düzenli bir kentleşme sürecine girilememiştir. Bu ülkelerde kent merkezlerinde istenilen yapılaşmalar yerine çarpık kentleşme olgusu meydana gelmiştir (Kılıç, 2-3).

1.2. Çevre Kavramının Tanımı

Çevre genel anlamda canlı ve cansız varlıkların bir arada bulunduğu ve bir canlı ya da bir topluluğun etkileşim içinde oldukları alana denmektedir. Ekonomik gelişmeler sonucunda üretim fazlalığı ortaya çıkmıştır. Üretim fazlalığı insanlar arasında üstün olma, egemen olma yarışlarının başlamasına neden olmuştur. İnsanların birbirleri üzerinde kurdukları egemenlik zamanla doğa üzerinde egemenlik kurma yarışlarını ortaya çıkarmıştır. Doğayı farklılaştırabilen güç, insan faktörü olmuştur. İnsan ekolojik dengeyi alt üst edebilecek güçtedir. İnsan sonsuz doğal kaynakların bitmeyeceği gibi davranarak, bitirebilen ve bu çevresel yapıyı bozabilen güçtedir (Çağnan ve Özer, 2014: 255-270).

BM tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm’de gerçekleşen BM Çevre Konferansı çevrenin korunması ve yaygınlaştırılmasını temel alan bazı kararlar almıştır:

- İnsan ve çevre iç içe etkileşim halindedir. İnsanın oluşumunu her anlamda insanın tamamlanmasını sağlayan çevredir. Fakat insan aynı zamanda çevrenin zarar görmesini sağlayan varlıktır. İnsanoğlunun güç savaşları ve egemenlik yarışı sonunda bilim ve tekniğin üst düzeyde gelişmiş olması sayesinde, çevrenin akıl almaz derecede değiştirilmesine yol açan gücü eline almıştır.
- Çevre sorunlarına son vermek hem insanlık için hem de ekonomik refahlık için çok büyük önem taşımaktadır. Devletler acil olarak çevrenin korunması ve zarar görmesini engelleyecek çalışmalar yapmalıdırlar.
- İnsanlar durmadan yeni şeyler keşfederek üretmek zorundadırlar. Çevrenin olumlu yönde değiştirilmesi, kalkınma hızını artıracaktır. İnsanlar refah düzeyini artırabilmek için bunu yapmak zorundadırlar. Fakat bunun tam aksi yani çevrenin tahrip edilmesi insana ve çevreye akıl almaz zararlar verecektir. İnsanlar gün geçtikçe çevreye zarar vermeyi de artırmaktadırlar. Çevrenin her bir yerinde insanoğlunun izi bulunmaktadır. Çevredeki kirlenme tehlikeli bir hal almıştır.

- Az gelişmiş olan ülkelerde çevre sorunlarının en temel nedeni gelişmekte olan devlet olmalarından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde birçok insan temel ihtiyaçlarını bile tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Bu yüzden çevreden önce ekonomik fayda düşünülmektedir. Kalkınma sağlanacak ise çevrenin zarar görmesi pek fazla önem taşımamaktadır. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerdeki çevre sorunlarının en temel etkeni sanayileşme ve teknolojik gelişmelerdir.
- İnsan nüfusunun giderek artması çevresel sorunların artmasına yol açmaktadır. Dünyadaki en değerli olan varlık insandır. İnsan bilim ve teknolojinin gelişimini çevrenin korunması ve geliştirilmesi için kullanacaktır.
- Dünya tehlikeli noktaya gelmiştir. İnsanoğlu yapmış olduğu tüm davranışlarının nelere sebep olacağını düşünerek gerçekleştirmelidir. Umursamazlıklar çevreye geri dönüşü olmayan zararlar verebilir. Bilinçli davranış içinde olursak eğer gelecek kuşaklardan emanet olarak almış olduğumuz çevreyi yine onlara umut verici bir vaziyette bırakmış olacağız. Çevre bize emanettir. İnsan tüm bilgi ve yeteneğini iyi bir çevre için kullanmalıdır. Hatta insanlık çevrenin korunması ve geliştirilmesi için çok fazla düşünmek zorundadır.
- Amaçlanan hedeflere ulaşılabilmesi için toplumun tüm fertlerinin, ekonomik sosyal alanda faaliyet gösteren tüm kuruluşların, çevre konusunda yükümlülüklerinin olduğu ve gerekeni yapmalarının bilincinde olmalıdırlar. Çünkü geleceğin çevresini bu günler oluşturmaktadır. Uzun vadeli yapılan çevre planlar ile idareler sorumluluk taşıyacaklardır ve plana uyacaklardır. Gelişimini tamamlayamayan ülkeler gelişmiş ülkeler tarafından desteklendiklerinde, çevre politikalarına uyum sıkıntısı azalacaktır. Bu nedenle ülkeler uluslararası anlamda iş birliği içinde olmalıdırlar. Çünkü çevre sorunları, ulusal değildir, tüm doğayı etkisi altına almaktadır. Konferansta tüm dünyanın el ele vererek çevrenin koruma altına alınmasına ve geliştirmesine çağrıda bulunmaktadır.

1992’de Rio Deklarasyonu Yeryüzü Zirvesi olarak adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda 1972 Stockholm’de bahsedilen konular teyit edilmiştir. Tüm ulusların 21.yy’da gerçekleştirmek istediği hedefi sürdürülebilir kalkınmadır. 21.yy’da kalkınma ve çevresel sorunların üstesinden gelinmesi sürdürülebilir kalkınmanın

sağlanabilmesi için bilgilerin yer aldığı “Gündem 21” başlıklı eylem planı hazırlanmıştır. Öncelik hedef tüm dünyanın etkilendiği sorunlar yani global sorunların belirlenmesidir. Belirlenen sorunların üstesinden tüm dünyanın kabul ettiği antlaşmalar ile gerçekleştirilebilmektedir. BM’ye üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Hem günümüz sorunları ile başa çıkılması hem de 21.yy sorunlarına dünyayı hazırlamayı planlamıştır. Kalkınma ve çevre global ortaklık için işbirliği içinde olmalıdır. Bu nedenle Rio Zirvesi düzenlenmiştir. Türkiye Zirveye Çevre Bakanının başkanlığında oluşmuş olan “Ulusal Komite” ile birlikte yer almıştır (Müezzinoğlu, 1992: 5).

1995-1998 ve 2003 yıllarında “Avrupa'nın Çevre Sorunları Değerlendirme Raporu” adı verilen raporlar hazırlanmıştır. En son 2003 yılında yayınlanan rapor WGEM tarafından hazırlanmıştır. Son rapor içerik zenginliği en kapsamlı olan rapordur.

1990 yılında yayınlanan rapora kadar olan sürede çevre konusunda pek fazla çalışma yapılmamıştır.

1.3. Küreselleşme Ekseninde Kentleşme ve Çevre

Küreselleşme, birçok araştırmacı tarafından ekonomik temelli bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ancak küreselleşmeyi sadece ekonomi alanında ortaya çıkan bir kavram olarak görmek tanımını daraltmakla beraber zorlaştırmaktadır. Çünkü küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığı, bu sürecin sosyal, kültürel ve politik yönlerinin de önem taşıdığı görülmektedir (Kıvılcım, 2013: 221). Uluslararası sistemde özellikle kültürel alanda etkileri arttıkça küreselleşme kavramı daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Ekonomik olarak ülkeler arası emek ve sermaye gibi kaynakların serbest dolaşımı sonucunda ülkeler birbirleriyle yakınlaşmış ve bu yakınlık beraberinde farklı kültürlerin de uluslararası sistemde tanınmasına imkân sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sermaye dolaşımı ülkeler arasında katı bir politika çerçevesinde yürütülmekteydi. IMF ve Dünya Bankası uluslararası ticaret ve yatırımlara olanak sağlamak amacıyla tasarlanmış olup, sermaye dolaşımı üzerindeki kısıtlamaların zamanla kaldırılmasına olanak sağlamıştır. 1980’lerin başında uluslararası sermaye hareketlerinin hızlanmış, özellikle 1990’ların başında Sovyetlerin yıkılmasıyla finans piyasaları gerçek anlamda küresel hale gelmeye

başlamıştır (Kıvılcım, 2013: 222). IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin uluslararası sistemde faaliyette olması ülkeler arasında birlik olma fikrini yaygınlaştırmıştır. Küreselleşme ekonomi alanında bu dönemde hız kazanmış ve günümüzde de etkinlik gösteren uluslararası örgütler kurulmaya devam etmiştir. Ekonomi alanındaki bu ilerleme beraberinde teknolojik yenilikleri ve kültürel kaynaşmayı getirmiştir. Uluslararası sistemde küreselleşme ile beraber küresel sistemin parçası olan ülkelerin bölgeleri rekabet edebilirlik kapsamında ön plana çıkmaya başlamıştır. Avrupa kıtasında da Avrupa Birliği'nin kurulması bütünleşme düşüncesi ile küresel sistemde güçlü kalmak için güzel bir örnektir.

Küreselleşme ile yaşanan değişim yerelleşme hareketleriyle aksi yönde görünse de ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik birlik yerel yönetimlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Yerelleşme merkezi yönetimin yetkilerinin ve kaynakların yerel düzeydeki otoritelere devredilmesidir, kısaca merkezden taşra örgütüne yetki devridir (Ayman Güler, 2005: 68). 1980'lerde değişen ve gelişen küreselleşme süreciyle yerelleşme, bölgeselleşme, demokratikleşme, insan hakları gibi birçok yeni kavramlar ön plana çıkmıştır. Yerellik ilkesi kapsamında hem yerel yönetimlerin güçlendirilmesine önem verilmiş hem de bireyi öncelikli kılarak hak ve özgürlüklerin koruyucusu durumuna getirilmiştir (Yıldırım, 2014: 130).

Küreselleşme ve yerelleşmenin etkisi ile ulus devletler karar yetkilerini uluslararası, bölgesel ve kentsel güç odakları ile paylaşmaktadır. Küreselleşme ve yerelleşme kavramları birbirine zıt kavramlar gibi görünse de küreselleşme süreci, merkezi yönetim anlayışını dönüştürerek yerel dinamiklerin ulusal sorunlarda çözümün bir parçası haline getirmiştir. Kısaca ulusal hedeflere ulaşmak için tabandan tavana bir sistem uygulanmaya başlanmış ve yerelde ön plana çıkan hedefler kapsamında ulusal hedefler belirlenmeye başlanmıştır.

Küreselleşme ile ülkeler arasındaki bilgi, teknoloji ve sermayenin hızla yayılması, farklı kültürlerin toplumlar arasında tanınması ve toplumları kaynaştırması ülkelerin sahip oldukları potansiyelleri ön plana çıkarma fikrini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla yerel dinamiklerin rekabet edebilirlik seviyesine getirilmesi fikrini yaygınlaştırmıştır.

Yeni kavramlarla beraber kentleşme ve çevre politikaları ön plana çıkmıştır. Bireyin ve birey haklarının öncelikli olduğu yönetimlerde kentleşme ve çevre ile ilgili projeler de öncelikli olmuştur. Küreselleşmenin ekonomi, kültür ve siyasete etkisi kentsel yaşamı ve çevreyi de etkilemektedir.

Küreselleşme süreciyle beraber meydana gelen ekonomik, siyasi, kültürel değişimler kentlerin gelişiminde de değişimi beraberinde getirmiştir. Küreselleşme süreciyle 1980 yıllarda meydana gelen ekonomik değişiklikler kentlerde ekonomik ve siyasi alanda değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sermayenin serbest dolaşımı ile kentlerde sosyal yapıda ve kültürel yapıda yenilenme ile güçlü ekonomik yapısı ön plana çıkmış şehirlerin oluşumu hız kazanmıştır. Sanayinin gelişim göstermesi ile nüfusun çoğunluğu kentlerde toplanmıştır. Ekonomik gelişimin hız kazanması aynı zamanda kültürel ve sosyal bakımdan gelişmelerin artmasına etki etmiştir.

Küreselleşmenin anlamını açıklamak istediğimizde birçok kavramın içinde yer aldığını görmekteyiz. Ekonomi, tarih, mimarlık başta olmak üzere birçok alanda küreselleşme kavramının etkisinin olduğunu görmekteyiz (Topal, 2003: 41-61). Kent küreselleşmenin etkisi ile kapitalist sistem açısından değişmiş ve sermaye üretiminin yapıldığı yer olmuştur. Kentler sermaye üretiminin merkezi haline gelmesi, insanların kentlere yönelmesini arttırmıştır. Aynı zamanda bölgesel farklılıklar arasındaki uçurumu arttırmıştır. Bir yandan kentlerin özgürlük alanları konuşulurken bir yandan da yeni ortaya çıkan kavramlar konuşulmaya başlanmıştır. Bu kavramlara örnek olarak “Yönetişim, Yarışan Kent” kavramlarını verebiliriz (Sert, Karpuz ve Akgün, 2002: 104).

Marshall McLuhan küreselleşme kavramına açıklık getirirken “Küresel Köy” tanımlamasında bulunmuştur (Balcı, 2006: 27). Aslında bu kavram ile söylemek istediği, medya ve elektronik haberleşmenin yaygınlaşması ile dünya küresel bir köye dönüşecektir. Elektronik iletişim ile ülkeler arasındaki yakınlık artmıştır. Bunun yanı sıra medyadaki global kontrol büyük medya şirketlerinin etkisi altına girmiştir (Varol, 2017: 399-424).

Küreselleşme çok fazla anlamı içinde taşımaktadır. Küreselleşme siyasi, sosyal ve iktisadi bir süreç olduğu öngörülmektedir. Ulusal ve uluslararası sosyal, siyasi ve iktisadi süreçlerde yerel ya da bölgesel katılımların, o bölge üzerinde siyasi etkisi bulunmaktadır (Zengingönül, 2004: 90).

Aslında küreselleşme beraber yaşadığımız dünyada, birlikte paylaştığımız çevrede bizim siyasi, sosyal, ekonomik kaderimizi belirleyen bağlantıdır. Bu anlamda kentlerdeki değişiklikler açıklanmaya çalışılacaktır. 1970’li yıllarda kentlerde başlayan değişiklikler, 1980’li yıllara gelindiğinde tekrar bir değişim süreci yaşanmaya başlanmıştır. Küreselleşme tanımının ortaya çıkarmış olduğu sermaye artışı ile siyasi, sosyal ve iktisadi alanda birçok değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep

olmuştur (Tümtaş, 2012: 45). İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'li yıllara kadar olan süreçte kentlerdeki kapitalist ve liberal politikaların gelişiminin artması sanayileşmedeki hızın artması ile paraleldir. Sanayi alanındaki hızlı gelişmeler kentlerde de etkisini göstermiştir (Keleş, 1985: 20).

Küreselleşme beraberinde zaman ve mekân tanımlamalarının ilişkisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mekân kavramı üzerinde durulmuş ve yeniden tanımlanmıştır. Yerel, kültürel, siyasal kavramların arasındaki ekonomik strateji, küreselleşme kavramı ile bir bütünlük sağlamaktadır. Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşme kavramını incelerken, bu çok boyutluluk göz ardı edilmemelidir. Teknolojinin gelişmesi ve ekonomik ve politik alanlarda meydana gelen değişiklikler mekân kavramının toplum içinde yeniden şekillenmesine etki etmiştir. Ekonomik ve sosyal açıdan ortaya çıkmış olan değişimler, o toplumun ideolojik yapısı hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Küreselleşme ile ekonominin özel teşebbüslerin eline geçmesini isteyen neoliberal ekonomik düşünce kentlerde yeni tartışma konuları ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmalar kentlerdeki mekânı etkileyen kültürel ve siyasal açıdan ortaya çıkan çatışmaları yansıtmaktadır (Harvey, 1997: 293).

Kapitalizmin etkisi ile kentler arasında, sanayileşme yarışı başlamıştır. Gün geçtikçe kapitalizm kirli ve kalabalık şehirlerin inşasını arttırmıştır. Küreselleşme olgusu ile kent sermayenin üretildiği mekân haline gelmiştir. Artık kentlerde konuşulan en önemli kavram sermaye kavramıdır. Sermayenin üretim yeri olan kentler, odak nokta haline gelmişlerdir. Kentlerin odak nokta haline gelmesi, kentlerin kimlik arayışının önemli olması, kentlerin özgürlüğünü akla getirmiştir (Akpınar, 2016: 60).

Küreselleşme ile birlikte “Dünya Kentleri ile Küresel Kentler” gibi yaklaşımlar meydana gelmiştir. Dünya tarafından olmasını istedikleri kenti konuşurlarken bir yandan da kentsel mekânlar vazgeçilmez hale gelmiştir.

Küreselleşmenin etkisi ile kentlerin yeniden şekillenmiş olması, kentlerin sermayenin merkezi olması ideolojilerini de değişime uğratmıştır. Kentsel mekân algısı ilgili toplumun gözünde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Kentleşme, ekonomik ve sosyal hayatta meydana gelen değişimlerin toplumsal davranışlara ve toplumsal ilişkilere yansımalarıdır (Keleş, 2015: 35).

1.4. Sürdürülebilirlik Kavramı, Kentleşme ve Çevreye Etkileri

Sürdürülebilirlik sözlük anlamıyla, bugünün şartlarında üretkenliğin, inovasyonun, büyüme ve kalkınmanın, çeşitliliğin sürekliliği sağlanırken, bu sürecin kalıcı olabilmesi ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesine imkân verilmesi anlayışına dayalı kalkınma kavramıdır. Bir başka deyişle, sürdürülebilirlik, ekolojik sistemlerin mevcut durumdaki işlevlerini, süreçlerini, gelişimlerini, çeşitliliğini ve üretkenliğini gelecekte de sürdürebilme özelliği olarak tanımlanmaktadır (Chapin, Torn ve Tateno, 1996: 1017).

Ekonomik, demografik, teknolojik gelişmelerin öngörülemez biçimde hızlı şekilde ilerlemesinin sonucu, buna paralel olarak ortaya çıkan çevre sorunlarının yavaşlatılması, durdurulması, geriletilmesi ve ekosistemin korunmasına odaklanması, yukarıdaki paragrafta tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı için bir çıkış noktası olmuştur. Sürdürülebilirliğin, kent kavramıyla bir arada ele alınması ve değerlendirilmesi oldukça yenidir.

Sürdürülebilirlik kavramından resmi olarak söz edilmesi ilk olarak, 1982 yılında Dünya Doğayı Koruma Birliği'nin (IUCN) kabul ettiği Dünya Doğa Şartı belgesi ile olmuştur. Bu belgeye göre tüm canlıların ve organizmaların dâhil olduğu ekosistemin ve tüm doğal kaynakların en elverişli şartlarda sürdürülebilirliğini devam ettirecek şekilde konumlandırılmaları ve yönetilmeleri gerektiği fakat bu sürecin ekosistemlerin ve kaynakların bütünlüğünü bozmayacak şekilde yürütülmesi gerektiği öngörülmektedir (Yazar, 2006: 3–4).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun yayınladığı 1987 tarihli Ortak Geleceğimiz raporu, sürdürülebilirlik kavramının günümüzdeki anlamıyla tanımlandığı ve kullanıldığı belge olarak kayıtlara geçmiştir. Bu rapora göre ise, sürdürülebilirliğin tanımı, günümüz kuşağının gereksinimlerini, gelecek kuşakların kaynaklarını yok etmeden ve onlara da kendi gereksinimlerini karşılayabilme imkânı bırakarak karşılamaktır. Ruşen Keleş'in tanımına göre sürdürülebilir gelişme, “çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci bir dünya görüşüdür.” olarak not düşülmüştür (Keleş, 1998: 112).

Brundtland Raporu ile birlikte sürdürülebilir gelişme kavramı küresel ölçekte kabul gören ve hayatın her alanında sistematik olarak uygulanmaya çalışılan bir değer kümesi hatta yürütülmesi mutlak bir sistem olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Yine bu raporda, her bir ülkenin tüm kavramsal açılardan global sürdürülebilir gelişmenin lokal bir parçası olduğu ve ancak bütünleyici bir yaklaşımla bu sorumluluğun her ülke tarafından kabul edilmesi, her bir parçanın kendi sorumluluğunu yerine getirerek global sürdürülebilir gelişmenin uygulanmasına katkıda bulunması gerektiği belirtilmiştir. Brundtland Raporu'nda, sürdürülebilir gelişme aşağıdaki şartların yerine getirilmesi ile sağlanabilmektedir (Güneş, 2004: 41):

- Vatandaşların karar mercisinde aktif rol aldığı siyasal sistem,
- Sürdürülebilir şekilde üretim fazlası oluşturabilecek ve teknik bilgi açığa çıkarabilecek ekonomik yapı,
- Uyumsuz gelişmelerden kaynaklanan gerilimlere, ayrılıklara çözümler sunabilecek sosyal yapı,
- Sürdürülebilir gelişim için ekolojik temellere saygılı bir üretim sistemi,
- Yerinde saymayan, daima yeni çözümler arayabilen teknolojik sistem.

Özellikle büyük kentleşme ve metropolleşme faaliyetlerinde kentleşme olgusu, kentleşmenin ekolojik temelde sürdürülmesi, kentleşmenin önemi ve Çevresel Etki Değerlendirmelerinin önemi ile daha tutarlı olabilir.

3-14 Haziran 1996 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen Habitat II konferansında, doğru bir "sürdürülebilir kentsel gelişme" modeli için atılması gereken adımların neler olması gerektiği aşağıdaki gibi bildirilmiştir (Erurun ve Ünügür, 1996: 38-39).

- İnsan yerleşimlerinde, her ölçekteki mekân düzenlemelerinde, insan ve kültür faktörüne göre sistem tanımı yapılmalıdır.
- Çevre ve kullanıcıları, entegre bir yapıda dinamik bir sistem olarak ele alınmalıdır.
- Her yerleşim sorunu, sorunun ortaya çıkmasına neden olan ekolojik, sosyoekonomik, sosyokültürel, teknolojik ve benzeri koşullarla ele alınmalıdır.
- Planlama hedefleri, gerçekçi bir şekilde ve sorunun temelinde belirlenmelidir.
- Çevresel ve kültürel tüm kazanımların; nasıl, neden, kim tarafından korunacağı ve geliştirileceğini ortaya çıkarmak için çok boyutlu bir yaklaşım ortaya konulmalıdır.

Başarılı olarak nitelendirilemeyecek bir sürdürülebilir kentsel gelişim modeli, belirsiz zaman ve mekânda, gerçeklikten uzak ve belirsiz hedefler bulunduran, bütüncül bir yaklaşıma uzak şekilde, paylaşılmamış sorumlulukları barındıran, düzgün bir işleyişten yoksun sistem olarak tanımlanabilir. Başarılı olarak nitelendirebileceğimiz model ise, doğal ya da edinilmiş tüm değerlerin gelecek kuşaklara sağlıklı ve verimli bir biçimde miras olarak bırakılabilmesi, mevcut yaşam koşullarının kalitesinin artırılabilmesi adına çevresel niteliklerin de dâhil olduğu çok boyutlu analizleri temel alan ve karar verici mercilerde katılım sağlayan bütüncül bir sistem olarak tanımlanabilir.

Kentsel gelişim sürecinin kapsamı, çeşitli kapsam değişkenleriyle değerlendirilmelidir. Bu değişkenler, altyapı, üstyapı, doğal yapı, ulaşım ve çeşitli mekanikler olarak yazılabilir. Kentsel gelişimin ölçeklendirilmesi aşamasında matematiksel bir ifade olan matris kavramından yararlanılabilir. Matrisin bir boyutunu kapsam diğer boyutunu uzam olarak belirlersek, örneğin bir önceki cümlede verilen kapsam değişkenlerinden altyapı değişkeni farklı uzamlarda farklı anlamlara gelebilecektir. Bina boyutunda ele alırsak, altyapı denildiğinde, bina tesisatı anlamı matriste karşılık olarak yer alırken, şehir boyutunda altyapı kavramı ise yol, su, elektrik, kanalizasyon sistemi anlamıyla matriste yer alacaktır.

Kamu yararı, sürdürülebilir gelişim planlamasında öncül hedeflerden biri olmalı ve toplumun yaşam kalitesinin korunması ve artırılması temel hedef olarak belirlenmelidir. Bu temel hedefe ulaşmak adına, toplumun alışageldiği davranışların artık bir kenara bırakılması ve radikal değişimlerin bir zorunluluk olarak görülmesi gerektiği açıkça anlaşılmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma ile çevresel, sosyal ve ekonomik yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik olarak imkânların sağlanması amacı güdülmektedir. Bu açıdan, sürdürülebilir gelişme kavramı ve kentsel gelişme kavramı bir bütünün iki parçası olarak görülebilir. Çünkü insan eylemleri ve düşünceler, insanların yaşadığı ve doğrudan kentsel gelişim ile etkileşime girdiği şehirlerde biçimlenir ve süreklilik arz eder. Bu yüzden, etkin sürdürülebilir gelişim politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasının şartı, insanların devamlı etkileşimde olduğu ortamlarında bu gelişim politikasının öncelikli olarak uygulanabilmesidir. Bir diğer deyişle, bu gelişimin sağlanabilmesi, bunu sağlayacak etkin politikanın ve bu politikalara bağlı gerçekçi uygulamaların etkin şekilde uygulanmasına bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ TARİHSEL SÜRECİNDE KENTLEŞME VE ÇEVRE POLİTİKALARI

2.1 Avrupa Birliği Sürecinde Kentleşme ve Çevre Politikalarının Gelişimi

Çevre politikaları AB için eskilere dayanan bir geçmişe sahip değildir. Çevre politikalarına önem verilmesi tüm dünyada ekonomik, ekolojik ve politik temelli etmenlere dayanmaktadır. 1960'lı yılların son çeyreğinde topluluğa üye olan devletler tarafından çevre sorunlarına karşı önlemler alınmaya başlamıştır. Tabi bu önlemler AB'nin ortak pazarının işleyişine düzenleme getirmesi ile kısıtlamalara uğramıştır. Ekonomik çıkarlar neticesinde çevre politikalarının geliştirilmesi zorunlu bir boyuta ulaşmıştır. Aynı zamanda bir ülkede meydana gelen çevre problemi diğer ülkeleri de etkisi altına aldığı için, harekete geçmek artık zorunluluk teşkil etmiştir (Aydın ve Çamur, 2017: 28).

Tüm bu gelişmeler ve mecburiyetler ile 1970'li yıllarda çevresel konulara daha fazla değinilmiştir (Aytuğ, 2014: 3). İlk olarak bu yıllarda çevre ve doğal kaynakların korunması gündeme gelmesi ile birlikte, bu anlamda politikaların geliştirilmesi istenilmiştir. 1972 yılında BM tarafından düzenlenmiş olan Stockholm Çevre Konferansı'nda kabul edilen konular AB tarafından da onay görmüştür. 1972 yılında yine topluluk Paris Zirvesi'nde çevreden söz ederek, eylem planı hazırlanmasına karar verilmiştir. Roma Anlaşması incelendiğinde çevreye dair direk bir bilginin olmadığını söyleyebiliriz. (Sarıkaya, 2004: 1). Fakat üye olan devletlerin kendilerine ait bir çevre politikalarının olduğunun da altını çizmeliyiz.

1980'lerden sonra çevre sorunlarına eğilim daha da artmıştır diyebiliriz. Bu dönemde çevre sorunlarının ortaya çıkardığı tehditlerin engellenmesi ve yok edilmesinin imkânsız olduğu netleşmiştir. Bu nedenle çevreyi tehdit eden olumsuz unsurların önüne geçilmesi ve kontrol altında tutulması için uluslararası bir sürecin başlatılması gündemi meşgul etmiştir. Bu bağlamda yapılan anlaşmalar ile yasal süreç başlatılmıştır. Avrupa Tek Senedinin 1986 yılında kabul edilmesi ile topluluğa çevre sorunları karşısında anlaşmaların yapılması için yetkiler verilmiştir.

Çevre sorunları ile yakından ilgili olan kentsel politikaların dikkate alınması ise yine Avrupa Tek Sened'ine dayanmaktadır. Çevre bölümüne ilk kez yer veren Tek Sened'i kentsel politika için de önemli bir yere sahiptir. Kentsel politikaların 1990

yılında Green Paper metni ile genel çerçevesi belirlenmiştir (CEC, 1990). Maastricht Antlaşması ile 1992 yılında mekânsal politikalardan bahsedilmiştir (Delladetsima, 2003: 159). 1993 yılında ise White Paper’da kentsel politikaların diğer politikalar ile özdeşleşmesi gerektiği söylenmiş olup, bu nedenle ayrıca kentleşme ile ilgili bir başlığın açılmaması gerektiği belirtilmiştir (Atkinson, 2002: 782).

Dünyada kentleşme süreçleri incelendiğinde en fazla kentleşmenin olduğu yerin Avrupa olduğunu belirtebiliriz. Avrupa’da nüfusun yarısından fazlası kentlerde yaşamaktadır. Kentleşme Avrupa için uygarlığı simgelediğinden birlik için önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kentsel süreçleri ilgilendiren konular her zaman birliğin politikaları içinde yer almıştır. Avrupa’da uygarlığın ve Avrupalı ruhunun gelecek nesillere aktarılmasının kentlerde gerçekleşebileceğine dair bir inanış hâkimdir.

Birliğin önem verdiği ana politikalardan birisi de kent ve kent planlamasıdır. Fakat AB politikalarının yazılı belgelerinde kentle ilgili direk bir başlık olmaması dikkat çekmektedir. AB Anayasası’ndan örnek verirsek eğer, çevre konularının yer aldığı bölümünde kent ve ülke planlaması için çerçeve yasaların çıkarılması gerektiğine değinildiğini görebiliriz (EU, 2005). İlerleme raporlarında birçok başlığa yer verilirken yine kent ya da kentleşme ile ilgili bir başlık mevcut değildir. Bu Birliğin kentsel konulara önem vermediği anlamına gelmemektedir. AB birçok belgede kentsel politikalara yol gösterecek işaretlerde bulunmuştur. Örneğin Altıncı Çevre Eylem Planı’nı incelediğimizde farklı başlıkların içeriğinde kentsel politikalara yer verildiği görülmektedir.

2.1.1. Stockholm Konferansı

Global sorunların giderek artması dünyanın geleceğini tehdit etmeye başlamıştır. 1972 Stockholm-İnsan ve Çevre Konferansı’nda ekonomik konuların yanı sıra çevrenin korunması konusu ilk kez gündeme gelmiştir. Dünyanın geleceği hakkında kaygılar dile getirilmiştir. Ayrıca konferansta tüm ülkelerin çevre konusunda hem fikir olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Ancak birlikte hareket edilir ise çevre sorunları ile baş edilebileceği öngörülmüştür. Her ülke kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmek zorundadır. Çünkü konferansın gerçek hedefi insanın varlığını sürdürebilmesidir. Ancak çevresel koşullar iyi olursa insan varlığı devam edecektir (Dinç, 2008: 8).

Konferans çevre konusuna değinilen ilk hareket olduğu için, sonra yapılacak olan tüm çalışmaların başlangıcı ve yol göstericisi olacaktır. Dünyada çevre canlı ve cansız tüm varlıkların bulunduğu yaşam alanıdır. Konferans yaşam alanı olan çevreyi küresel anlamda incelemiştir. Konferansın sonuç bildirgesinde alınan kararlar şöyledir (Sönmez, 1995: 194-195):

- Yaşam ortamı yani habitatın önemli olduğu vurgulanmış, global sorunlara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.
- Konferansta çevresel sorunların, yerel olmayıp tüm dünyayı ilgilendiriyor olmasından bahsedilmiş olması, konferansın uyarı olma özelliğini ortaya çıkarmıştır.
- Konferansta işlenen konular ve sonuç bildirgesi tüm dünya ülkeleri için rehber niteliğindedir.
- Tüm dünya ülkeleri, nüfusun artması, sanayileşmenin artması, kentleşme sürecinin hız kazanması gibi oluşumların neden olacağı çevresel zararların ve yaşam alanının tahrip edilmesi gibi sonuçların ortadan kaldırılması için ülkelerin bu anlamda sorumlulukları bilerek harekete geçmelerine işaret etmektedir.

Konferansta kuzey ülkeleri, endüstrileşmenin neden olacağı kirlenme, çevrenin korunması ve nüfus artışının neden olacağı sıkıntılar üzerinde durmuştur. Güney ülkeleri ise kalkınma konusundaki tedirginliklerinden bahsetmişlerdir. Kalkınma konusunda meydana gelen gelişmelerin fakir ülkeler açısından fayda sağlamayacağından bahsedilerek, küresel anlamda çevre sorunları karşısında yükümlülüklerin eşit olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Kapitalizmin yoksulluğa neden olduğu dile getirilmiştir. Yoksulluğun kirliliği ifadesi kullanılmıştır. Aynı zamanda küresel anlamda gerçekleştirilecek ekonomik değişiklikler, yoksulluğun artmasının önüne geçeceğine vurgu yapılmıştır (Dauvergne, 2005: 376).

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, konferansın en dikkat çekici konusu niteliğindedir. Sürdürülebilirlik ilkesi hem çevresel politikalarda hem de mekânsal örgütlenmenin gerçekleştirilmesi için büyük önem arz etmektedir (Patterson ve Theobald, 1995: 773). Stockholm Konferansının 15. ve 16. maddelerinde sürdürülebilir kentleşme olgusuna yer verilmiştir. 15. maddede kentlerde ve yerleşim yerlerinde uygulanacak planlamanın öneminden bahsedilmiştir. Ekonomik, sosyal ve çevre açısından maksimum faydanın sağlanabilmesi için planlama yapılması

öngörülmüştür. 16. maddede ilgili hükümetin onayladığı ve insan hakları gözetilerek oluşturulan demografik politikaların, kentleşme ve çevrenin gelişmesine engel teşkil eden bölgelerde uygulamaya başlanılmasından bahsedilmiştir. Bu iki madde ile Stockholm Bildirgesi'nin sürdürülebilir kentleşmenin temel prensiplerinin belirlendiğini söyleyebiliriz (Karakurt Tosun, 2009).

Komisyon başkanı ekonomik işbirliği sürecinin gerçekleştirilebilmesi ve sürdürülebilir kalkınma için gerekli adımların atılmasını öngörmektedir. Sürdürülebilirlik ilkesi ekonomik gelişim sorunlarını ve stratejilerini, birbirinden farklı bilim dallarını birleştirecek etkiye sahiptir (Sönmez, 1995: 196).

2.1.2. Habitat I Konferansı

Habitat kelimesinin anlamı doğal yaşam alanıdır. BM İnsan Yerleşimleri Merkezi'nin ismi de Habitat'tır. Bu merkez Habitat I toplantısının üzerinden 2 yıl geçtikten sonra kurulmuştur.

BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat I Konferansı 1976 senesinde Kanada'nın Vancouver şehrinde gerçekleştirilmiştir. Bildirgenin temel konusu, yeni ekonomik düzenin getirmiş olduğu sorumluluklardan ve haklardan bahsedilmesi gerektiğidir (T.C. Çevre Bakanlığı, 1996: 57). Konferansta gelişmekte olan devletlerin kentleşme sürecindeki yaşanan sıkıntılardan ve nüfus artışının neden olduğu sorunların tanımlanması ve çözümü, kentsel sürdürülebilirlik ve sorunlar karşısında uluslararası düzeyde birlikte hareket edebilmek amaçlanmıştır (Tıraş, 2012: 63).

Habitat I konferansında gecekonduların artmasından bahsedilmiştir. Yakın zamanda planlı kentleşmenin sağlandığı alanların etrafının gecekonduların yerleşimlerinin oluşturması beklenmektedir. Bu nedenle planlı kentleşmenin önemi üzerinde durulmuştur. Planlı kentleşme için yerel yönetimlerin geliştirilmesinin zorunluluğundan bahsedilmiştir. Çünkü bu şekilde devam ederse, planlı kentleşme kısıtlı bölgelerde ve az insan nüfusunu etkileyecek düzeyde faaliyet alanı bulacaktır. Sadece planlı kentleşme alanında gelişme gösterilmesi bu alanda pozitif sonuçlar alınması için yeterli değildir. Planlı kentleşme ile birlikte çevre konusunda da çalışmaların artırılması, süreci olumlu yönde ilerletecektir. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması ve sağlıklı çevrede yaşam hakkının sağlanması için önlemlerin alınması adına hükümetlerden aktif olmaları beklenmektedir.

Habitat I konferansında alınan kararlar su, barınma, toprak, kurumlar, ulaşım başlıkları altında değerlendirilmiştir. Fakat finansal yetersizlik ve planlama yetersizliği nedeniyle istenilen etki elde edilememiştir. O dönemdeki imkânlar ile amaca ulaşmakta yetersiz kalındığını söyleyebiliriz (Yiğitbaşıoğlu, 1998: 11).

2.1.3. Brundtland Raporu

İnsan faaliyetlerinin etkileri yerel düzeyden, küresel düzeye ulaşmıştır. Özellikle çevre üzerinde insan faktörünün etkileri giderek artmış ve küresel bir boyuta ulaşmıştır. Kalkınma ve çevre arasında bağın kuvvetlendirilmesi için birçok ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen “Ortak Geleceğimiz” adlı rapor hazırlanmıştır.

Norveç Başkanı Gro Harlem Brundtland’ın başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili ilk resmi açıklamaya “Ortak Geleceğimiz Raporu” adlı raporda yer verilmiştir. Bu rapor bir diğer adı olan “Brundtland Raporu” olarak kayıtlara geçmiştir. Bu rapora göre, sürdürülebilirliğin tanımı, günümüz kuşağının gereksinimlerini, gelecek kuşakların kaynaklarını yok etmeden ve onlara da kendi gereksinimlerini karşılayabilme imkânı bırakarak gerçekleştirmektir. Brundtland Raporu’na göre sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi çevresel, ekonomik ve sosyal düzeyde aynı anda aynı düzeyde kalkınmanın sağlanmasına bağlıdır. Çevrenin refah düzeye ulaşmasıyla ekonomik ve toplumsal düzeyde de refah seviyeye ulaşılacaktır (Aksu, 2011: 14). Çevreye yüklenen ağırlıklar azaltılarak, kaynaklar bilinçli bir şekilde kullanılarak ekonomik kalkınmanın gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Ekonomik büyümenin önüne geçilmeyecektir. Fakat ekonomik büyüme gerçekleştirilirken çevre dostu yöntemler kullanılması hem ekonomik büyümeyi hem de çevrenin gelişmesini sağlayacaktır. Raporda belirtildiği gibi havada, suda, atmosferde, canlılar üzerinde insan etkisi ile değişiklikler olmaya başlamıştır. Günümüzde bu değişiklikler daha büyük boyutlara ulaşmıştır (Hotinli ve diğerleri, 2013: 6).

Hem ülke olarak hem de dünya olarak çevre sorunlarının artışı ile karşı karşıyayız. Çevrenin bozulmasının engellenmesi toplumsal bilincin oluşması sürdürülebilir yaklaşımlar ile gerçekleştirilecektir. Herkes tarafından çevre bir bütün olarak algılanmalıdır. Çevre sorunları kontrolden çıkmadan tüm dünya özveri ve bilinçli davranışlar sergilemelidir. Aksi durumda dünyamız yok olacaktır.

2.1.4. Rio Deklarasyonu Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

Stockholm’de üzerinde durulan konular temel alınarak, Rio da Janeiro’da 1992 yılında bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın temel hedefi ülkeler başta olmak üzere, toplumun anahtar sektörleri ve tüm bireyler arasında işbirliğinin yapılarak, çevre ve kalkınma ile ilgili sorunların ortadan kalkması ve ilerlememesi için yapılacak olan antlaşmalarda yer alınması ve destek sağlanmasıdır. Çünkü dünya bir bütün olarak değerlendirilmelidir (Aktan, 2000: 39-4).

Rio Konferansı’nda üzerinde durulan 4 temel konu şöyledir (Alada, Gürpınar ve Budak, 2012: 98):

- İklim Değişikliği Sözleşmesi,
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi,
- Rio Deklarasyonu, Ormanların Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Prensipler Listesi,
- Gündem 21’dir.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu dünyanın “Sürdürülebilir Kalkınma Çağı’na” gireceğini belirtmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ancak uluslararası anlamda ülkelerin işbirliği içinde olması ile sağlanabileceği öngörülmüştür (French, 1995: 219). Dünyanın Durumu, World Watch Enstitüsü Raporu sürdürülebilirlik açısından örnek konferans niteliğindedir. Bu anlamda bir de sürdürülebilir çevre konusuna çok fazla yer verilmiştir. Gündem 21 ile amaçlanan hedefe ulaşılabilmeye çalışılmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik kavramının yaygınlaşmasına, çatışan istek ve çıkarların neden olduğu konuşulmuştur (Low, 1999: 1-2). Ekonomik ve teknolojik gelişmeler beraberinde çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Tam bu noktada ekosistemin korunması ve çevre sorunlarının önlenmesi için sürdürülebilirlik kavramının önemi anlaşılmıştır (Yazar, 2006: 3–4).

Doğal çevrenin bozulmasına, bitmek bilmeyen talep ve çıkarların karşılanması ve bu anlamda yapılan eylemlerin çevreyi göz ardı ederek gerçekleştirilmesi sebep olmaktadır. Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği ancak çevrenin korunması ile sağlanabileceği öngörülmüştür. Ekonomik kalkınma için çevrenin korunması şarttır. Bu da ancak ve ancak ülkelerin bir araya gelerek, çevre ve kalkınma süreçlerini

zedelemeyecek kararlar olarak işbirliği içinde olmaları ile sağlanabilecektir. İşbirliği uluslararası anlaşmalar ile güvence altına alınacaktır.

Kentleşme sürecine sürdürülebilirlik kavramının dâhil edilmesi çok eskilere dayanmamaktadır. 1987 yılında bir rapor hazırlanmıştır. Ortak Geleceğimiz adlı bu raporda sürdürülebilirlik kavramına yer verilmiştir. Raporda sürdürülebilir kentleşme kavramına atıfta bulunulmuştur. Sürdürülebilir kentleşme kavramına Rio da Janeiro kentinde düzenlenen konferans ile ikinci kez vurgu yapılmıştır (Emrealp, 2005: 17).

Kentsel sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi ancak ekonomik, sosyal ve çevre kavramları ile iç içe değerlendirildiği zaman anlam kazanacaktır. Aksi takdirde hedeflenen kentsel sürdürülebilirlik başarısız olacaktır. Bu anlamda kentsel sürdürülebilirlik olgusunun gelişim göstermesi için;

- Kentsel alanlarda çevre sorunlarının giderilmesi ve çevrenin geliştirilmesi,
- Kentlerde yerel yönetimlerin geliştirilmesi ve yönetişime önem verilmesi,
- Kentlerde istihdamın artırılması ve ekonomik gelişmenin sağlanması,
- Kentlerde sosyal katılımın artırılarak eşitliğin sağlanması ve toplumun kentsel gelişme konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir (BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1997: 10).

Sürdürülebilir kentleşmenin sağlanabilmesi için yaşama kalitesinin yükseltilmesine etki eden ortak kullanım alanlarının geliştirilmesi ve kamusal hizmetlere ulaşılmasında engel teşkil eden unsurların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kentin kendi kendine varlığını devam ettirebilecek güce ulaşması sağlanmalıdır. Çevrenin kendi kapasitesini aşan düzeyde kullanılması ve kaynakların yenilenemiyor düzeyde sarf edilmesi ile ilgili konularda gelişim sürecine gidilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Konferansta ekonomik ve sosyal konular incelenirken daha çok ekonomik kalkınma ve ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilere değinilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma yolunda ilerleyebilmesi için işbirliği, finansman desteği, ekonomi ve çevrenin ilişkilendirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Çünkü ekonomik kalkınmanın sağlanamaması, yani yoksulluk çevre sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Yoksulluk ile savaşmak için yapılan çalışmalar, sürdürülebilir yaşam için yapılmaktadır. Yoksul ülkeler dış yardımlara muhtaç kalmaz hale gelmelidirler (Keating, 1993: 23). Kalkınma alanında yapılan çalışmalar ile yoksulluğun azaltılarak zamanla ortadan kalkacağına işaret edilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde uygulanan günümüz ekonomik modelin, düzensiz nüfus artışlarını düşünecek olursak zaman zaman işe yaramadığını görmüş olacağız. Zaman zaman yapılan araştırmalarda, yoksulluğun yapılan çalışmalara rağmen giderek arttığı tespit edilmiştir (TÇV, 1997: 36-37).

Gündem 21, çevre ve kalkınma süreçlerini etkileyecek her konuda ortak çalışma yapılmasını ve bu çalışmaların içeriğinden bahseden eylem planıdır. Aslında Rio Deklarasyonu'nda alınan kararların hayata geçme belgesidir. Konferansın genel sekreteri Maurica Strong'dur. Genel sekreter, Gündem 21 için ülkeler tarafından kabul edilmiş ve geliştirilmeye çalışılmış en çok önem verilen eylem planı olduğunu belirtmiştir (T.C. Çevre Bakanlığı, 1995: 14). Gündem 21'in özünde yatan düşünce, toplumsal uzlaşma sağlanabilirse sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebileceğidir. Global ortaklık ile sürdürülebilir kalkınma isteği hayata geçirilecektir. Az gelişmiş ülkeler, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için her yolu denemektedirler. Bu süreçte çevrenin zarar görüyor olmasına çok önem vermemektedirler. Fakat dünya bir bütündür. Bir ülkede yaşanan çevresel sorun başka bir ülkede de başka bir çevresel soruna neden olmaktadır. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerin sırf ekonomik çıkarları için dünyaya zarar vermelerinin engellenmesi adına birlik olmuşlardır. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde, daha önce yapmış oldukları çevresel sorunlara neden olan eylemleri bir daha yapmamaya ve az gelişmiş ülkelere ekonomik destek sağlanması gerektiğine değinilmiştir (Göktürk ve Kavili, 2000: 239).

Sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası da sürdürülebilir kentleşmedir. Gündem 21'in yedinci bölümünde insan yerleşimleri ile ilgili konuya yer verilmiştir. Ekonomik, sosyal ve çevresel olarak toplumsal yerleşim alanlarının kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu amaca yönelik olarak, barınma alanlarının iyileştirilmesi, arazi kullanımı ve yönetimi açısından doğru yöntemlerin seçilmesi, kentsel yönetimin iyileştirilmesi gibi çalışmalara hız verilmesi gereklidir. Tüm bu çalışmalar ile sürdürülebilir kentleşme sürecinde iyileşmelerin yaşanması olası bir sonuç olacaktır (Tekeli, 1996: 52).

Global anlamda yapılacak olan anlaşmalar ile Gündem 21'de bahsi geçen hedeflerin hayata geçirilebileceğine değinilmiştir. Gündem 21'in belirttiği maddeler üzerinde uzlaşma çağrısında bulunulduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda her kişiye görev ve sorumluluklar düşmektedir. Tüm sivil ve idari kurum ve kuruluşlar sorumluluk taşımaktadır (Göymen, 1999: 77).

2.1.5. Habitat II Konferansı

3-14 Haziran 1996 tarihinde İstanbul'da Birleşmiş Milletler öncülüğünde düzenlenen ve İnsan Yerleşimleri Konferansı olarak adlandırılan Habitat II, sürdürülebilir kalkınma kavramının tarihsel gelişim süreci içinde önemli bir yere sahiptir. Habitat II Konferansı'nda kabul edilen İstanbul Bildirgesi'nin sonucunda insan yerleşimleri ve sürdürülebilir kalkınma kavramı arasındaki yakın ilişki ayrıntılı olarak tartışılmıştır. 1992 yılında Brezilya'nın Rio kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda, farklı disiplinlerin sürdürülebilir gelişme kavramı ile yakın ilişkisi üzerinde durularak ve ekonomik, sosyal yaşam, yönetim, demografi gibi çeşitli çalışma kapsamaları ile yakından ilişkilendirilerek sürdürülebilir gelişme kavramının kapsamı genişletilmiş ve farklı boyutlarda tartışılması sağlanmıştır. Habitat II Konferansı'nda, genişletilen kapsam çerçevesinde sürdürülebilir gelişme kavramı farklı bir boyuta uyarlanarak insan yerleşimleri alanında tartışılmıştır. Bu konu üzerinde durulan metinler Konferans'ta kabul edilerek tartışmalar resmîyet kazanmıştır (Bozlağan, 2005: 1022).

Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için bazı alanlarda da sürdürülebilirlik olgusunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan biri de sürdürülebilir kentleşmedir. Habitat II Bildirgesinin sonuç metni olan İstanbul Deklarasyonu'nda hayatı kolaylaştıran ve sürdürülebilir kılan yerleşim yerlerinin önemine vurgu yapıldığını söyleyebiliriz (Yazar, 2006:10).

Habitat I ile yerleşme sorunlarının önemine dikkat çekilerek tüm dünyaya bu sorun duyurulmuştur. Habitat II'nin yine aynı sorunlara dikkat çektiğini söyleyebiliriz. Konferansın iki hedefi bulunmaktadır. Birincisi yerleşim sisteminin sürdürülebilir olmasıdır. İkincisi ise herkes için yeterli konuttur. 1994 yılında Cenevre'de yapılan toplantı ile temel hedeflerde bir düzenleme yapılmıştır. Böylece birinci hedef olan yerleşim yerlerinin sağlıklı, adil, güvenli ve insani boyutta olması insanların temel ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. İkinci hedef olan herkese yeterli konutların varlığı yeterli görülmeyle, insanların temel ihtiyacı olan konutların güvenli, sağlıklı ve ödeme koşullarının uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Hedeflerin açıklanmasında yapılan değişiklik ile hedeflere insani boyutuna yer verilerek yerleşim yerleri ve yeterli konutun olması insanların temel ihtiyacı olduğuna dikkat çekilmiştir. Tanımdan sürdürülebilirlik ve yeterlilik kavramının çıkarılması, siyasi kaygılardan kaynaklanmıştır. Çünkü az gelirli ülkeler, sürdürülebilirlik kavramı ile sadece doğal

sistemin kendini yeniden üretebileceği düzeyde çalışmaların yapılmasına ağırlık verileceği için ekonomik açıdan eşitsizliğin giderek artacağından korkmuşlardır. Fakat toplantının ek bir not ile sürdürülebilirlik kavramına yer verilerek ekolojik, ekonomik ve sosyal yönünün öneminden söz edilmiştir (Tekeli, 1996: 16-17).

Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu'nun bölüm III kısmında taahhütlerden bahsedilmiştir. Hükümetlerin herkese yeterli konut edinebilmesi için imkân sağlamasına yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda hükümetlerin bu bölgelerin güvenliğini ve huzurunu sağlamak konusunda zorunlulukları bulunmaktadır. Herkesin ödeyebileceği, güvenli, sağlıklı, konforlu ve temel ihtiyaç olan konutların adil yani ayrımcılıktan uzak bir şekilde sürdürülebilir iyileşme çalışmalarının yapılacağı taahhüt edilmiştir. Yine kentleşen dünyada tüm insanlara doğa ile iç içe, eşit, sağlıklı, güvenli bir yaşam sürebilmeleri için sürdürülebilir insan yerleşimlerinin oluşturulması taahhüt edilmiştir (T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1999: 13-15). Taahhüt edilen çalışmaların insan haklarına uygun biçimde gerçekleştirilmesi üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Çalışmalarda insani boyutuna değeri verildiği belirtilebilir.

2.1.6. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

1972 yılında İsveç'te düzenlenen Stockholm Konferansı sonrasında oluşan bir yapıdır. Çevre Eylem Planı'nın uygulanması amacıyla kurulmuştur. BM küresel anlamda çevre ile ilgili sorunlarda aktif olacak bir organın olması için UNEP oluşturulmuştur. Çevre ile ilgili gerçekleştirilen uluslararası konferanslarda görev alması gelişmesine katkı sağlamıştır.

Çevre ile ilgili tüm konularda öncü olan UNEP programının temel işlevi, dünyadaki tüm toplulukların çevresel faaliyet seviyesini ve çevre bilincini arttırarak çevresel hedefleri eyleme dönüştürmek için diğer Birleşmiş Milletler kurumlarıyla senkronize bir biçimde çalışmaktır. 1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCED) UNEP programının önceliklerinin ve temel fonksiyonunun sürdürülebilir gelişmenin çevresel düzenlemeler bağlamında çevre yönetimiyle bağdaştırılması kapsamında önemine vurgu yapılması ve somut olarak belirginleştirilmesi gibi kararlar alınmıştır (Arat ve diğerleri, 2002: 7).

Çevre sorunları için oluşturulan uluslararası ilk kurum olma özelliğini taşıyan UNEP, çevre hakkında uluslararası işbirliğini sağlayarak gerekli önerilerde

bulunmaktadır. Aynı zamanda BM içinde de işbirliğini sağlayarak, öneriler sunmaktadır (UNEP Yönetim Konseyi Kararı, 1975).

Uluslararası çevre hukukunda 1970'lerden sonra çok fazla gelişmelerin olduğunu söyleyebiliriz. Bu süreçte UNEP önemli bir rol oynamıştır (Kayhan, 2013: 86). UNEP çevre sorunlarına karşı uluslararası platformda dikkat çekmeyi görev saymış bir kurumdur. Çevre sorunlarına karşı işbirliği sağlayarak çözüm arayışına koyulduğunu söyleyebiliriz. Yayınlamış olduğu rehber ve kitaplar ile çevre sorunlarına dair ilkeler oluşturması, çevre konusunda birçok anlaşmanın gerçekleşmesine ön ayak olmuştur. Bu nedenle çevre hukukunun gelişmesine çok fazla katkısının olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Hierlmeier, 2002: 772).

UNEP BM'lere mali açıdan bağlı olması ve sadece bir program olarak değerlendirilmesi daha güçlü bir yapıya ulaşmasını engellemiştir. UNEP'nin hem mali bağımsızlığı sağlanarak hem de otoritesi güçlendirilerek BM içinde uzmanlık kurumu haline dönüşmesi ile çalışmalarında daha verimli bir durum sergileyecektir diyebiliriz.

2.1.7. Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu

2000 yılında dünya liderleri bir araya gelerek kalkınma hedeflerini belirlemişlerdir. BM Binyıl Zirvesi diğer adıyla Milenyum Deklarasyonu olarak kayıtlara geçmiştir. Zirvenin sonunda 8 başlıktan oluşan BM Binyıl Bildirgesi yayınlanmıştır. 8 başlık şu şekildedir:

- Açlığın ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması,
- Evrensel temel eğitimin gerçekleştirilmesi,
- Kadın erkek eşitliğinin sağlanarak, kadın haklarının gelişimi üzerinde durulması,
- Çocuk ölüm oranının düşürülmesi,
- Anne sağlığının iyileştirilmesi,
- Sıtma, HIV/AIDS gibi tehlikeli hastalıkların yok edilmesi,
- Çevrenin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Kalkınmanın sağlanabilmesi için küresel ortaklığın gerçekleştirilmesidir (Eroğlu ve diğerleri, 2013: 2).

Hedeflerin gerçekleştirilmesi için öncelikle yerel düzeyde yapılan çalışmalara ihtiyaç vardır. Aynı zamanda kent konseyleri hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak

önemli rol üstlenmektedir. Kent konseyleri yerel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için yerel halk, merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları arasında ortak bilinci oluşturarak kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli görevler üstlenmektedir.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri olan sürdürülebilir çevrenin gerçekleştirilmesi:

- Ülke politikalarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yer ederek, kaynakların yok olmasının engellenmesi,
- Biyolojik çeşitliliğin azalmasının engellenmesi,
- Sağlıklı su kaynaklarına ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfus oranını yarıya indirilmesi ile sağlanması,
- 2020 yılına kadar hayatlarını gecekondularda geçiren 100 milyon insanın yaşam şartlarında iyileştirmelerin yapılmasıdır (DPT, 2010: 49-54).

Fakat en başta toplumsal bilincin oluşturulması ile hedefler gerçekleştirilecektir. 2015 yılına kadar bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ile toplumsal refah artacak, çevresel konular iyileştirilecek ve küresel işbirliği sağlanacaktır.

2.1.8. Dünya Kentsel Forumu

Dünya üzerinde kent ve kentle ilişkili konulara eğilen ilk konferans olan Dünya Kentsel Forumu (WUF), Birleşmiş Milletler önderliğinde günümüz dünyasının karşılaştığı ve acilen çözüm bulunması gereken sorunların tespiti için 2001 yılında kurulmuştur. Hızlı kentleşme ve bunun topluluklar, şehirler, ekonomiler, küresel ısınma, iklim değişikliği ve politikalar üzerindeki etkisi gibi konular çözülmesi gereken sorunlar olarak belirlenmiştir.

BM HABITAT tarafından organize edilen ve toplanan forum, kentsel zorluklarla ilgili görüş alışverişinde bulunmak için uluslararası alanda en açık toplantılardan biri haline gelmiştir. Üst düzey katılımın sağlandığı takdirde, forumun kapsayıcı özelliği forumu kentsel konularda yegâne Birleşmiş Milletler konferansı ve önde gelen uluslararası bir toplantı haline getirebilir.

Dünya Kentsel Forumu'nun temel hedeflerini aşağıdaki gibi listeleyebiliriz:

- Genel toplum da dâhil olmak üzere sürdürülebilir kentleşme bilincini seçmenler ve paydaşlar arasında artırmak,
- Kapsayıcı açık tartışmalar, öğrenilen derslerin paylaşılması ve iyi uygulamaların ve politikaların paylaşılması yoluyla sürdürülebilir kentsel gelişim ile ilgili ortak bilgileri geliştirmek,
- Seçmenler ve paydaşlar arasındaki eşgüdümü sağlayarak ve işbirliğine teşvik ederek, sürdürülebilir kentleşmenin doğru ve sistemli şekilde ilerlemesine ve etkin şekilde uygulanmasına öncü olmaktır (Habitat II Konferansı, 1996).

2.1.9. Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP)

Küreselleşmenin giderek etkisi altına aldığı dünyada, neoliberal politikaların etkisi ile sermayenin dolaşım hızı artmıştır. Bu nedenle kentsel ilerlemeler, ekonomik gelişmelerin daha fazla olduğu kentlere doğru kayması ile kentler arasında dengesizlikleri oluşturmuştur. Bu süreç yeni işbirliklerinin yapılması için oluşturulması gereken bir modelin eksikliğini hissettirmiştir. Bu nedenle mekânsal politikaların geliştirilmesi için yapılan çalışmaların arttığını söyleyebiliriz.

Avrupa topraklarının gelecekteki gelişmesi için alınacak olan ortak kararlar Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifinde kabul edilmiştir. ESDP 1999 senesinde, Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır. ESDP Almanya'da gerçekleştirilmiştir.

Mekânsal politikalar ile vatandaşların yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Bu nedenle dengeli ve sürdürülebilir mekânsal gelişmenin sağlanması gerekli görülmüştür. Üç konuda öncelik alanı oluşturmuştur ve öncelik alanlarını şu şekilde açıklayabiliriz:

- Mekânsal gelişmelerin birliğin politikalarında yer alması,
- Mekânsal politikaların geliştirilmesi için bilgi ve araştırma çalışmalarının yaygınlaştırılması,
- Mekânsal gelişimin sağlanabilmesi için AB'nin hazırlanmasıdır (Genç ve Demirci, 2007: 61).

Mekânsal politikalar ile AB'nin sürdürülebilir kalkınmasının mekânsal olarak dengeli bir dağılım oluşturulabilecek şekilde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. ESDP

ile sürdürülebilir kalkınma programlarının gerçekleştirilebilmesi için üç ana hedeften bahsedilmiştir. Bunlar:

- Doğal sermayenin korunması ve tarihsel kalıntılara sahip çıkılması,
- Avrupa’da rekabet gücünün dengelenmesi,
- Ekonomik ve sosyal entegrasyonun sağlanmasıdır (European Commission, 1999: 3).

Ekonomik dengesizlikler mekânsal gelişmenin önündeki en büyük engellerden biridir. Ekonomik canlılık en fazla kentlerde mevcuttur. AB çeşitli politika yöntemleri ile birlik içinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için çalışmalarda bulunmaktadır. En fazla da kentsel alanlarda bu çalışmalarına ağırlık vermiştir. ESDP bu süreçte araç olarak kullanılmıştır. ESDP’nin aldığı kararlar bağlayıcı olmasa da yol gösterici nitelikte etkili olmuştur. Kentler ve bölgeler arasında ESDP’nin yol göstericiliği ile eşitsizliklerin ortadan kaldırılarak ortak pazarın kurulması amaçlanmıştır (Ersavaş Kavanoz, 2012: 38).

2.1.10. Habitat III Konferansı

17-20 Ekim 2016 tarihinde Ekvator’un Quito kentinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu önderliğinde, sürdürülebilir kalkınma ve kentleşmeye yönelik küresel mutabakatı yeniden gündeme almak amacıyla konut, sürdürülebilir gelişme ve kentleşme konferansı olarak nitelendirilen Habitat III konferansı düzenlenmiştir (European Commission, 2016). Avrupa Komisyonu, bu konferansta, hızlı kentleşme ve kentleşmenin etki alanını arttırmak adına sürdürülebilir kentsel kalkınma için bağlayıcı ve küresel kararlar almak gibi taahhütlerde bulunmuştur (European Commission, 2016).

Konferansın şimdiye kadar yapılan çalışmaların değerlendirilmesi, yoksulluğun ne derecede olduğunun belirlenmesi, sürdürülebilir kentsel kalkınma için oluşturulan siyasi taahhütlerin hayata geçirilmesi ve yakın zamanda ortaya çıkmış sorunların tanımlanması gibi başlıca hedefleri vardır (Özlüer ve diğerleri, 2018: 25).

Konferansta, bütün dünya şehirlerini daha yeşil, daha güvenli, daha çevreci ve refah hale getirebilmek amacıyla çeşitli yönergeler barındıran Yeni Kentsel Gündem kabul edilmiştir. Yine bu konferansta kabul edilmiş olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile başta Paris Antlaşması olmak üzere, bu alanda yapılmış en önemli

reformların uygulanabilmesi adına büyük bir önem taşımaktadır (European Commission, 216). Avrupa Birliği'nin kentsel gündemi takip etmek için uyguladığı yöntem, sürdürülebilir şehirler için eşit ve dengeli bir temelde, STK'lardan, üye ülkelerden ve Avrupa Birliği'nin kurumlarından seçilen temsilciler ile şehirlerin yönetim biçimlerinde köklü yapısal yeniliklere ve değişimlere bir esin kaynağı olabilecek niteliğe sahiptir (European Commission, 2018).

Habitat III'ün yeni kentsel gündemin uygulamaya alınması için de gerçekleştirildiğini belirtebiliriz. 23 Aralık tarihinde Yeni Kentsel Gündem kabul edilen YKG Habitat III'ün sonuç belgesi niteliğindedir. YKG, gelecekteki kent sorunları ve kente dair çalışmalara rehber olacak özelliğe sahiptir. YKG'nin ilk bölümünde sürdürülebilir kentsel gelişim ve sürdürülebilir kentleşme için ortak bir bakış açısının yakalanılması adına ülkelere çağrılarda bulunulduğunu söyleyebiliriz. İkinci bölümde ise, sürdürülebilir kentsel gelişim için yeni boyut kazandırılması gereken taahhütlerden bahsedilmiştir. Yoksulluğun önüne geçilmesi, bireylere toplumsal içerme boyutunda değer verilmesi, refah düzeyde herkes için sürdürülebilir kentleşmenin gerçekleştirilmesi konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Üçüncü bölümde ise, yeni kentsel gelişim gündeminin nasıl uygulanıyor olduğu ve bu sürecin değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.

Avrupa Komisyonu gibi, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin de dâhil olduğu Habitat paydaşları, YKG'yi uygulamayı ve bir kapsam dâhilinde gündeme muhtemel girdileri ve çıktıları hesaplamayı taahhüt etmişlerdir (European Commission, 2016). Bu gündem kapsamında edilen taahhütler şunlardır:

- Yeni Kentsel Gündem ve AB için Kentsel Gündem'in amacı sürdürülebilir, dengeli ve bütünleşik kentsel gelişim olan ortak bir bakış açısı oluşturmaktır. AB için Kentsel gündem ile politika belirleme konusunda şehirlerin de söz sahibi olmaları tasarlanmıştır. Politika belirleyici olan bu paydaşlar sadece şehirler değil, STK'lar ve AB'ye üye devletlerden ve AB alt kurumlarından bir araya gelen temsilcilerdir. Politika önerileri, daha iyi uygulamalar ile AB ile paylaşılacak ve ölçeklendirilecek projeleri içerecektir. Bu sayede kentsel paydaşlarla ortaklaşa uygulanma yapılması adına katkıda bulunulacaktır.
- Şehirlerin evrensel, uyumlaştırılmış boyutta tanımlanması: Verileri karşılaştırmak, kıyaslama yapmak ve daha iyi izlemek için dünya genelinde şehirlerin ortak bir tanımı kullanılmalıdır. OECD ve Dünya Bankası ile ortak

bir çalışmayla Avrupa Birliği, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna ayrıca birliğin şehirleşme derecesine bağlı olarak, şehirlerin yeni bir tanımının yapılması gerektiği belirtilmiştir (Örs, 2018: 189).

- Kentsel sürdürülebilir gelişme için kentler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi öngörülmektedir. AB tarafından finanse edilen URBACT ağı ve AB'nin Uluslararası Kentsel İşbirliği (IUC) programı ile dünyadaki şehirler arasında etkileşim ve işbirliğinin artırılması sağlanacaktır. Ortak çıkarlar için yerel düzeyde oluşturulan eylem planlarında ve politikalarında suya erişim, ulaşım sistemleri, sağlık veya barınma gibi ortak öncelikler üzerine projeler geliştirmek ve uygulamak için bir veya daha fazla ortak şehirle bağlantı kurması teşvik edilecektir. Bu kapsamda çevrimiçi bir ağ platformu rehberlik sağlayacak ve bölgeler arası işbirliğini mümkün kılacaktır (European Commission, 2016).

YKG'nin kabul edilmesi için, sürdürülebilir kalkınmanın kentleşme üzerinde negatif etkisinden bahsedilerek, sürdürülebilir kentsel gelişmenin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. YKG'nin kentsel mekânların ve kamusal mekânların kullanılırken insan haklarını temel alan bir tutum sergilemesi istenilmiştir. Mekânsal düzenlemeler ve kentsel yönetim birimleri üzerinde yapılacak olan iyileştirme çabaları ile sürdürülebilir kalkınmanın yan etkilerinden kurtulmak hedeflenmiştir.

YKG'nin sürdürülebilir kentleşme, insana yakışır yerleşim birimlerinin ve eşitlikçi yaklaşımların gerçekleştirilmesine doğru yol açan bir etkisi olmuştur. Burada sürdürülebilir kentleşmenin öneminin dünya üzerinde kabul edildiğini anlayabiliriz. Fakat daha önce üzerinde durulmuş ama başarı sağlanamayan çalışmaları tekrar etmesi açısından eleştirilere maruz kalmıştır. Yine bu yaklaşımların gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kentleşme çabalarında kullanıldığı, fakat başarılı olunmadığı belirtilmiştir.

2.1.11. Avrupa 2020 Stratejisi

Avrupa Komisyonu 2010 yılından 2020 yılına kadar olan zaman diliminde Avrupa Birliği'nin hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için zemin hazırlayacak çalışmalar yapmıştır. Ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi için Avrupa Birliği'nin

izlemiş olduğu yolu hem üye devletler hem de üye olacak devletlerin takip etmesi, kendi çıkarları için önem arz etmektedir (Akses, 2014: 15).

Avrupa Birliği 23-24 Mart 2000 tarihli Lizbon'u kabul ederek ekonomik değişikliğin yaşanmasını da kabul etmiştir. Lizbon Stratejisi ile dünyadaki en iyi ekonomiye sahip olması için Avrupa Birliği'nin yapması gereken, toplumsal uzlaşmanın sağlandığı sürekli ve daha fazla çalışarak ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir. 2010 yılına kadar olan sürede hep çok daha fazla ve kaliteli işler yapılarak dünyadaki en iyi ekonomiye sahip olunacağını öngörmektedir. Lizbon Stratejisi kararlarının alınmasında küreselleşme ve sürekli gelişen teknolojik unsurlar etkili olmuştur. Tüm bu çalışmaların yakından takip edilmesi gerektiğinin bilincine varılmıştır. Rekabetin sürekli olarak arttığı bu ortamda Avrupa Birliği'nin sürece ayak uydurması zorunlu hale bürünmüştür (Akses, 2014: 19).

Lizbon Stratejisinde bahsedilen hedeflerden bazıları; Kyoto Protokolü'nün kabul edilmesi ve hedeflerine ulaşabilmesi için çaba sarf edilmesidir. Aynı zamanda doğal kaynakların bilinçli ve sürdürülebilir şekilde kullanılması ve çevre tanımının yeniden belirlenmesidir (Kok , 2014: 11).

Avrupa 2020 Stratejisi, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme ve akıllı büyüme gibi üç ana temel etmenden oluşmaktadır. Akıllı büyüme açısından ekonomiyi değerlendirecek olursak eğer, bilginin ve yenilikçiliğin esas alındığı ekonomik model olmasıdır. Sürdürülebilir büyüme ise ekonominin canlandırılması için ekonomik büyümenin sağlanabilmesinde mevcut olan kaynakların etkin ve verimli kullanımı ile çevreci ve rekabetçi çevre anlayışı gerçekleştirilecektir. Kapsayıcı büyüme için ise sosyal ve bölgesel entegrasyonun gerçekleştirildiğı, iş potansiyelinin yüksek olduğu ekonomi haline gelmesidir.

Avrupa 2020 Stratejisi'nin gerçekleşme nedeni iklim değişikliği, küreselleşme ve Avrupa genç nüfusunun azalmasıdır. Avrupa 2020 Stratejisi ile Lizbon'da bahsi geçen konulara benzer şekilde ekonomik krizin etkileri karşısında önlem alınması amaçlanmıştır. Kalkınma ve çevre konularında nasıl bir süreç takip edileceğine dair hedefler belirlenmiştir. Sürdürülebilir kentlerin oluşturulması 2020 stratejilerinin önemli hedeflerinden biridir.

Akıllı Büyüme, sürdürülebilir büyüme, kapsayıcı büyüme bu üç kavram birbirlerini destekleyen ve içi içe olan kavramlardır. Bu kavramlar bağlamında Avrupa birliği ekonomisi için hedefler belirlenmektedir. Avrupa 2020 Stratejisi'nin ekonomik

alandaki hedeflere ulaşılabilmesi için beş stratejinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar:

- Sera gazı salınımının %20 oranında düşürülmesi hedeflenmiştir. Tüm ülkeler bu alandaki çalışmalara katılım sağlarlar ise bu oran %30 olacaktır. Yenilenebilir enerji kullanımının payının %20 arttırılması enerji alanındaki verimliliği %20 yükseltecektir.
- Eğitimini yarına bırakan öğrenci sayının %10 seviyesine çekilebilmesi ve yükseköğrenim eğitimi alan kişi sayısının %40'a yükseltilmesi,
- Yoksulluk sınırında kalan Avrupa vatandaşlarının sayısının %25 oranında düşürülmesi,
- 20 ila 64 yaş aralığındaki nüfusun %75'inin istihdamının sağlanması,
- GSYH'sinin %3'ü Ar-Ge çalışmaları için kullanılmalıdır.

Avrupa 2020 Stratejisi, küreselleşme nedeniyle Avrupa ekonomisinde yaşanan sıkıntılara, politika seviyesinde bir tepkinin verildiğini göstermektedir. Küreselleşmenin neden olduğu ekonomik yapısal sorunların nasıl çözülebileceğini göstermek için düzenlenmiş bir stratejidir. Lizbon'unun devam metni özelliğini taşımaktadır. Fakat Lizbon'dan farkı ise ekonomik krizin fırsata dönüştürülmeye çalışılmasıdır. Üye ülkelerin birlikte hareket etmeleri gerektiğini benimsemiştir. Ülkelerin dış çevrede birlik, kendi içlerinde ise koordinasyonlu hareket etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Yiğit, 2010, 3-5).

2.1.12. BM 2030 Gündemi

2000 yılında yoksulluk ile mücadele edebilmek için Binyıl Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. 2015 yılına kadar ülkeler belirtilen sekiz hedef ile yoksulluğu ortadan kaldırmayı planlamışlardır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı niteliğindedir. 2015 yılına gelindiğinde yoksulluk hala varlığını sürdürmektedir. Fakat kaydedilen ilerlemeler önemli düzeye ulaşmıştır.

BM Kalkınma Zirvesinde 2015 yılında 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edilmiştir. 2030 hedeflerine göre, yoksulluk sürdürülebilir kalkınma için engel teşkil etmektedir. Bu nedenle ortadan kaldırılmalıdır. 2030 Gündemi ile planlanan insanların dünya üzerinde barış ve refah içinde yaşamalarını sağlamaktır.

Fakat hedeflerin gerçekleştirilmesi tüm ülkelerin işbirliği yapmalarına bağlıdır. 17 maddeden oluşan 2030 hedeflerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1. Yoksulluğun sona erdirilmesi,
2. Açlığın yok edilmesi, güvenli gıdalardan yararlanılarak herkese beslenme imkânının sunulması ve tarımın desteklenmesi,
3. Tüm insanlara sağlıklı yaşam imkânları tanınarak, sağlıklı kalabilme şansının verilmesi,
4. Her insana eşit kalitede eğitim alabilme imkânı tanınarak, yaşam boyu eğitim ve öğrenim hakkının verilmesi,
5. Toplumsal cinsiyet ayrımının yok edilerek özellikle kadın ve kız çocuklarına kendi konumlarını güçlendirme olanaklarının sağlanması,
6. Evrensel olarak herkesin suya ulaşma ve sıhhi koşullara sahip olma hakkının tanınarak güvence altına alınması,
7. Herkese modern yöntemlerle elde edilmiş, uygun fiyatlı ve devamlılığı olan enerjiye erişimin sağlanması,
8. Ekonomik büyümenin kapsayıcı, sürdürülebilir ve devamlı koşullar altında gerçekleştirilmesi ve insana yakışır koşullarda istihdamın gerçekleştirilmesi,
9. Yenilikçiliğe önem verilmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilirlik özelliklerine sahip sanayinin desteklenmesi,
10. Ülkelerin hem kendi aralarında hem de diğer ülkelerle aralarındaki eşitsizliğin azaltılarak ortadan kaldırılması,
11. İnsan yerleşimlerinin yaşanabilir hale getirmesi,
12. Üretim ve tüketim yapılırken sürdürülebilir politikaların dikkate alınması,
13. İklim değişikliğine karşı en kısa zamanda harekete geçilmesi,
14. Sürdürülebilir kalkınma yöntemleri ile okyanusların, denizlerin bilinçli kullanılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması,
15. Sürdürülebilir yöntemlerle karasal ekosistemin ve ormanların korunması, sürdürülebilir yöntemlerin geliştirilmesi,
16. Sürdürülebilir kalkınma için, barışın ve hesap verebilirliğin sağlanması,
17. Küresel ortaklığın canlandırılmasıdır.

2030 kalkınma Hedeflerinin merkezinde yatan düşünceleri özetlediğimizde şu bilgilere ulaşabiliriz:

- Kalkınma çalışmaları sürdürülebilirlik çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Sürdürülebilir kalkınma sadece ekonomik mesele olarak değerlendirilmemektedir. Aynı zamanda kalkınmanın çevresel ve toplumsal endişeler dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma çevre, ekonomi ve toplum üçlüsü etrafında gerçekleşmektedir.
- İklim değişikliği ve yeşil büyümenin önemine değinilmiştir. İklim değişikliği ile mücadele edilmesi birçok hedefin kapsamına girmiştir. Fakat iklim değişikliği ile savaşmak sürdürülebilirlik için olmazsa olmazdır. Bu nedenle yeşil büyüme politikası ile çevre dostu kalkınma stratejileri uygulanacaktır. Yani Yeşil Gündem ile iklim değişikliği ve çevre sorunları ile mücadele eden ekonomik kalkınma modeli benimsenecektir.
- Yoksul, zengin ve orta gelirli ülke ayrımına son verilmesi planlanmıştır. Çevre, ekonomi ve toplumsal meselelerden kaynaklanan sorunlar tüm dünyanın ortak kaygısıdır. Sürdürülebilir kalkınma için ülkelerin barış, hesap verebilirlik, herkes için adalet gibi kavramlara önem vermeleri çağrısında bulunularak evrensel kalkınma modelinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.
- Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi sadece devlet ve sivil toplum kuruluşları ile sağlanamadığına yer verilerek iş dünyası, özel sektör gibi kuruluşların ortak hedefler için bu sürece destek vermesi gerektiği belirtilmiştir (Peşkircioğlu, 2016: 6-9).

2.2 Avrupa Birliği Antlaşmalarında Çevre Politikaları

2.2.1. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Birliği'nin çevresel sorunların aşılmasıyla ilgili, Roma Antlaşmasında kesin bir madde bulunmamasına rağmen tüm tedbirleri proaktif bir şekilde alma ve uygulama yetkisi vardır. Gerçekten de, çevre sorunlarının temel gündem maddesi olarak görüldüğü Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Yasası yürürlüğe girene dek, Avrupa Birliği çevre hakkında birçok yasal, kurumsal ve idari düzenleme yapmıştır.

Avrupa Tek Senedinin Temmuz 1987'de yürürlüğe girmesinden sonra, Avrupa Birliği çevre konusunda üç program halinde bir planı uygulamaya koymuş olup; su kaynaklarının kaliteli biçimde korunması, kaliteli bir hava ortamının sağlanması, atık

maddelerin, kimyasal maddelerin kontrolü ve yönetimi, bitki örtüsü ve peyzajın korunması ve gürültünün azaltılmasına ilişkin normlar benimsemiştir. İlk kez ayrı bir bölümde çevre sorunlarına yer verilmiştir. 1987'den sonra birlik Avrupa Tek Senedi gibi birçok uluslararası çevre anlaşmasına taraf olmaya devam etmiştir.

Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Birliği Konseyi'ne çevresel konularda üst seviye korumayı baz alarak gerekli önlemleri alma izni verilmiş olup, birliğin kuruluşundaki antlaşmada bu yönde bir revizyona gidilmiştir. Bu revizyon sonucunda senedin 25. maddesi uyarınca, kuruluş antlaşmasının 130. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve 7. başlık 130. maddeye yeni bir başlık olarak dahil edilmiştir. Bu başlığa göre, kaliteli bir çevre ve toplum ilişkisi sağlanıp korunacak ve geliştirilecektir. İnsan sağlığının çevresel sorunlardan arındırılmasına ve korunmasına katkısı olacak ve tüm doğal kaynakların rasyonel biçimde tüketilmesi ve korunması sağlanacaktır. Birliğin bu doğrultuda uygulayacağı temel politikalar ise şu şekildedir:

- Çevre sorunlarıyla ilgili yapılan eylemler koruyucu nitelikte olacak, caydırıcı tedbirler alınacak,
- Çevresel hasarlar yayılmadan çıkış noktasında önlenerek,
- Kirleten her kimse zararı tazmin edecek,
- Çevre politikaları diğer birlik politikaları ile tek bir başlık altına alınacaktır.

2.2.2. Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992 yılında Hollanda'nın Maastricht kentinde gerçekleştirilmiş olan toplantıda AET'nin adı AB olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır. Alınan kararların bütünlüşmüş bir yapıdan çıkması için böyle bir adım atılmıştır.

AB süreçlerinde ilk kez bu antlaşmada çevre başlığı açılmıştır. Çevrenin korunması artık Avrupa Birliği'nin amaçları arasına girmiştir (Lavrysen, 2002: 19). Maastricht ile çevre konuları daha detaylı ve geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Çevre ile ilgili mevcut olan politikalar daha da güçlendirilmiştir (Öztunç, 2006: 20). Roma Antlaşmasında yer alan 130R, 130S ve 130T maddeleri düzenlenerek yeni halini almıştır. 3/K maddesi ile ortak çevre politikasının oluşturulacağı hakkında bilgi verilmiştir (Aydın ve Çamur, 2017: 32). Ortak çevre politikaları kapsamında bazı konuların detaylı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Küresel ve yerel anlamda çevre sorunları karşısında uluslararası düzeyde birlik sağlanması gerektiği

vurgulanmıştır. Ayrıca çevresel politikalarda değişim yapılması yolunda işlem yapılmamıştır. Çevre politikalarının sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında yapılması gündeme gelmiştir. İlk kez çevre konusunda sürdürülebilirlik ilkesinden bahsedilmiştir.

Çevre hakkında oluşturulan politikalar belirlenirken, farklı bölgelerdeki çevresel sorunların, koşulların ve farklılıkların dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği tarafından farklı konular hakkında alınan kararlarda, çevrenin mutlaka dikkate alınması gerektiği öngörülmüştür. Çünkü çevresel kaygılar ön planda tutulmuştur (Duru, 2007: 3). Çevre politikaları alanında alınan kararlarda nitelikli çoğunluk, yani oybirliği ile kabul edilmesi kararlaştırılmıştır (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği, 2002: 27). Oybirliği ile çevresel konularda en hızlı şekilde kararların neticelendirilmesi amaçlanmıştır (Aksoy ve Şentürk, 2013: 255).

Roma Antlaşması'nda madde 130'da yapılan bazı değişikliklerin Maastricht Antlaşması'ndaki yeni hali şöyledir:

- Doğal sermayenin bilinçli ve temkinli kullanılması,
- Çevrenin korunarak daha iyi duruma getirilmesi,
- Toplum sağlığının korunması,
- Çevresel sorunlar karşısında uluslararası birlikteliğin sağlanmasıdır (Yaşamış, 2000: 1037).

Çevre alanında Maastricht Anlaşması'nda bahsedilen konuları toparlayacak olursak şu sonuçlar çıkarılabilir (Küçükkaya, 2008: 72):

- Temel amaç enflasyonsuz, istikrarlı, çevreyle uyumlu olan büyümenin sağlanmasıdır.
- Çevresel kalitenin korunarak zarar görmesinin engellenmesi, doğal sermayenin tahribinin engellenmesi, insan sağlığının korunması ve uluslararası çevre sorumluluğunun kabul edilmesi amaçları arasında yer almaktadır.
- Anlaşmada 3 tane ilke benimsenmiştir. Bu ilkeler bütünleşme, tedbirlilik, sebebiyet verme ilkeleridir.

Çevre alanında Maastricht Antlaşması ile amaçlanan şey, çevrenin korunmasıdır. Her alanda alınan kararlar gerçekleştirilirken, çevrenin korunuyor olmasına öncelik verilmiştir. Çevre politikalarının kalitesinin artırılması

hedeflenmiştir. Ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken çevrenin soyutlanmaması gerektiği vurgulanmıştır.

2.2.3. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları

1999'da uygulanmaya başlanan Amsterdam Antlaşması ile sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve çevrenin geniş bir şekilde korunması ve geliştirilmesi gerektiği gibi fikirler Avrupa Birliği'nin temel amaçları haline gelmiştir. (Aksoy ve Şentürk, 2013:255). Yeni düzenleme ile sürdürülebilir kalkınma tanımına Antlaşma'nın giriş bölümünde yer ver verilmiştir. Ayrıca sürdürülebilirlik kavramının önemine vurgu yapılarak, kavramın Avrupa birliği kuruluş hedefleri arasında yer almasına karar verilmiştir. Çevrenin ileri seviyede korunarak geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmaların Avrupa Birliği amaç ve varlığıyla bütünleşmiş olması gerektiği, ilke olarak kabul edilmiştir (Yaşamış, 2000: 1037).

Çevresel kalitenin artırılması için yapılacak çalışmalara vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda da çevrenin korunabilmesi için sürdürülebilir kalkınmanın mecburiyetinden bahsedilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi adına amaçların düşüncelerin yayılması ve entegre edilmesi zorunlu olarak görülmüştür (Sarıkaya, 2004: 1-2).

Sonuç itibariyle diğer antlaşma ve çalışmalarda olduğu gibi, Amsterdam Antlaşması ile çevre politikalarının korunması ve geliştirilmesi için kararlar benimsenmiştir. Çevresel konular hakkında radikal kararlar alınmamıştır. Ancak çevresel konulara bakış açısında ayrıntılara yer verilmiştir (Duru, 2007: 4).

2003 yılında uygulanmaya başlanmış olan Nice Antlaşması ile çevresel konularda kabul görmüş olan kurallar işaret edilerek daha fazla üzerinde durulmuştur. Nice Antlaşması'nda daha çok su kaynaklarının azalması ve yok olmasının engellenmesi için politikalardan bahsedilmiştir. Avrupa Birliği tarafından su kaynaklarına ilişkin kararlar alınırken, nitelikli çoğunluk sistemine geçiş sağlanmıştır. Ayrıca çevre hakkında geliştirilen küresel ve uluslararası faaliyetlerde Avrupa Birliği'nin ön planda olması amaçlanmıştır.

Genel olarak her iki antlaşma ile çevrenin korunmasının ve geliştirilmesinin, sürdürülebilirlik kavramı çerçevesince yapılması gerektiği öngörülmüştür.

2.2.4. Lizbon Antlaşması

Birlik üyeleri tarafından 2007 yılında imzalanarak 2009 yılında uygulanmaya başlanmış olan Lizbon Antlaşması'nda iklim değişikliği, çevre sorunları ve enerji gibi son yıllarda ülkelerin gündemini oluşturan konulara yer verilmiştir. Lizbon Antlaşması ile çevre hakkındaki sorumlulukların ve yetkilerin Avrupa Birliği ve üye olan ülkeler arasında paylaştırılmasına karar verilmiştir.

Gündemdeki iklim değişikliği, çevre sorunları gibi konular, Lizbon Antlaşması'nın ana başlıkları olarak yer almaktadır (Duru, 2007: 4).

Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nin anayasası özelliğindedir. Lizbon ile çevre hususunda alınması gereken önlemlerin faaliyet aşamasına geçirilebilmesi için üye ülkeler tarafından parasal destek ayrılması gerektiği belirtilmiştir (Duru, 2007: 4-5). Birliğe üye devletlerin çevre politikalarını gerçekleştirmek ve finansman kaynağının sağlaması öngörülmüştür (Papadaki, 2012: 151).

Lizbon Antlaşması ile yapılan değişiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- Avrupa Topluluğu ifadesi değiştirilerek, Avrupa Birliği tanımlamasının yapılması ile birliğe tüzel kişilik kazandırılmıştır.
- 2,5 yıl görev yapan AB Konsey Başkanı ve 6 ay süre ile yapılan dönem başkanlığının yerine 18 aylık sürede görev yapacak başkanlık takımının oluşturulması kararlaştırılmıştır.
- Dış politikada daha güçlü olmak ve Birliği uluslararası piyasada temsil etmek için AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ataması yapılacaktır.
- Üye devlet sayısının 3/2'si ile Avrupa Komisyonu üye sayısına ulaşılmaktadır.
- Birliğin kurumsal yapısı içinde gerçekleştirilen işbirliği çalışmalarına destek verilecektir.
- Üye devletler AB Temel Haklar Şartı'na bağlayıcılık kazanmıştır. Fakat üye olmasına rağmen bazı devletler için bağlayıcılığı bulunmamaktadır.
- Güçlendirilmiş işbirliği gerçekleştirilebilmesi için nitelikli çoğunluk yöntemine geçilmiştir. Bu gelişme ile minimum 9 ülkenin birlikte ortak çıkarlar dâhilinde karar almasını sağlayacaktır.

2014 yılından itibaren AB Bakanlar konseyi kararında çifte çoğunluk sistemine geçilmiştir. Çifte çoğunluk sistemi ile nüfusu fazla olan ülkelerin kararların alınması

ve veto edilmesinde ağırlıklarını arttıracaktır. Fakat Türkiye nüfusu kalabalık bir ülke olması nedeniyle kararlarda etkili bir konuma sahip olacağından, bu durum üyeliğinin reddedilmesinde yeni bir bahane olabilir (Özler, 2009: 3-4).

Lizbon ile çevre hakkında sadece tedbir alınmakla kalınmayarak çevre ile ilgili yapılan faaliyetlerin finanse edilmesi üzerinde yoğunlaşılacaktır. Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin çevre konusunda somut faaliyetlerde bulunmaları gerektiği anlatılmak istenmiştir (Aydın ve Çamur, 2016: 34).

Lizbon ile Birliğin ekonomik ve siyasal yapısının son hali ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin iyileştirme çalışmalarına hız vermesi ve üyelik için net duruşunu belli edebilmesi için Birlik içindeki sorunların çözülmesi Türkiye'nin yararına olacaktır. Lizbon ile kurumsal yapıdaki eksikliklerin giderilmesi kurumsal krizin ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Üyelik sürecinde Türkiye'nin üyelik sürecini olumsuz etkileyen "Birlik içindeki kriz nedeniyle" başlayan cümleler ortadan kalkacaktır.

2.3 Paris Antlaşması

İklim değişikliği üzerine yapılmış olan en bağlayıcı çalışma Kyoto Protokolüdür. Fakat Kyoto protokolünün uygulanabilirlik süresi 2020 yılında sona erecektir. Sera gazının salınımı yine konu edinen çalışma Kyoto Protokolüdür. Fakat ABD tarafından katılım sağlanamamıştır. Bu nedenle etkisi sınırlı kalmıştır. Ozon tabakasında zarara neden olan kimyasalların üretim ve kullanımı hakkında kısıtlama getiren antlaşma ise Montreal Protokolü'dür.

2016 yılında uygulanmaya başlanılan anlaşma küresel ısınma ile baş edebilmek için atılan bir adımdır. Tüm dünyayı ilgilendiren tehdidin varlığının kabul edilerek tüm dünyaya bunun duyurulması amaçlanmıştır. İnsanların yenilebilir kaynaklara yönelmesi öngörülmüştür. Yani sanayi çağından önceki doğal sürece geri dönmek istenmektedir. Fakat bu imkânsızdır ancak zararı en aza indirmek, dünyanın karlılığına olacaktır (Köse, 2018: 59).

İklim değişikliği ve küresel ısınma insanlığın sonunu getirebilecek düzeyde tehditlerdir. İnsan etkisi ile dünya gittikçe ısınmaktadır. Aynı zamanda kontrolsüz sanayileşme etkenlerden en önemlisidir. İklim değişikliği sonucunda dünyada zincirleme felaketlerin yaşanması beklenmektedir. ABD 2017 yılında Paris Antlaşmasından çekilerek olayın ciddiyetini anlamadığını tüm dünyaya duyurmuştur.

Dünyanın günümüze kadar hiç olmadığı kadar başı beladadır. Bu durum ülkelerin bir arada, işbirliği içinde ortak amaç uğruna kararlar almaya zorlamaktadır. Zengin fakir bakılmaksızın tün dünya bir felaketle karşı karşıyadır.

Anlaşmanın uzun dönemdeki hedefi, sıcaklık artışının 2°C'nin altında tutulması olmuştur. İklim değişikliğinin zararlı etkileri karşısında direnç gösterilmesi ve sera gazı salınım oranının düşürülmesi için gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere finansal ve teknolojik destek vermeleri öngörülmüştür. Ülkemiz 22 Nisan 2016 tarihinde gelişmekte olan bir ülke olarak Paris Anlaşması'nı imzalamıştır.

Paris Anlaşması'nda 5 konunun öne çıktığı görülmüştür (SKD, 2015: 3-5):

- Emisyonların azaltılması,
- İklim değişikliği ile ilgili yapılan tüm çalışmaların şeffaflık ilkesi çerçevesinde olması,
- İklim değişikliği karşısında ülkelerin ihtiyatlı davranmaları,
- İklim değişikliğinin neden olduğu zararların ülkeler tarafından tanzim edilmesi,
- Emisyon oranının düşürülmesi için ülkelere maddi manevi desteklerin verilmesidir.

Paris Antlaşması gelecek hakkında ipuçları vermektedir. Gelecekte ekonomik çalışmalarda iklim etkisi mutlaka dikkate alınacaktır. Çünkü iklim değişikliğine ve küresel ısınmaya sebep olacak uygulamaların terk edilmesi gündeme gelecektir. Hatta karbonun fiyatlandırılması ve vergilendirilmesi ortaya çıkacaktır. İnsanların yenilenebilir kaynaklara yönelmesi sağlanacaktır. Tüm bu etkiler yenilenebilir kaynakların değerlendirilmesi için teknolojik gelişmelerin yaşanmasını kaçınılmaz kılacaktır.

2.4 Avrupa Kentsel Şartı

Öncelikli olarak kentli haklarından söz etmek gerekirse, kent olarak tanımlanan yaşam alanı sınırları içinde bulunan insanların doğal hak ve sorumluluklarına ilave olarak, bütüncül bir yapı içerisinde bulunan ve gelişim sürecinin henüz başlarında olan ek hak ve sorumlulukları kentli hakları olarak tanımlayabiliriz. Nüfusun büyük çoğunluğunu kentli insanın oluşturduğu günümüzde temel hak ve özgürlüklerin uygulanabilmesi, ana gayesi insan onuruna yaraşır yaşam koşulları sağlanabilmesi

olan kentli haklarının hayata geçirilebilmesine bağlıdır. Kentli hakları, birinci ve ikinci kuşak olarak nitelendirilebilecek hakların yanı sıra dayanışma haklarını olarak tanımlanabilecek hakları da içerir ve bu hakların uygulanabilmesi için etkin bir işbirliği, birlik beraberlik ve dayanışma tutumları içerisinde olmak gerekir. Kentli haklarının da diğer haklarda olduğu gibi, tanınması ve geliştirilmesine ilişkin temel gereklilikler: demokratik bir ortam, yetki sahibi duyarlı ve bilinçli insanların var olması ve bunları güvence altına alan standartların olmasıdır. Bu standartların benimsenmediği topluluklarda insan hakları daha da özele inersek kentli hakları uzun vadede uygulanmayacak düzenlemeler olarak kalmaya devam edecektir (Palabıyık, 2004: 252).

18 Mart 1992 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, kentli hakları açısından en önemli belgelerden biri olarak tanımlanmaktadır. Diğer konsey anlaşmalarının aksine Avrupa Kentsel Şartı genel yönetimlerin değil yerel yönetimlerin imzasına sunulmuştur. Halkın katılımını sağlayan uluslararası bir belge niteliğinde olan kentsel şart için, karar alınırken halkın görüşü ön planda tutulmuştur (Marmara Belediyeler Birliği, 2017: 52). Kentsel gelişmede ve kentli haklarının geliştirilmesi için yerel yönetimlerin vurgulandığını belirtebiliriz. Bu belgeye göre kentliler güvenlik, kaliteli bir çevre, konut, sağlık, kültür, istihdam, ulaşım, spor, eğlence, eşitlik, doğal zenginlik, kaliteli mimari, ekonomik gelişim, sürdürülebilir gelişim, yönetsel işbirliği gibi maddeler halinde listelenebilecek temel kentli haklarına sahiptir. Yine belge içerisinde maddeler halinde ilkeler sıralanmaktadır. Bunlar ulaşım, çevre ve doğa, konut, kentlerin fiziki yapısı, kentsel yapı mirası, kent güvenliği, suçların önlenmesi, spor ve dinlenme, kültür ve kültürel kaynaşma, sağlık, kent yönetimi, kent planlaması, halkın katılımı, engelliler ve ekonomik gelişme gibi ilkelerdir (Gönüllü, 2014: 42). Bu hakların tanınması ve uygulanabilmesi ise kentli insanların işbirliği ve dayanışma ruhu içerisinde hareket etmesine ve vatandaşlık bilinci ile sorumluluklarının gereklerini uygulamasına bağlıdır. Bu bilincin var olmaması, yaşanabilir bir yerleşim yerinin var olmasına imkân tanımamaktadır.

20 maddeden oluşan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonunu ve 13 maddeden oluşan Avrupa Kentsel Şartı İlkelerini barındıran Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin 1980-82 yılları arasında "Kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası" kapsamında çevre ve kent üzerinde yürüttüğü politikaların bir tezahürüdür (Yener ve Arapkirlioğlu, 1996). Yapılan bu kampanyanın amacı daha iyi koşullar altında insani

bir yaşam sürülmesine olanak sağlanmasıydı. Kampanya kapsamında, fiziki olarak çevrenin iyileştirilmesi; sosyal-kültürel imkânların yaratılması ve toplumsal gelişim; konut sayısının iyileştirilmesi; haklın faaliyetlere katılımının teşvik edilmesi gibi konular temel olarak ön plana çıkan konular olarak göze çarpmaktadır. Bu kampanyanın içeriğine ilişkin olarak “daha iyi koşullar altında insani bir yaşam sürülmesine olanak sağlanması” ilkesi benimsendiği göz önüne alındığında kampanyanın kentsel gelişimi daha çok nitelik boyutunda ele aldığı görülmektedir. Program daha sonra yerinden yönetim anlayışının daha fazla yer edinmesine binaen Avrupa Yerel ve Bölgesel İdareler Sürekli Konferansınca devam ettirilmiştir (Palabıyık, 2004: 391).

Temelde amacı kentin doğru bir şekilde yönetilmesi adına gerekli unsurları bir araya getiren ve bir metin altında maddeler halinde toplayan bu şartın amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kent yönetimi için bir kılavuz niteliğinde belgeler oluşturmak,
- Olması muhtemel Kentli Hakları Kongresi için bir temel vazifesi görmek,
- İlkeleri uygulayan kentlere ödül verilmesi sistemine bir temel teşkil etmek,
- Avrupa Konseyi’nin çevre konularında katılımı için vize görevi görmek,
- Kent sorunlarıyla ilgili uygulamaların bir değerlendirmesini yapmak.

Her ülkeye ivedilikle uygulanabilecek ve çevresel politikaların uygulanabilmesi için ışık tutabilecek ilkeleri içinde barındıran ve işbirliği ve dayanışma gibi iki temel ilkeyi önemle vurgulayan Avrupa Kentsel Şartı içerik olarak; yaşam kalitesiyle, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın nitelikleriyle ve politik olarak yerel yönetimler ile ilgilidir. Bu kapsamda şart, sağlıklı bir çevre içerisinde yaşama hakkı, sağlıklı çevreyi demokratik yöntemlerle yönetebilme hakkı, insani koşullarda konut edinme hakkı, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, ulaşım özgürlüğü hakkı gibi hakların temel kentli haklarını oluşturduğu esasına dayanmaktadır. Şart ayrıca bu kentli haklarının uygulanması sırasında ırk, din, dil, cinsiyet, sosyal statü, bedensel yetkinlik gözetilmeksizin eşit şartlar sağlanmasını esas alır. Bu esas göz önüne alınarak bu hakların doğru bir politika uygulayarak korunması, yerel yönetimlerin sorumluluğu olarak görülmektedir.

Avrupa Kentsel Şartı’nın metni maddeler şeklinde listelenmiş bir dizi hak ve ilkeden meydana gelmiştir. Şartın Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu kısmında belirtilen haklar aşağıda sıralanmıştır:

1. Güvenlik
2. Kirletilmemiş sağlıklı bir çevre
3. İstihdam
4. Konut
5. Dolaşım
6. Sağlık
7. Spor ve dinlence
8. Kültür
9. Kültürler arası kaynaşma
10. Kaliteli mimari ve fiziksel çevre
11. İşlevlerin uyumu
12. Katılım
13. Ekonomik gelişim
14. Sürdürülebilir gelişim
15. Mal ve hizmetler
16. Doğal zenginlikler ve doğal kaynaklar
17. Kişisel bütünlük
18. Belediyeler arası işbirliği
19. Finansal yapılar ve mekanizmalar
20. Eşitlik

Şartın Avrupa Kentsel Şartı İlkeleri kısmında, demokratik, çevreci ve yaşanabilir olan kentler için belirtilen ilkeler ise aşağıda ki gibi sıralanmıştır (Şemşit, Uçar, Başaran, 2017: 48):

1. Ulaşım ve Dolaşım
2. Kentlerde Çevre ve Doğa
3. Kentlerin Fiziki Yapıları
4. Tarihi Kentsel Yapı Mirası
5. Konut
6. Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi
7. Kentlerdeki Engelliler ve Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılar
8. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme
9. Yerleşimlerde Kültür
10. Yerleşimlerde Kültürler Arası Kaynaşma
11. Kentlerde Sağlık

12. Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması

13. Kentlerde Ekonomik Kalkınma

Avrupa Kentsel Şartı'nın kabul edilmesiyle birlikte uluslararası platformlarda gündem maddesi haline gelen ve tartışılmaya başlanan kentli hakları, dayanışma hakları içinde tutulmuş ve kentsel sorunlara insani açıdan değerlendirmelerde bulunulmuştur. 18 Mart 1992 tarihinde bu şartın kabul edilmesiyle gelişen süreçle birlikte kentsel sorunlardaki değişimin etkisiyle şart kapsamında birtakım değişiklikler yapılmasını elzem kılmıştır. Bu nedenle Mayıs 2008 tarihinde Strasburg şehrinde şartın ikincisi olan “Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto” sloganıyla Avrupa Kentsel Şartı 2 Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir (Gönüllü, 2014: 43). Şartın ilk halinin kabulünden sonraki süreçte yaşanan sorunlar ve kentsel kalkınmanın hızlı gelişimi göz önünde bulundurularak komisyon şartın ilk halinde yer alan ilkeleri revize etmeye ve güncellemeye yönelik çalışmalar yapmıştır. “Kentlilerin yönetime katılım hakkı” ilkesi şartın yeni halinde yer almıştır (Pektaş ve Akın, 2010: 23). Temelde yerel yönetimlerin günümüz kentsel sorunlarıyla başa çıkabilmesi için ortak bir ilkeler bütünü tanımlayan Avrupa Kentsel Şartı 2 ile birlikte sürdürülebilir yaşam alanlarının inşası için yerel yönetimlere teşvik mahiyetinde ortak bir yaklaşım ortaya konulmuş ve bir amaç olarak belirlenmiştir (Gönüllü, 2014: 43).

2.5 Avrupa Birliği Çevre Eylem Programları

Stockholm'de yapılmış olan Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı, uluslararası düzeyde çevre ve sürdürülebilirlik için yapılacak olan eylemler için etkileyici bir unsur özelliği taşımaktadır.

Çevre Eylem Programları sayesinde çevre ile ilgili politikaların yayılması hız kazanmıştır. Çevre Eylem Programlarının temel hedefleri şunlardır (T.C. Çevre Bakanlığı, 1996):

- Ülke ekonomisi için gerekli olan doğal kaynaklar yani doğal sermaye korunmalı ve geliştirilmelidir,
- Bir ülkede yaşayan bireylerin sağlık ve refah düzeyinin çevre sorunları karşısında korunması gerekmektedir,
- Çevre hakkında çıkartılan yasal sürece uyum sağlanmalıdır,
- Çevre hakkında çıkartılan yasal süreç ile ilgili bireyler bilgilendirilmelidir,

- Çevre politikalarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli kaynak sağlanmalıdır,
- Kentsel sürdürülebilirlik gerçekleştirilmelidir,
- Avrupa Birliği tarafından iklim ve çevre ile ilgili problemlere karşı etkinlik artmalıdır,
- Çevre ile ilgili politikalar farklı alanlardaki politikalar ile uyumlu ve tutarlı olmalıdır.

22 Kasım 1973 tarihinde, Avrupa konseyinin talebi üzerine hazırlanmış olan 1. Çevre Eylem Programı, Avrupa Birliği Konseyi ve üye devletlerin temsilcileri tarafından kabul edilmiştir (Erdinç, 2016: 48- 49).

Birinci Çevre Eylem Planı çevre politikalarının oluşması ve AB'nin çevre sorunlarına eğilmesi açısından miladi bir özellik taşımaktadır. Yasal bir bağlayıcılığı bulunmuyor olsa bile çevre politikalarının oluşması ve çevre hukuku açısından yol göstericidir.

Birinci Çevre Eylem Programı (1973-1976), gürültü ve kirliliğe sebep olan nedenleri önlemek, çevrenin ve insani yaşam koşullarının kalitesini artırmak, çevresel sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli kurumlarla birlikte çalışmak gibi üç temel eylem kategorisini baz almıştır (TÇSV, 1989: 21). Gürültü ve kirliliğe sebep olan nedenleri önlemek adına Avrupa Dokümantasyon Sistemi'nin kurulması ve çevrenin, yaşam koşullarının korunması ve geliştirilmesi, diğer birimlerle işbirliği sağlanması içinse Avrupa Vakfı'nın kurulması yönünde karar alınmıştır. Bu eylem programı kapsamında çevre ve gürültü kirliliği ile ilgili olarak çeşitli standartların oluşturulması ve çevre sorunlarına özgü önlemlerin alınması yönünde de karar alınmıştır. Program kapsamındaki eylemlerden çevreyi koruma ve iyileştirme kapsamında, Avrupa Fonu kurulması fikri ortaya atılmıştır.

İkinci Çevre Eylem Programı (1977-1981), ilk eylem programının devamı şeklindedir. Çevre sorunlarına karşı çözüm politikalarına beş başlık içinde yer verdiğini görmekteyiz. Bu başlıklardan şöyle bahsedebiliriz:

- Alınacak çevre tedbirleri, amaçları ve kuralları,
- Çevre kirliliği ve gürültü kirliliğinin azaltılması,
- Çevresel ve doğal kaynakların faydalı ve rasyonel kullanımı,
- Çevrenin korunması adına uygulanacak genel eylemler,
- Uluslararası seviyede birlik hareketi.

Kirlilik ile ilgili ilk eylem programına göre, konsey kararlarının devam ettirileceği ve ekolojik sistemin çevre ve doğal kaynak kullanımında gelişimine katkıda bulunacak tedbirlerin alınacağına karar verilmiştir (TÇSV, 1989: 22). Çevresel değerleri ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmelere bir engel teşkil etmeden, bu alanda yapılan uygulamalara ve takip edilen politikalara karşı önleyici mahiyette tedbir almak için Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin dile getirilmiş olması İkinci Eylem Programının getirdiği en önemli ve belirleyici yenilik olarak gösterilebilir. Programda belirtilen uluslararası dayanışmanın amacı, uluslararası kuruluşlarla ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerle ortak bir paydada buluşup çevre sorunlarına kalıcı çözümler getirmektir.

Program o zaman mevcut olan çevre sorunlarını yansıtmaktadır. Özellikle kirliliğin giderilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Hava, su, deniz kirliliğine dikkat çekmiştir (Duru, 2007: 7).

Bu program ile yeni gelişmeler eklenmemiş olup, ilk programın değerlendirilmesi ve devamı şeklinde olduğunu belirtebiliriz.

Üçüncü Çevre Eylem Programı (1982-1986) ilk iki programa benzer nitelikte bir eylem programı olup, benzer hedeflerin bu programda da güdüldüğü söylemek mümkündür. Programın giriş kısmında çevre kirliliği ve gürültü kirliliğini önlemek için denetimde bulunulması, çevre yönetiminin birlik açısından temel amaç olarak görülmesi belirtilmiştir. 1972'de yapılan Paris Zirvesi'nde kurulan ortak çevre yönetim sistemi ilk olarak bu programda ciddiyet ile ele alınarak, diğer ortak politikalarla, özellikle de ortak tarım politikası ve ortak ulaştırma politikasıyla uyumlu hale getirilmiştir. Üçüncü Çevre Eylem Programı'nın uygulamaya konulmasının ertesinde, çevre koruma kavramının ele alınış biçiminde değişiklikler meydana gelmiştir. Çevre sorunlarının oluşmasını önleyecek biçimde yapılması gereken ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerektiren koruyucu bir yaklaşım kabul edilmiştir (Şengün ve diğerleri, 2018: 44).

Ortak Çevre politikasına birinci ve ikinci programa nazaran daha geniş ve ayrıntılı bir açıklama getirilmiştir. Genel çevre politikalarına odaklanıldığını söyleyebiliriz.

Dördüncü Çevre Eylem Programı (1987-1992) ilk üç eylem programına kıyasla içerik, plan ve etki alanı açısından daha farklı ve kapsamlıdır. Plan dönemindeki çevre içerikli yönergelere önem verilmiştir. Avrupa Tek Senedi'ndeki konular bu eylem programına dâhil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ilkelerini uygulama

amacı taşımaktadır (Egeli, 1996: 51). Bu eylem programında o günkü durum değişimleri ve meydana gelebilecek çevresel gelişmeler dikkate alınmış olup, çevresel sorunların ulusal ve uluslararası boyutları göz önünde bulundurularak uygulanacak politikalar belirlenmiştir. Kapsamı oldukça geniş olarak nitelendirilebilecek bu eylem programı, önem derecesi yüksek alanlar olarak tanımlanabilecek yedi kısımdan oluşmaktadır. Kirliliğin önüne geçilmesi, kimyevi maddelerin kontrol altına alınması, endüstriyel kazaları önleyici eylemler, doğal kaynak yönetiminin açıklığı, gürültü kirliliğinin önüne geçilmesi ve nükleer radyasyonun etkilerinin yönetilmesi, insanın ve çevre sağlığına yönelik olmasını sağlamak ve bu konuda yapılması gereken unsurların yönetilmesi bu kısımları oluşturur. Ayrıca, uluslararası işbirliğine, uygun araçların geliştirilmesine ve çevreyi korumak için etkili önlemlere ihtiyaç olduğu vurgulamaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1998). Bu program sonucunda gerçekleşmesi hedeflenen konuları şu şekilde listelemek mümkündür:

- Çevre politikasının bilimsel temelini uygun araştırma programları ile oluşturmak, mevcut yönergeleri etkin şekilde uygulamak,
- İnsan sağlığının ve çevre düzeninin korunması adına elverişli standartlar geliştirmek,
- Kirleten öder politikasının uygulanabilmesi adına etkin ekonomik yöntemler geliştirmek,
- Çevreye duyarlı teknolojiler üretmek,
- Çevre konusunun diğer AB politikaları içinde yer alarak çevre eğitime önem verilmesi gibi konulardır.

Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için şart olan ekonomik araçların da temin edilmesi en öncelikli konulardan biri olarak görülmelidir. Fakat kirleten öder ilkesinin çeşitli soruları beraberinde getirdiği de bir gerçektir. Bu ilkenin uygulama aşamasında ölçünün ne olacağı, ödenecek bedelin ne olacağı, nasıl belirleneceği ve bu ilkenin ne derece gerçekçi olabileceği şeklinde sorular yanıt bulamamaktadır.

Çevre düzenlemelerinde, çevre kalitesini korumak ve geliştirmek, bireyin sağlığının korunmasını sağlamak, doğal kaynakların aktif ve rasyonel kullanımını sağlamak, önleyici faaliyet prensibini hayata geçirmek, çevreye zarar vermesi muhtemel tüm eylemlerin mümkün mertebe kaynağında düzenlemek, kirleten öder ilkesini rasyonel şekilde uygulamak, Avrupa Birliği'nin çevre ve yaşam üzerindeki temel ilkeleridir.

Birliğin bilimsel verilere, değişik coğrafyalardaki çevre şartlarına, eylem veya eylemsizlik sonucu oluşabilecek yarar veya zararın birliğin tümünün sosyoekonomik gelişmesine ve birlik üyelerinin dengeli biçimde çevre kalkınmasının sağlanmasına yönelik tüm etmenleri göz önünde bulundurma zorunluluğunun altı çizilmektedir.

Hizmette yerellik ilkesinden ilk olarak çevre politikaları çerçevesinde söz edilmiştir. Bu ilke uyarınca üye ülkeler çevre konusunda asli yetkiye sahip olmaya devam edecekler fakat toplu eylemlerin daha yararlı olacağı durumlarda müdahale hakkı Avrupa Birliği'nin yetkisi dâhilinde olacaktır. Fakat bu ilkenin uygulama aşamasında hangi seviyede eylemin daha uygun ve etkili olduğunu belirleyecek prensiplerin belirsiz bir durum içinde olması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sebeple üye devletler düzenlemelerinde maddi kaynak ve uygulama yetkisine sahip olmakla birlikte Avrupa Birliği tamamlayıcı bir role bürünmüştür.

Beşinci Çevre Eylem Programı (1993-2001) temel olarak sürdürülebilir gelişme ve sorumluluğun üyeler arasına paylaşılması konusunda düzenlemeleri barındırmaktadır. Devamlı, istikrarlı ve dengeli gelişme gibi temel ilkelerin Birlik hukuku ile aynı temelde bağdaştırılmaya çalışıldığı bu program içeriğinde görülmektedir. Bu plan ile birlikte ana hedefler önceki eylem programlarına göre çok daha bariz bir biçimde ortaya konmuştur. Bu eylem programının temel amacı, sosyo-ekonomik etkileşim ile çevreyi korumaya duyarlılık ve doğal kaynakların sınırlı olduğu olgusu arasında doğru ve faydalı bir denge kurmaya çalışmaktır. Beşinci Çevre Eylem Programı'nda öncelikli olarak anlatılmak istenen konu, kaynakların sınırlı olduğu göz önünde bulundurularak çevreye zarar vermeyecek biçimde sürdürülebilir bir kalkınma ilkesidir. Buna ek olarak bu eylem programında, doğal kaynakların korunması, hava kirliliği ve gürültü kirliliği, doğal su kaynaklarının korunması, atıkların yönetilmesi, iklimsel değişiklikler, biyolojik çeşitlilik, kentsel yerleşim alanlarındaki çalışmaların sebebiyet verdiği çevresel sorunların çözümü gibi konular ele alınmaktadır.

Çevre kirliliğine karşı mücadelenin, toplumun davranış biçiminde ve tüketici taraftaki bireylerin tüketim alışkanlıklarında radikal değişikliklerle mümkün olacağı belirtilmektedir.

Bu mücadelenin başarıya ulaşmasında, yerel yönetimlerin, mali kurum ve kuruluşları, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının özetle toplumun tüm kesimlerinin aktif rol almasıyla sağlanabileceğine vurgu yapılmaktadır (Kıvılcım, 2014: 3). Bu mücadele doğru ve modern bir çevre kültürü oluşturulmasında Avrupa

Birliği'nin katılım koşullarının yerine getirilmesine yönelik sergilediği tutumunu göstermek için önemli bir adım olmuştur.

Altıncı evre Eylem Programı (2002-2010) “evre 2000: Geleceğimiz, Seimimiz” adıyla gerçekleştirilen programda 10 yıllık bir süreç için dört ana madde öncelikli olmak üzere temel hedefler ortaya konulmuştur. Bu hedefler; iklimsel değişimler, evre konusu ve sağlık, doğal kaynaklar, doğa, biyolojik çeşitlilik ve atık konuları gibi hedeflerdir. İklım değişikliği ile ilgili düzenlemelere göre; Sera gazı emisyonlarının 2008-2012 döneminde %8, küresel emisyonların ise 2020'de %20 ile %40 oranında azalması öngörülmektedir. Doğa ve biyolojik çeşitliliğe ilişkin düzenlemelerde; farklı türlerin hayatları için tehdit oluşturabilecek etmenlerin ortadan kaldırılmasında dengesizlikleri azaltma çabaları için düzenlemeler barındırmaktadır. evre ve sağlık konularında; insan sağlığı ve evre için tehdit oluşturabilecek etmenlerin değerlendirilmesi konusunda yapılan düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemelere tarımsal ilaçlar ve su kaynakları konusundaki yönergeler örnek olarak verilebilir. Bu eylem programının ana hedefleri şu şekilde özetlenebilir:

- Mevcut evre politikalarının uygulanmasını sağlamak,
- Çevresel tutumları ilgili tüm politik alanlara dâhil etmek,
- zmleri belirlemek için iş dünyası ve tüketicilerle yakın çalışmak ve vatandaşlar için evre alanındaki bilgilere erişimi arttırmak.

Altıncı evresel Eylem Programında belirtilen hedefler arasında orta vadeli eylem ve 2020 için tedbir politikaları yer almaktadır. Bu eylem programının 2012 yılında sona ermesiyle birlikte Yedinci evre Eylem Programı'nın oluşturulması zorunlu hale gelmiştir.

evre Eylem Programlarının sonuncusu olan Yedinci evre Eylem Programı 2013-2020 yılları arasını kapsamakta ve tüm dünya özeline çevresel sorunlara ilişkin çözüm yolları ortaya koymaktadır. 2013 yılında bir önceki evre eylem programına benzer şekilde çevresel ve biyolojik sorunların revize edilmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik yeni hedefler belirlenmesi konusundaki genel kanı sonrasında Yedinci evre Eylem Programı düzenlenmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2014). “Gezegenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak” ilkesiyle düzenlenen programın temel amaçlarını şu maddeler eşliğinde listeleyebiliriz:

- Doğal kaynakların akılcı kullanımı ve geliştirilmesi,
- Yeşil, verimli ve rekabetçi düşük karbon ekonomi yönetimine geçilmesi,

- İnsan sağlığının çevresel tehditlere karşı korunması,
- Çevre politikalarının uygulanma yöntemlerinin geliştirilmesi,
- Çevre yönetmelikleriyle ilgili bilgi kaynaklarının ve tecrübenin artırılması,
- Çevre politikaları ve iklim değişikliği politikaları için gereken yatırımların sağlanması,
- Çevre ve diğer politikaların eşgüdömlü şekilde yönetilmesi ve politik tutarlılığın sağlanması,
- Kentsel yaşam alanlarındaki çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve artırılması,
- Avrupa Birliği'nin uluslararası çevre konularına ve iklim değişikliği ile mücadele çabalarına dayanan etkinliğinin güçlendirilmesidir (Kıvılcım, 2014: 3-5).

Tüm bu eylem programlarıyla birlikte Avrupa Birliği'nin çevreyi koruma amacıyla üst düzey bir anlayış içinde bulunduğu söylenebilir. Bu anlayışla birlikte uzun vadede birlik için oldukça önemli sonuçlar meydana getirecek, üye ölkeler için de bir yaşam felsefesi oluşturabilecek kirleten öder ve katılım esası, sürdürülebilir gelişme gibi ilkelerin hedef olarak belirlendiği not olarak düşölebilir (Erdoğan ve Ejder, 1997: 96).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE ÇEVRE

3.1. Türkiye'de Çevre ve Kentleşme Alanındaki Gelişmeler

Çevre sorunlarında artış gözlemlenmesi ile çevre sorunlarına dair politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Çevre sorunlarında meydana gelen artış ile birlikte temiz bir çevrede yaşama arzusu artmıştır. Çevre sorunları en fazla kentleşme ve sanayileşme sürecinde arttığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin kentleşme sürecini incelediğimizde, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki gibi bir seyir izlendiğini söyleyebiliriz. Kentleşme Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra gelişme göstermiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk 30 yıllık dönemde kentleşme olgusundan bahsedemeyiz. Çünkü sanayileşme ve ekonomik gelişmeler sonucunda kentlerin de gelişmesine ve büyüye artış göstermesine gerek duyulmaktadır. Kentleşme bu nedenle Türkiye'nin 1950'li yıllarda karşılaştığı bir süreçtir diyebiliriz. Türkiye'de kentleşme süreci büyük ölçekli kentlerin daha da büyümesi şeklinde gerçekleştiği için kentler arasındaki farklılıklar giderek artmıştır.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra çevrenin ve ormanların korunması konuları üzerinde durulmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalarda artışlar yaşanmıştır. Fakat Tek Partili dönemde çevre konusu gündemde olan bir konu değildir. Çünkü bu dönemde daha çok kalkınma sürecine vakit ayrılmıştır. Kalkınma sorunu öncelik konumunda birinci sırayı almıştır.

1930 Yılında çıkarılmış olan Belediyeler Yasası ile yerel yönetimlerce desteklenecek olan kentleşme konularına önem verildiğini göstermektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte nüfusta hızlı bir artış yaşanmıştır. Fakat nüfus artışı kentleşme anlamına gelmemektedir. Çünkü kentleşme farklı bir olgudur.

Çok partili dönemi incelediğimizde özellikle dernek kurma özgürlüğünün verilmesi ile çevre, kentleşme gibi konularda aktif olan cemiyetlerin oluştuğunu söyleyebiliriz. Yine bu dönemde de çevre sınırlı bir kitleye ulaşmış ve elit hareketi olarak değerlendirilmiştir. Çünkü kalkınma sorununun öncelik arz ediyor olması hem toplum hem de devlet tarafından sınırlı etki alanı bulmuştur.

1950'den sonara hız kazanan kentleşme sürecine değindiğimizde, birçok kentte büyüme yaşanırken, birçok yerleşim yeri de kent olmuştur. Kentsel nüfus bu dönemde

göç unsuru ile artış göstermiştir. Özellikle İzmir, Ankara, İstanbul gibi şehirlere olan göçler artmıştır. Çünkü bu dönemde aynı zamanda sanayileşme sürecinde büyük gelişmeler yaşanmaya başlamış. Büyük şehirlerde, sanayi bölgeleri kurulmuş. Buna istinaden istihdam beklentisi ve daha iyi yaşama koşullarına sahip olmak için büyük şehirlere göç akımı başlamıştır (Işık, 2005: 61-63).

Kentleşme hızı, kentlerin oranı ve kentsel ve kırsal nüfus oranının bozulması ile çevre sorunlarının kentlerde giderek artan boyutta çok daha ön plana çıktığı açıktır. Yapılan değerlendirmelerde, gelişmekte olan ülkelerde oluşan çevre sorunlarının insan sağlığını ve yaşamını tehdit edecek boyuta ulaştığı ve barınma, sağlık, yeme içme gibi temel insani ihtiyaçları karşılamamanın imkânsız denebilecek bir noktaya ulaştığı sonucuna varılmıştır. Türkiye’de çevre sorunlarının aşılması amacıyla mutlak surette alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi aşamasında öncelikle sorunların temel özelliklerinin tanımlanması gerekmektedir.

Çevre ve kentleşme bağlamında ele alınması gereken ilk sorun, kentleşme hızıdır. Kentleşme hızı rakamsal olarak 1960’lı yıllardan itibaren günümüze dek azalma eğiliminde olsa da kentli nüfusun bu süre zarfında yaklaşık 6-7 katına çıkmış olması kentleşme hızının azalmış olduğu söylemini geçersiz kılar.

Kentleşme hızının yanında kentleşmenin yönü de bu sorun kapsamına alınabilir. Türkiye’de kentleşme batı illerine ve büyük nüfuslu kentlere doğru gerçekleşmektedir. Bu yönelim sonucunda İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerde herhangi bir planlama dahilinde olmaksızın metropol denilen büyük kentleşme eğilimi başlamıştır.

Sorunların temelini oluşturan bir diğer özellik ise sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı gözle görülebilir şekilde katmanlaşmış ve bütünleşememiş bir toplumsal yapı figürü olmasıdır. Sanayileşme hızının kentleşme hızından düşük olması sebebiyle kırsal nüfusun yoksulluğunun kentlere taşınması ve düşük sanayileşme hızının yeterince iş imkânları oluşturamaması çevresel sorunların bu özelliğine altyapı niteliğindedir. Bütünleşememiş bu sosyal yapı, büyük kentlerde görece şehirleşmiş kent merkezinin etrafını saran gecekonduların da oluşmasına ve bu dengesiz yapının çevre için tehlikeli boyutlara ulaşmasına bir aracı gibidir.

Türkiye’de çevre konusunda yapılan çalışmalara son yirmi yılda çok fazla önem verilerek çevre hakkında politikaların geliştirildiğini söyleyebiliriz. İlk olarak 1982 Anayasası’nda vatandaşların yaşam alanları için sağlıklı ve dengeli bir çevre

tanımlamasına yer verilmiştir. Sağlıklı ve dengeli çevrede yaşamının vatandaşın bir hakkının olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda sağlıklı ve dengeli çevrenin varlığını sürdürebilmesi için vatandaşların ve devletin koruma görevi olduğu belirtilmiştir. Çevre Kanunu 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. 1991 yılında ise Çevre Bakanlığı'nı kurularak çevre politikaları üzerinde durulmuştur.

3.2. Kalkınma Planlarında Kentleşme ve Çevre Politikaları

1963 yılında Türkiye'de planlı döneme geçilmiştir. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak, hedeflere yönelik planların hazırlanması gerekli görülmüştür. Kalkınma planlarında çevre ve kentleşme ile ilgili maddelere yer vermeye başlanmıştır.

Bu bölümde 1963 yılı ile başlayan planlı dönemde Türkiye'nin çevre ve kentleşme politikaları incelenerek AB'nin bu bağlamda geliştirilen politikalar üzerindeki etkilerine değinilecektir.

3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci beş yıllık kalkınma planında çevre sağlığı şartlarının geliştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur. Sağlık alanında gelişmelerin yaşanabilmesi için öncelikli olarak çevre sağlık alanında pozitif etki yaratacak düzenlemelere gidilmesi gerektiği öngörülmüştür. Bunun yanı sıra sağlık eğitimi, bulaşıcı hastalıklar, aile planlaması gibi konulara önem verilmelidir. Tüm bunların amacı da sağlıklı bir toplum yaratmaktır (Dikmetaş Yardan ve Yabana Kiremit, 2016: 97).

Çevre sağlığı için yapılan çalışmaların gerçekleştirilebilmesi, toplum tarafından kabul görmesine ve uygulanmasına bağlıdır. Katılımın sağlanması için alınacak olan önlemler toplumun kalkınması için uygulanan programlar dâhilinde değerlendirilecektir (DPT, 1963: 413).

Planında, kentleşme konusuna net bir açıklama yapılmayarak üstü kapalı bir şekilde bahsedilmiştir. Büyük şehirlerin sürekli olarak büyüyor olması istihdam ile doğru orantılı olduğu belirtilerek, büyümenin kontrolsüz olmaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

1963 yılında nüfus oranında hayli artış yaşansa da kentleşme oranının düşük olduğu söylenebilir. Bu dönemde nüfusun büyük bir kısmı kırsal alanda yaşadığı için Türkiye’de ekonomi tarıma dayalıdır diyebiliriz (DPT, 1963). Fakat kentleşme çalışmalarına hız verildiğini de söyleyebiliriz. Köy yerleşkeleri ile metropoliten yerleşkeler arasında eşitsizliğin düşürülmesi öngörülerek dengeli gelişme önerilerinde bulunulmuştur. Bu nedenle bölge planlaması ve kalkınmasına önem verilmiştir. Bölge planlaması kentleşme, büyük şehir ve nüfus problemlerinde araç olarak kullanılması nitelendirilmiştir (DPT, 1963).

Kentleşme hızının artıyor olması ile tarım dışı sektörlerde işsizlik giderek artış göstermiştir. Bu nedenle kalkınma hızının acil bir şekilde artış sağlaması gerekli kalmıştır. Mekânsal sıkıntılara yer verilmiştir. Birinci planında konut yatırım oranının düşürülerek, konut miktarının artırılması yönünde çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu düşünce ile yeni konut tipleri akla gelmiştir. Toplumsal ya da halk konutu adında yeni konut türleri ortaya çıkmıştır. Bu şekilde konut yatırımları miktarı düşürülerek, konut sayısı arttırılmıştır (Keleş, 1984: 73).

Bu dönemde belediyelerin temizlik için ayrılan kaynakları ya çok yetersiz ya da hiç yoktur. Temizlik hizmetinin etkin olarak yürütülmesi çevre sağlığını geliştirilen en önemli konulardan biridir. Belediyelere bu konuda çok fazla yükümlülük düşmektedir. Temizlik işleri, kanalizasyonların yapımı ve zararlı suların zararsız hale getirilmesi için yatırımlara yer verilmiştir. Son olarak gecekondulaşmadan da söz edilmiştir. Yaşanabilir durumda olan gecekonduların iyileştirilmesi, yaşanamaz durumda olanların ise yıkılması için planlamalar yapılmıştır. Gecekonduları yıkılan ev sahiplerine yardımlar ve kolaylıklar sağlanması öngörülmüştür.

3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus oranlarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu bağlamda gelişen sanayileşme ve şehirleşme hareketleri ile toplumsal yapının değişmeye başladığı görülmüştür. Şehirlerde yaşayan nüfus oranının bir hayli artmış olması Türkiye’nin kentleşme oranını gösterdiğinden, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Planda ekonominin gelişmesi için kentleşmenin itici bir güç olduğu üzerinde durulmuş olup, kentleşme sürecinin desteklenmesinin gerekliliğinden bahsedilmiştir (DPT, 1968). Geçmiş yıllara oranla kentleşme hızının artacağı öngörülmüştür. Sanayileşme arttıkça kentleşme hızında artacağı belirtilerek bu

sürecin hem toplumsal hem de ekonomik açıdan güzel bir gelişme olacağı belirtilmiştir. Dengeli kalkınma çalışmaları ile kentler arasında yaşanan eşitsizliklerin önüne geçilmesine işaret edilmiştir (Çan, 2014: 8).

Fakat kentleşme ile istihdam ve konut sorunları ortaya çıkmıştır. Kırsal yaşam tarzını devam ettiren gecekonduların sayısı bu dönemde artış göstermiştir. Kırsal alana göre kentlerde refah düzeyinin yükseleceği ve gelecek nesil için daha iyi imkânların sunulacağı düşünüldüğü için göç edenlerde kırsal hayatlarına oranla daha mutlu oldukları gözlemlenmiştir (Keleş, 1984: 73). İzmir, Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerin göç merkezi olmaması için yeni göç merkezleri oluşturulması gerekli görülmüştür. İlk kez bu planda gecekondulaşma sorun olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple arsa ofisinin kurulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (DPT, 1968).

İkinci plan döneminde gerçekleştirilmesi planlanan hedefler, uygulama aşamasında sekteye uğramıştır. Şehir planlaması yapılırken kalkınma planları ile olan ilişki göz ardı edildiği için işlevsel ve kademeli kentler oluşturulamamıştır. Fakat çevre ile ilgili bir bölüme yer verilmemiştir.

3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye devletler ile ekonomik rekabetin yapılabilmesi amaçlanmıştır. AET'ye girmek için ekonomik, çevresel politikalar ve düzenlemeler yapılması amaçlanmıştır. Planda çevre hakkında bahsedilen konuları şöyle özetleyebiliriz:

- Ülkemizdeki çevre sorunlarının tanımlanmasının yapılması,
- Sanayileşme ve kalkınmanın önünde durmayacak çevre politikalarının üretilmesi,
- Ankara'nın hava kirliliği,
- Zirai ilaçlar.

Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler, çevre sorunlarına yaklaşımları ve bu alanda yapılan çalışmalar, çok gelişmiş ülkelerin etkisi altında gerçekleşmektedir. Çevre sorunları Birinci ve İkinci Kalkınma Planında kendine yer bulamamıştır.

1970'li yıllarda çevre sorunları ortak platformlarda konuşulur hale gelmiştir. Bu durumdan BM üyesi olan Türkiye'de mecburi olarak etkilenmiştir. Bu etkiyi aynı

yıllara denk gelen üçüncü planda “Çevre sorunları” başlığı açılmıştır. Türkiye üyesi olduğu BM tarafından çevre ile ilgili yapılan antlaşmalarda taraf olmuştur. Çünkü Türkiye AB giriş sürecinde BM ‘in çevre politikalarına bakış açısını benimsemek zorunda kalmıştır (DPT, 1973).

Gelişmiş ülkeler ekonomik yatırımlarını arttırdıkça kendini yenileyemeyen doğal varlıklara yönelmeye başlamışlardır. Bu nedenle çevre sorunları giderek artış göstermiştir. Gelişmiş ülkeler üretimi azaltmadan çevre sorunlarının önüne nasıl geçebileceklerini tartışmaya başlamışlardır. Hem doğal kaynakları kullanmak ve hem de çevre sorunlarının önüne geçilmek istenmiştir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin çevre politikalarını sanayileşme ve kalkınma faktörleri belirlemektedir (Somer ve Ekmekçi, 1997: 21). Çevre hakkında karar alınırken, sanayileşme ve kalkınma planları gözetilecek şekilde kararlar alınmalıdır. Yani çevre politikaları sanayileşme ve kalkınma politikalarımızın gölgesinde kalacaktır.

DPT tarafından hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında çevre sorunları ile ilgili direkt açılan bir başlık bulunmamaktadır. Fakat çevre hakkında atıfta bulunulmuştur. Üçüncü Kalkınma Planında direk “Çevre Sorunları” başlığı yer almıştır. Bu başlığın açılmasına Stockholm Konferansı ve Avrupa Birliği Çevre Eylem Politikalarının etkisi mevcuttur. Çevre kirliliğinin azaltılması ve yok edilmesi çevre politikalarının en temel amacıdır (Akdur, 2005: 135).

Türkiye 1963 yılında AET’ye katılmıştır. Türkiye sanayileşerek AET’ye üye olan devletlerin seviyesine ulaşacağını düşünmektedir. Çevre ön planda tutulmasıyla sanayileşmenin yavaşlayacağı öngörülmüştür. Bu nedene çevre politikaları planda düzenlenirken sanayileşmeye engel olmayacak şekilde ve gerisinde tutulmuştur. Bu planda çevre sorunlarının ne olduğu, çevre ile ilgili toplum bilincinin oluşturulması ve toplumun eğitilmesi gerektiğine yer verilmiş. Ayrıca çevre sorunlarına dış ülkelerde nasıl bakılıyor ve neler yapılıyor takip edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Ankara’nın hava kirliliğinin azaltılması için neler yapılmalıdır şeklinde konulara da yer verilmiştir (DPT, 1973).

Plan döneminde kentlerin lüks tüketim merkezleri olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Yerel yönetimlerin geri kalmış bölgelerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik çalışmalar ile sorunların çözülebileceği belirtilmiştir.

Bu dönemde şehirli nüfusunun oranında artış gözlemlendiği fakat şehirleşmenin nüfus yığılmaları şeklinde olduğu belirtilmiştir. Sanayileşme ve gerçek şehirleşme olgularına dayanmayan bir kentleşme süreci yaşanmıştır diyebiliriz. Demografik kentleşmenin oluşması ekonomik kalkınmanın önünde bir sorun teşkil eder hale gelmiştir.

Ankara, İzmir, İstanbul şehirlerinde yaşayan nüfus kentsel nüfusun %3,1'ini kapsadığı tespit edilmiştir. Bunun anlamı büyük şehirlerin ortaya çıkmış olduğu yönündedir. Büyük kentlerde lüks ürünlerin tüketimine karşı yaşanan artışın, sanayileşmeyi azaltan malların sanayileşme hızını düşürmesi nedeniyle kentleşme oranının yavaşlatılması gerektiği düşüncesini akla getirmiştir (DPT, 1973).

Mevcut durum açıklanırken, kentlere doğru hızlı bir nüfus artışının olduğu belirtilmiştir. Büyükşehirlerde nitelikli istihdam alanlarının yetersizliği tespit edilmiştir. Yine büyük şehirlerde arsa fiyatlarında yaşanan artışlar ve arsa spekülasyonlarında artış yaşanmıştır. Bu sebeplerden kaynaklanan konut yetersizlikleri gecekondulaşmayı arttırmıştır. Fakat kentin sağladığı olanaklardan kentli nüfusun bir kısmının yararlandığı gözlemlenmiştir.

Nüfus yığılması olarak gerçekleşen kentleşme alt yapı sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sanayileşme çalışmaları, nüfusa ve sermayenin belli bir yerde toplanması ile oluşan kentleşme, toplumsal ve kültürel açıdan yaşanan bu değişikliğin ulusal ekonomi ile uyumlu hale gelmeyeceği belirtilmiştir. Sanayileşmenin tüm ülkeye eşit olarak dağıtılması sağlanamaz ise gelecekte daha fazla sorunların meydana geleceğinden endişe edilmiştir diyebiliriz (DPT, 1973).

3.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü planda direk olarak çevre sorunları başlığına yer verilmiştir. Çevre sorunlarının sanayileşme ve kalkınmadan ayrı olarak düşünülemeyeceği belirtilmiştir. 1973-1977 Üçüncü plan döneminde çevre sorunlarının ne olduğu ve neler yapılması gerektiği topluma anlatılmış ve toplumda çevre bilinci oluşturulmuştur. Fakat çevre kirliliği ile mücadelede ekolojik çevrenin kapasitesi ve kendini yenileyebilir olması tam olarak bilinmediği için net uygulamalar yapılamamış ve kararsızlıklar yaşanmıştır.

Çevre kirliliği başlıklar halinde incelenmiştir. Bu başlıklar şöyledir:

- Su Kirlenmesi,

- Deniz Kirlenmesi,
- Hava Kirlenmesi,
- Toprak Erozyonu ve Kirlenmesi,
- Gürültü,
- Dinlenme Yerleri,

Giderek artan artık madde miktarı nedeniyle kanalizasyonların suyun ulaştığı her yere getirilmesi üzerinde durulmuştur. İkinci plan döneminde kanalizasyonların inşaatlarına başlanmış ve 1977 yılı sonlarına kadar 110 kanalizasyon projesi bitirilmiştir. Trafik sorunlarının giderek arttığı saptanmıştır. Kentsel alanlarda tarihi dokunun ve çevrenin tahrip edilmesi artmış ve yeşil alanların insanlar için yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (DPT, 1979).

Toplumsal değişim ile çevre sorunlarının üstesinden gelinmesi hedeflenmiştir. Çevre sorunlarının oluşmadan önlem alınması, uzun dönem çevre sorunlarını azaltacak ve etkili çevre sorunları oluşmayacaktır. Hem ekonomik gelişmesinin geri kalmayacağı hem de ekolojik dengenin bozulmayacağı alternatiflerin üretilmesi amaçlanmıştır. Sanayileşme, tarım ve kentleşme sürecinde çevre göz ardı edilmeyecek şekilde gerçekleştirilecektir (DPT, 1979).

Ankara'nın hava kirliliğini azaltacak ve yok edecek projeler bu dönemde uygulanacaktır. Aynı zamanda Haliç ve İzmit körfezi kirliliği ile ilgili yeni düzenlemeler yapılacaktır (DPT, 1979).

Çevre sorunlarının ortadan kaldırılması ve toplumda çevre bilincinin oluşturulması ve güçlendirilmesi için çalışan dernek, vakıf gibi kuruluşlar desteklenecektir. Merkezi yönetim tarafından alınan kararların, yerel yönetimlere aktarılması kolaylaştırılacaktır (DPT, 1979).

Özellikle kentsel alanlarda halkın gereksinim duyduğu yeşil alanlar arttırılacaktır. Tarihi alanlar belirlenerek koruma altına alınacaktır. Aynı zamanda insan sağlığı ile ilgili çevresel projelerin yapılması öngörülmüştür.

Plan döneminde, kentlerin sürekli büyüdüğü ve bu nedenle kentlerin yaşanabilir yerler haline getirilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.

Dördüncü Planda 1980 yılında kent ve kırsal nüfusunun eşit duruma geleceği ve sonraki yıllarda kentsel nüfusun daha fazla artış göstereceği belirtilmiştir. Kentlerde nüfus yığılmaları yaşanacaktır. Dengeli kalkınmanın sağlanmasında büyük şehirlerin ve metropollerin etkisinin çok fazla olması nedeniyle şehirlerin yaşanabilir ve temel

ihtiyaçların karşılanabilir seviyeye getirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1979: 295). Arsa kullanımında spekülasyonlar engellenerek, arsa üretiminin artırılması ve kamusal denetim yapılması öngörülmüştür (DPT, 1979: 252). Göçler ile birlikte gecekonduların merkezi yerleşim birimlerinin etrafını kuşatması ile alt yapı ve hizmet ihtiyacı sorunlarını arttırmıştır. Aynı zamanda konut yetersizliği bu süreci arttırmıştır diyebiliriz.

Ayrıca planda kentleşme politikalarının üçüncü plan döneminde yeterince düzenlenmemiş olmasından şikâyet edilerek, kentlerin ihtiyaçlarını karşılayacak yatırım ve imar planlarından söz edilmemiş olduğu üzerinde durulmuştur.

3.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Kalkınma Planında “Çevre Sorunları” başlığına yer verilmiştir (DPT, 1985). Ülkemizin genel durumundan bahsedilerek gerekli tahliller yapılmıştır. Türkiye’deki çevre sorunlarının nedenleri üzerinde durulmuştur. Çevre sorunlarına neden olan etmenler olarak doğal afetler, sanayileşme, kentleşme gibi faktörleri sayabiliriz. Gelecek nesillerden ödünç aldığımız çevrenin en güzel şekilde korunması gerekmektedir. Yani çevre kirliliğinin ortadan kaldırılması ya da oluşumunun engellenmesi yeterli değildir.

Arazi kullanımı, yatırım için kararlar alınmadan planlama aşamasında çevre politikaları üzerinde etkileri tartışılarak gerekli önlemler alınacaktır. Çevre politikalarının geliştirilmesi için yapılacak olan çalışmalar desteklenecektir. Aynı zamanda bir şehirde kurulmuş ya da kurulacak olan sanayi bölgeleri çevre sağlığını destekleyecek şekilde faaliyet gösterecektir. Çevre sorunlarının birbirini etkilediği düşünüldüğünde, değerlendirildiğinde çevresel bozulmaların azalacağına ve çevre politikalarını geliştireceğine işaret eder. Özellikle hava ve su kirliliğinin artmasına neden olan etmenlerin yok edilmesi ya da etki alanlarını en aza indirmek için gerekli işlemler yapılacaktır. Çevre sorunlarının artış gösterdiği bölgeler için acil plan ve programlar hazırlanacaktır (DPT, 1985).

Enerji politikalarının uygulanması yani mevcut olan enerji kaynakları korunacak ve yeni enerji kaynaklarının bulunması için çalışmalar yapılacaktır. Fakat tüm bunlar gerçekleştirilirken çevrenin korunması ön planda olacaktır. Aynı zamanda yenilenebilir kaynakların kullanılması için dünya üzerinde yapılan çalışmaların ülke olarak yakından takip ediliyor olması öngörülmektedir (DPT, 1985).

Turizm faaliyetleri çevrenin korunmasına imkân vermeyen şekilde gerçekleştirilmemelidir.

Kamu ve özel sektör tarafından yapılacak olan yatırım plan ve projelerinde “Çevresel Etki Değerlendirme” raporu düzenlenecektir (DPT, 1985).

Bu dönemde topluluk ile Türkiye ilişkileri değerlendirildiğinde 1986 yılında AET ile ilişkilerde bir canlanma yaşandığını görüyoruz. Her ne kadar Türkiye-AET anlaşması bir süreliğine durdurulmuş olsa bile Türkiye’nin uyum süreci için çalışmalarında olumsuz bir etki oluşturmamıştır. Türkiye tam üyelik için başvurularda bulunmuştur. Topluluk tarafından Türkiye’nin tam üyeliği için ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki eksikliklerinin giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çevresel konular başta olmak üzere Türkiye uyum için gerekli çalışmalara devam etmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017: 106).

Beşinci Plan döneminin sonlarına doğru kentsel nüfus miktarının kırsal nüfus miktarından fazla olması beklenmiştir. 1985 yılı itibarıyla kırsal nüfus miktarının düşmeye başlayacağı öngörülmüştür. Ekonomik faaliyetlerin yapılacağı mekânlarda yerleşim miktarlarında artma olacağı için yatırımlarda mekânsal faktöre dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sanayileşme ve kalkınma beraberinde kentleşmeyi getirecektir. Bu nedenle şehirleşme sürecinin verimli ve doğru bir şekilde yönetilebilmesi için hizmet standartları ve yatırım politikaları arttırılmalıdır. Mevcut potansiyeli olan şehirlerde yani orta ölçekli şehirlerde ekonomik faaliyetler canlandırılarak nüfusun bu bölgelere kayması planlanmıştır. Bu şekilde dengeli kentleşmenin sağlanabileceği öngörülmüştür. Ayrıca şehirleşme sürecinin ana karakterinin belediyeler olduğu belirtilmiştir (DPT, 1985).

Plan döneminde, göç ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur. Göç dalgasının yavaşlamayacağı düşüncesi kesinlik kazanmıştır. Çünkü sanayileşme ve kalkınmanın sonucu olarak, kentleşme süreci kaçınılmaz bir olgudur. Kentleşme sürecinin sanayileşme ve kalkınma sürecine olumlu etkiler kazandırması için çevre politikalarının uygulanması gerekli görülmüştür (DPT, 1985).

Kentleşme sürecinin en iyi ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için kentlerdeki yatırımlar ve hizmet kalitesinin arttırılması vurgulanmıştır. Mevcut potansiyeli olan şehirlere ekonomik faaliyetlerin kaydırılması ile şehirlerdeki mekânsal dağılımın dengelenmesi öngörülmüştür.

3.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

İlk kez kalkınma planları arasında çevre politikalarında sürdürülebilir kalkınma tanımlamasına, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında yer verilmiştir. Madencilik faaliyetlerinde, sanayi faaliyetlerinde, otomotiv sektöründe ve turizm sektöründe çevre konularına yer verilmiştir. Egzoz gazlarının çevreye verdiği zararlara dikkat çekilmiş. Tüm bu alanlarda yasal düzenlemelere gidilmesi öngörülmüştür.

Altıncı planda çevresel konulara “Çevre ve Yerleşme” başlığı altında bahsedildiğini belirtebiliriz (DPT, 1990). Genel olarak planda, tüm ekonomik alanlarda çevre unsuruna dikkat çekilmesi planlanmıştır. Ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken çevre faktörüne dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda kirliliğin kaynağından önlenmesi gerektiği de belirtilmiştir. Çevre politikalarımızda başarılı olabilmek için yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır:

- Çevreye zarar verilmemesi ve korunması için çevre bilincinin toplumsal yayılımının sağlanması,
- Çevre politikaları için olması gereken çevre standartlarının belirlenmesi,
- Krizler için acil durum planlarının mevcut olması,
- AT standartlarının bilinmesi ve uyulması için çaba sarf edilmesi,
- Ekonomik faaliyetler gerçekleştirilirken çevre politikasına göre hareket edilmesi öngörülmektedir (DPT, 1990).

Hem insan sağlığının korunacağı hem de ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi sağlanarak gelecek nesillere insana yakışır bir çevre bırakmak ibaresine yer verilmiştir. Buradan anladığımız gibi çevre yine, ekonomik faaliyetlerin gerisinde kalmıştır. Ekonomik faaliyetler sonucunda çevrenin zarar görmemesi için, ekonomik faaliyet öncesi tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1990).

Planda ulusal ve uluslararası alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kıyı Kanunu 1990 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin 1990 yılında Viyana sözleşmesi ve Montreal Protokolü’ne katılması kabul edilmiştir. Çevre Bakanlığı 1991 yılında kurularak ulusal anlamda çevre ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. 1992 yılına gelindiğinde, Türkiye Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’na (UNCED) katılarak aynı yıl Rio Deklarasyonu ile Biyolojik Çeşitlilik Anlaşmalarına

imza atılmıştır. Ayrıca 1992 yılında Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi kabul edilerek imzalar atılmıştır. Gündem 21 uygulanmaya çalışılmış, İklim Değişikliği Anlaşması kabul edilmeyerek imzalanmamıştır. 1993 yılında yapılan çalışmaları değerlendirecek olursak eğer; Çevre Temizlik Vergisi, ÇED, Tıbbi Atıkların Kontrolü adlı yönetmelikler uygulanmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2010: 52).

Altıncı plan ile AT tarafından uygulanan çevre sorunları karşısında önceden engelleme, yani sürdürülebilirlik kavramı etrafında şekillenmiştir. Türkiye AT'nin çevre politikalarına uyum sağlanması için sürdürülebilir çevre politikalarına önem vermiştir. Avrupa Komisyonu 1990 yılında Türkiye için "İşbirliği Paketi" hazırlamıştır. Paketin içeriğinde Türkiye ile gerçekleştirilecek işbirliği sürecin başlatılması ve bu sürecin hızlandırılması için alınacak olan önlemler yer almaktadır (Erdem ve Yenilmez, 2017: 107).

Bu dönemde kentleşme hızında bir düşüşün yaşanacağı belirtilmiştir. Kentleşme hızının yavaşlayarak ilerleme göstereceği tahmin edilmiştir. Orta ölçekli ve büyük kentler arasında eşgüdümün ve uzmanlaşmanın artması öngörülmüştür. Orta ölçekli büyüklüğe sahip olan kentlerin, yerleşme kademelenmesinin kentler arasında dengeli olarak dağılması için desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Solak ve Sürmeli 2015: 26). Yerleşme kademelenmesi gerçekleştirilirken mevcut olan fiziki planlara uyum sağlanarak yapılması amaçlanmıştır (DPT, 1990: 358).

Altıncı Plan döneminde metropol şehirlerin daha fazla büyüyeceği, nüfusunun artacağı ve ekonomik açıdan gelişeceği öngörülmüştür. Bu şehirlerin gelişimi beraberinde çevre, alt yapı, ulaşım, konut gibi sorunlarında arttıracığı için bu alanlarda çalışmalara ağırlık verilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda metropol şehirlere olan göçün azaltılması için küçük ve orta ölçekli büyüklüğe sahip olan kentlerin canlanması ve çekim gücünün artırılması gerekli görülmüştür. Kentleşme ile birlikte kıra olan ilgi azalmış, göçlerle de çarpık kentleşme artmıştır (DPT, 1990). Bu bağlamda Arsa üretimi kontrol altına alınarak, imar planlarına uygun olmayan yapılaşmaların önlenmesi planlanmıştır.

Kıyı bölgelerinde konut yapılanmaları üzerinde bir sınırlama getirilmesi için yasal düzeleme hazırlanması amaçlanmıştır. Şehir planlamasına dair mevzuatın bu şekilde bir çerçeve yasa ile tekrardan gözden geçirilmesi öngörülmüştür.

3.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Planın üçüncü bölümünde “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi ”başlığına yer verilmiştir. Dünya Rio’da alınan çevre ile ilgili kararların bir kısmını hayata geçirmeye başlamıştır. Küresel kirlilik karşısında ortak sorumluluk ilkesi benimsenmesinden bahsedilmiştir. Tüm dünyada sürdürülebilir kalkınma anlayışı etkili olmuş olsa da dünyanın geleceği için duyulan endişelerin tamamen yok olmadığı aşikârdır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerin çevre sorunlarının çözümü ve ortadan kalkması için imkân sağlayacağı anlaşılmıştır.

Kentlere göçün talep edilenden fazla olması işsizlik, çevre kirliliği, altyapı sorunları, yetersiz konut gibi sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda kültür farklılıklarından kaynaklanan psikolojik sorunların yaşandığı saptanmıştır. Kente göç eden insanları derinden etkileyen bu sorunların bazı bireylerde içe kapanma, bazı bireylerde yasa dışı işlere bulaşma gibi sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle göç ile kentsel kültüre uyum sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Göç en çok metropol şehirlere yapılmaktadır. Bunun nedeni ekonomik beklentilerden kaynaklanmaktadır. Fakat umulan şeyler her zaman gerçekleşmemekte ve beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesinde ekonomik politikalar ile çevre politikalarının uyum içinde olması bir zorunluluk olduğu öngörülmüştür. Aynı zamanda ekonomik, sosyal politikalar ile çevre politikaları bütünleşmesi gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak özgür ve refah seviyesi yüksek, demokrasiden beslenen bir ortam sağlanarak gelir dağılımının iyileştirildiği, sürdürülebilir kalkınmanın olacağı, birey odaklı bir gelecek için politikalar geliştirilmesi öngörülmüştür (DPT, 1996).

Kentleşmenin bölgeler arasında dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi bu planda da yer alan bir konudur. Bu nedenle bölgelerin özellikleri ile mekânsal analizler bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Bölgesel dengesizliklerin azaltılması için geliştirilecek politikalar bazında yapılacak olan projelere Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden başlanması öngörülmüştür. Bu bölgelerin toplam bütün içinde az gelişmiş bölgeler olmasından kaynaklanmaktadır (DPT, 1996).

Yedinci planda mahalli idarelerin güçlendirilmesi gerektiğinin belirtilmiş olması, kamusal hizmetlerin yerinde yapılarak, hizmet üretiminin demokratik bir alt yapı içinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Plan döneminde küreselleşme dikkate

alınarak, avantajlarından yararlanılarak 21.yy'da Türkiye'nin diğer gelişmiş ülkeler içinde yer alması amaçlanmıştır (Yılmaz, 2011: 7).

Yine kentsel gelişim açısından gelişmiş olan kentlere göçler ile birlikte nüfus yığılmaların olmaması için orta ölçekli büyüklüğe sahip olan şehirlerin gelişmesi için desteklere devam edilmesi öngörülmüştür. Çünkü Türkiye'de düzenli bir kentleşme süreci yaşanmamıştır. Kırdan direk olarak metropollere göçler olmuştur. Bu nedenle orta ölçekli şehirlerin cazibe haline getirilmesi için yapılacak çalışmalara devam edilecektir. Orta ölçekli kentlere özellikle sanayi, alt yapı, eğitim gibi alanlarda desteklerin arttırılması ile göçlerin önce yavaşlatılması, sonrasında da durdurulması hedeflenmiştir (DPT, 1996).

Göçler ile birlikte kentlileşme sorunu ortaya çıkmıştır. Bireylerin kentsel yaşama adapte olabilesi ve entegre sorunlarının ortadan kaldırılması planın hedefleri arasında yerini almıştır.

Ülkemizde çevre hakkında çıkarılan kanun ve yönetmeliklerde yetki ve sorumlulukların net olarak belli olmaması ve aynı yetki ve sorumluluğun birkaç kuruluşa birden verilmesi hizmetin uygulanmasında aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle mevcut çalışmaların yeniden düzenlenmesi isteği doğmuştur. Tüm bu aksaklıklar netleştirilerek çevre kanununun güümüz şartlarına uyum sağlayacak şekilde revize edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.

Planda çevre politikalarının gerçekleştirilmesinde üzerine görevler düşen yerel yönetimler ve yerel yönetimlerde yetkili kişiler yani mülki amirlikler gerekli donanım, altyapı ve nitelikli personele ihtiyaç duyduklarına değinilmiştir. Tarımsal sulama faaliyetlerinde çevresel şartlara uyumlu olan modern sulama sistemlerinin kullanılması öngörülmüştür. Aynı zamanda kimyasal gübre kullanımı giderek artış göstermektedir. Bu nedenle çevreye zarar vermeyen gübre ve ilaç kullanımı önemsenmektedir. Orman alanlarında gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin çevreye ve ormana zarar vermeyecek şekilde yapılması esas alınacaktır. Çevre dostu ürünler ile uluslararası pazarda yer alınması ve sanayi faaliyetlerinin çevrenin korunması ön planda olacak şekilde gerçekleştirileceğinden bahsedilmiştir. Çevrenin ve Karadeniz'in korunması için gerçekleştirilecek faaliyetlerin hızlandırılması teşvik edilecektir. Yani ulusal çevre stratejilerimizi belirlememiz gerekmektedir (DPT, 1996: 29-87).

Yedinci planda ulaşım sistemlerinin alt yapısının çevreye uyum sağlayan biçimde hazırlanmasından bahsedilmiştir. Bir de ulaşım sistemlerinin çevre sorunlarına etkileri minimuma çekilmesi için hazırlıkların yapılması öngörülmüştür.

“Türk Mevzuatının AT Mevzuatına Uyumu İçin Gerekli Düzenlemeler” çerçevesinde çevrenin korunması ön planda olacaktır. Çevre politikalarının Avrupa birliği standartlarına uyum sağlayacak şekilde düzenlenmesinden bahsedilmiştir (DPT, 1996).

Yedinci plan dönemi, Amsterdam Anlaşması ve Beşinci Çevre Eylem Planı’nın yapıldığı döneme denk gelmiştir. Bu dönemde Avrupa Birliğine üyelik için geçiş dönemi bitmiş, tam üyelik için son döneme girilmiştir. 1998 yılında açılan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlık ile ilişkilerin ilerletilmesi amaçlanmıştır. Türkiye adaylık statüsünü 1999 yılında gerçekleştirilmiş olan Helsinki Zirvesi’nde kazanmıştır. Tüm bu gelişmeler neticesinde Türkiye’de 2000 yılında Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur (DPT, 1996).

3.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ortaya çıktığı dönemdeki mevcut durumdan biraz bahsedecek olursak, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) gibi olumlu çalışmalara rağmen, çevre politikalarında istenilen sonuca ulaşamamıştır. Hızlı kentleşme ile doğal kaynakların tehdit altına girmesine ve birçok çevresel sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Eğitimde eksiklik, yerelleşme sorunları doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasına engel olmuştur. Bu nedenle doğal kaynakların tüketimi sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilmesi özendirilecektir. Gelecek kuşaklara temiz bir çevre bırakılması arzusu gerçekleştirilememiştir.

Türkiye’de kentleşme olgusu kır yoksulluğunun kent yoksulluğuna tercih edildiği şeklinde tanımlanmıştır. Plan çerçevesinde, kentleşme süreci ile ortaya çıkan entegre sorununa dikkat çekilmiştir. Bu nedenle kentleşme kültürünün, kültürel yozlaşmaya imkân tanımayarak, değer yargılarına önem verilerek oluşturulması öngörülmüştür. Alt yapı çalışmaları tamamlanmış uluslararası merkezlerin oluşturulması amaçlanmıştır. Kentleşme sürecinde kentin tarihsel ve karakteristik dokusunun bozmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu süreçte aktif olacak olan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanarak nitelikli elemanlar görev alacaktır. Hızlı nüfus

artışı sonucunda doğal olarak konut talebinde de artış olmuştur. Bu nedenle yeterli konut üretiminin gerçekleşmesi için teşvikler yapılması öngörülmüştür. Kentsel plan dâhilinde arsa üretimi yapılacaktır (DPT, 2001: 129-229).

Aynı zamanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, diğer bakanlıklara ve yerel yönetimler arasında yetki ve sorumlulukların paylaşılması konusunda belirsizlikler devam etmektedir. UÇEP ile istenilen başarı elde edilememiştir. UÇEP'in geliştirilmesi ve güncelleştirilerek, yasal bir boyut kazanması amaçlanmıştır (DPT, 2001: 187-188).

Bu dönemde BM İklim Değişikliği Sözleşmesi'ne katılmak istenilmektedir. Çevresel konularda yapılan tüm çalışmaların AB norm ve standartlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi istenmiştir. Ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanabilmesi için ekolojik dengenin korunması, insan sağlığının göz ardı edilmemesi gibi etmenlere bağlanmıştır. Çevre sorunları ile doğrudan ya da dolaylı açıdan ilişkisi bulunan tüm kurum ve kuruluşların görev paylaşımı, eşgüdüm ve işbirliği içinde olmalarından bahsedilmiştir. Çevre dostu teknolojilere ağırlık verilmesi öngörülmüştür (DPT, 2001).

Doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik ilkesi esas alınacak ve bu bilinç yaygınlaştırılacaktır. Çölleşme ve erozyon ile mücadele için Ulusal Çölleşme Eylem Planı hazırlanması planlanmıştır. Hava kirliliği karşısında emisyon faktörleri belirlenecektir. Küresel iklim değişikliği karşısında Türkiye üzerine düşen sorumlulukları yerine getirecektir. Bu nedenle İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (İDÇS) dâhil olmak için çalışmalara devam edilecektir (DPT, 2001).

AB tarafından benimsenmiş olan sürdürülebilirlik kavramı bu planda da oldukça yer almıştır. Bu bakımdan AB'ye uyumlu bir plan olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca uygulamaların AB norm ve stratejilerine uygun olarak yapılması gerektiği üzerine sıkça vurgu yapılmıştır. Sekizinci Kalkınma Planı döneminde Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Türkiye'nin kriterleri karşılayabiliyor olursa hemen müzakerelerin başlatılacağı belirtilmiştir. TBMM'de AB Uyum Komisyonu kurulmuştur. Bu dönemde tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır (DPT, 2001).

3.2.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu kalkınma Planında diğer planlarda bahsedilen sürdürülebilirlik kavramına yer verilmiştir. Çevrenin korunması için yapılacak olan düzenlemelerin sürdürülebilirlik kavramı ekseninde gerçekleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esas alınmalıdır. Çevre politikalarına yaklaşımda AB norm ve standartlarına uygun yaklaşılması yaşam kalitesinin artmasına yardımcı olacaktır. Nüfus artışı ve sanayileşme sürecinde yaşanan hızlı artış ile sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı giderek zorlaşmaktadır. Ayrıca doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması için kurum ve kuruluşlar arasında görev ve sorumluklar net bir şekilde ayrılmadığına da planda yer verilmiştir (DPT, 2007:157).

Bu dönemde Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde atık yönetimi, gürültü gibi konularda ilerlemelerin olduğu tespit edilmiştir. Fakat uyum sürecinde daha fazla ilerleme kaydedilebilmesi için çok fazla yatırımların yapılması gerektiği öngörülmüştür. Bu bağlamda özel sektörün teşvik edilmesi için çalışmaların başlatılacağı belirtilmiştir.

Çevresel konuların sistemsal denetim, raporlama ve gözlemlene için gerekli alt yapının zenginleştirilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Kıyı balıkçılığı ve iç su balıkçılığı yapılırken doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde tüketilmesi ilkesine dikkat edilmesi öngörülmüştür. Enerji ihtiyacının karşılanmasında çevreye verilen zararın en aza indirilmesi ve üretim ve tüketim esnasında tasarruflu davranılması gerektiği belirtilmiştir. Yine bu dönemde Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı ile Orman bakanlığı birleştirilmiştir (DPT, 2007).

Gelecek kuşaklara temiz bir çevre bırakılması için çevrenin korunması ve nasıl kullanılması gerektiğine dair çevre yönetim sistemleri düzenlenmesinin gereği konuşulmuştur. Çevresel alt yapı çalışmalarının düzenlenmesi ve uygulanabilmesi için yerel yönetimlerin birlikte eşgüdüm ve işbirliği çerçevesinde çalışmaları teşvik edilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Tüm alanlarda kullanan ve kirleten öder politikası uygulanması öngörülmüştür. Belediyelerin kentsel altyapı, kanalizasyon atık yönetimi gibi konularda eksiklikler belirlenecek ve gerekli finansman desteği sağlanacaktır. Sanayi üretiminde çevre dostu unsurlardan yararlanılacaktır. Çevre bilincinin yerleşebilmesi için kamuoyu bilgilendirilmesi adına eğitimlerin verilmesinden bahsedilmiştir. Çevrenin içinde bulunduğu tüm sanayi ve sosyal

Çalışmalarda doğa, evre, tarihsel yapının bozulmaması ön planda olacak şekilde gerçekleştirilecektir. Tüm bunlar AB standartlarına uyum sağlanması için yapılması gerekli çalışmalardır (DPT, 2007).

Bu dönemde sürdürülebilir politikalar ile çevresel konularda gelişmeler yaşanmıştır. Geliştirilen planlar ile stratejiler belirlenmiş ve evre politikasının sınırları çizilmiştir. Bu planlar İklim Değişikliği Strateji Belgesi ve Biyolojik eşitlilik Strateji ve Eylem Planı'dır. Biyolojik eşitlilik, çevresel koruma alanının genişletilmesi ve emisyon kontrolü evre politikalarının iyileşmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasına imkan sağlamıştır.

Türkiye şartları gözetilerek, taraflar arasında sera gazının azaltılması için nedenler ve izlenilmesi gereken yöntemler belirlenerek Ulusal Eylem Planı'nın hazırlanması aynı zamanda BM İklim Değişikliği ereve Sözleşmesi'nin maddelerine uyum sağlanması gerektiğinden bahsedilmesi, Dokuzuncu Kalkınma Planının AB uyum çerçevesinde hazırlandığını göstermektedir. 21.12.2009 tarihli AB katılım müzakerelerinde evre Faslı açılmıştır. Ancak 2007-2013 döneminde Türkiye'nin AB'ye uyum çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmaların meyvesi olarak Katılım ncesi Mali İş birliği Aracıyla (IPA) 2.2 Milyar Euro kaynak tahsisi yapılmıştır (DPT, 2007).

Planda büyükşehirlerin plansız kentleşme, motorlu taşıt kullananların sayısının artması ve hızlı nüfus artışları gibi çözüm sağlanamamış sorunlarına değinilmiştir. Aynı zamanda özellikle büyük kentlerde ulaşım, alt yapı gibi sorunların ortadan kaldırılamadığı tespit edilmiştir. Sebebi mali yetersizlik ve maliyetlerin yüksek olması gösterilmiştir. Problemli kentleşme süreci bir yandan da sosyolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. arpık kentleşme ve güç unsurları ile entegre sorunu oluşmuştur. Kentsel yaşam ile uyum sorunu yaşayan bu nüfus ülke içinde huzurun bozulmasına ve toplumsal bütünlüğün zedelenmesine neden olacak ortamı oluştuğu belirtilmiştir. Toplumsal uyumun sağlanabilmesi için entegre ve aidiyetlik duygularının gelişmesine yardımcı olacak önlemlerin alınması öngörülmüştür. Kentlere göç eden bireylerin işsiz kalmaması için istihdam politikalarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2007).

3.2.10. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Günümüzde hala yürürlükte olan planının ikinci bölümünde “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığına yer verilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). Çevre dostu uygulamaların ekonomik ve sosyal çevrede etkisinin artırılması kırsal ve kentsel alanda yaşam standartlarının sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda yükseltilmesi ele alınmıştır. Bölgeler arasında yaşanan farklılıkların azaltılması için kentleşme politikaların izlenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kırsal alanlarda tarımın yeniden canlandırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ile göç sorununun çözülebileceği belirtilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerimizin hayata geçirilebilmesi amacıyla ve uluslararası etkiler ile hem çevrenin korunduğu hem de verimliliğin sağlanmasını hedefleyen “Yeşil Büyüme” kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda temiz üretim ve eko-verimlilik ile üretim sektöründe rekabetçilik artırılarak aynı zamanda çevrenin de korunması sağlanacaktır.

Uluslararası çevre sorunlarına katkı sağlayabilmek için Türkiye kendi durumunun farkına vararak “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ve “göreceli kapasiteler” ilkeleri ile destek olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye sürdürülebilir kalkınma politikalarını her geçen gün geliştirmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 13).

Şehirlerde gerçekleştirilen çalışmalarda maliyetlerin düşürülmeye çalışılması ve altyapı ve hizmet kalitesinde yükselmenin sağlanması yeni sektörlerin doğuşuna ortam hazırlamıştır. Yani şehirleşme politikaları ile kalkınma ve büyüme politikaları eş zamanlı gerçekleştirilmesi ülkelere önemli fırsatlar sunacağı belirtilmiştir.

Planda konutların bireylerin isteklerine göre yapılması, çevreye ve bireylerin yaşam kalitesinin artmasına faydalı olacağından bahsedilmiştir. Şehirlerdeki nitelsiz anlamdaki büyüme çevresel ve sosyal birçok aksaklığı da beraberinde getirmektedir. Şehirlerin yaşanabilir mekânlar haline dönüştürülmesi ve kentsel imaj ve marka yönetimi ile çekim merkezleri haline getirilmesi olasıdır. Yaşanabilir mekânlar ile çevresel kalitede yükseliş yaşanması beklenmektedir. Kentsel Gelişme Stratejisi yürürlüğe konulmuştur. Kentsel dönüşüm konusunda belediyelere 2005 yılında yetkiler verilmiştir. Kentsel dönüşüm sayesinde birçok alanda iş imkânları artacaktır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 941)

Mekânsal planlar ile kentsel tasarım çalışmaları toplumdaki yaşlı, kadın, çocuk demeden herkes için yaşanabilir ve fırsat eşitliğine dayalı uygulama alanı bulacaktır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 945).

Planda çevre sorunları karşısında uygulanan politikaların başarılı olması doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitlilik, kirlilik ile başa çıkabilme faktörlerinin hayata geçirilmesi ile mümkün olacağı öngörülmektedir.

Diğer planlarda olduğu gibi direk olarak AB'ye yer veren ibarelere rastlanmamaktadır. AB-Türkiye ilişkisine bakıldığında gündem yaratacak gelişmelerin olmadığını görmekteyiz.

Planda kentleşme sürecinin üzerinde durularak, önemi vurgulanmıştır. Geçmişteki çalışmaların yeterli olmadığından bahsedilerek kentsel dönüşümün Türkiye için bir gereklilik olduğu öngörülmüştür. Özellikle de 1999 depremi sonrasında önem arz etmiştir. Fakat kentsel dönüşüme yeteri kadar önem verilmediği söylenebilir. Zira kentleşme çalışmalarının da planlı ve isteklere cevap verecek şekilde yapılmadığını görmekteyiz. Türkiye, yeşil alanları katledilerek, betonlaşan bir yapılaşma sürecindedir (Tunçer, 2005: 280).

Onuncu plan dönemine denk gelen 2013-2017 Stratejik Plan'ı değerlendirdiğimizde şu bilgilere ulaşmaktayız:

- Kentsel dönüşüm çalışması kapsamında yapı stoğunun yenilenmesi ile doğal afetlere dayanıklı yapılaşma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Risk altındaki yapıların belirlenmesi ve 81 ilde kentsel dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır. Kentsel dönüşüm ile ilgili mevzuat sürecinin bir sonraki plan döneminde tamamlanması beklenmektedir.
- 2013-2017 plan döneminde, çevre konusunda yerel yönetimlere rehberlik edilmiş ve mevzuatlarda düzenlemeler yapılmıştır.
- Atık su ve atık yönetimine dair çalışmalar yürütülmüştür. Nüfusun 4/5'ine katı atık ve atık su bertarafına ilişkin hizmet verilmiştir.
- Türkiye iklim değişikliği konusunda, İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, İklim Değişikliği Eylem Planı ve Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi yayınlanmıştır
- 2016 yılında Türkiye tekrar Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ozon Ağı Ozon Tabakasını Koruma Onur Madalyası'nı almıştır.

- ÇED gözden geçirilmiş ve elektronik uygulamalar ile ÇED, izin ve lisans süreçlerinde daha kolay uygulamalara geçilmiştir.
- Doğal sit alanlarının belirlenmesi için çalışmalara yer verilmiştir.
- 600 binden fazla yapı için Enerji Kimlik Belgesi'nin verilmesi, enerji verimliliğindeki başarıları göstermektedir.
- Kimlikli yerleşkeler ve şehirlerin oluşturulması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yöresel mimari çalışmaları yapılmıştır. Vatandaşların taleplerine istinaden bu projeler ücretsiz şekilde gerçekleştirilmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017: 27-29).

2018-2023 Stratejik Plan uygulama aşamasındadır. Planda hedefler şu şekildedir:

- Sıfır atık uygulaması ülke genelinde yaygınlaştırılarak hem ülke ekonomisine hem de çevreye karşı fayda sağlanacaktır. Katı atık ve atık su imkânlarından yararlanan vatandaş sayısı arttırılacaktır.
- Plan sonunda hava kirliliği azaltılarak hava kalitesi yükseltilecektir. Gürültü kirliliği ve iklim değişikliğine karşı uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.
- Kara ve deniz kirlenmesi azaltılarak, deniz suyu kalitesi arttırılacaktır.
- Biyolojik çeşitliliğin fazla olduğu yerler ve doğal değerleri olan alanlar belirlenecektir. Doğal sit alanları tekrar bilinçli bir şekilde değerlendirilecektir.
- Daha temiz ve kaliteli bir çevre için çevre alt yapı ve teknik destek projelerinin hayata geçirilmesi planlanmıştır.
- SÇD ve ÇED'in etkin olabilmesi için çalışmalar yapılacaktır.
- Depreme karşı dayanıksız yapıların yıkılarak yeniden yapılması için yılda 500 bin adet binanın dönüştürülmesi hedeflenmiştir.
- Kentsel dönüşüm için yeterli olmayan mali kaynak ihtiyacı, kentsel dönüşüm finansman modeli ile gerçekleştirilecektir.
- İnsan yaşamını kolaylaştıran, çevre dostu şehirler için mekânsal planlama gibi çalışmalara hız verilecektir.
- Kentlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi için yerel yönetimlere yol gösterilerek destek olunacaktır.
- E-Devlet coğrafi alt yapısı kurulacak ve kurumlar arasında kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

- Enerji verimliliği için binaların enerji kimlik belgesinin çıkarılmasına devam edilecektir.
- Güvenli ve kaliteli yapılaşma için “Yapı AR-GE” çalışması ile yapılarda kullanılan malzeme ve yöntemlerin geliştirilmesi ve piyasa denetiminin yapılması sağlanacaktır.
- Yapı denetim hizmetleri geliştirilerek, denetim kapsamı arttırılacaktır.
- Kamu yapılarının daha sağlam ve kaliteli olması için çalışmalara yer verilecektir.
- Kimlikli yerleşkeler ve şehirlerin dokusu bozulmadan yöresel mimari faaliyetlerine devam edilecektir. Aynı zamanda vatandaşların talebine istinaden yöresel mimari faaliyetler ücretsiz gerçekleştirilecektir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2017: 1).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın yayınladığı 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’nda tarihsel dokunun korunarak yaşlı, çocuk ve kadınların öncelikli olması koşulu ile herkesin kent yaşamına güvenli bir şekilde dâhil edilmesini sağlayacak kentsel plan ile kentsel tasarım ve mekânsal planların uygulanmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Aynı zamanda sosyal ve ekonomik yaşama devam ederken toplumsal çevre bilincinin arttırılması ve tüm bireylere entegre edilmesi amaçlanmıştır. Tükenebilecek doğal kaynaklardan gelecek nesillerin de faydalanabileceği çevreyi koruyarak çevre kalitesinin arttırılmasını hedefleyen politikaların benimseneceği belirtilmiştir.

3.3. İlerleme Raporları

3.3.1. Müzakere Öncesi İlerleme Raporları

Adaylık sürecine girmiş olan ülkelerin hazırlaması istenilen belge ilerleme raporlarıdır. Aday ülkeler her yıl müktesebata uyum çerçevesinde kendi ilerleme ve eksikliklerini gösteren rapor ile komisyon tarafından değerlendirmeye alınmaktadırlar. İlerleme raporları oluşturulurken komisyon, ilgili ülkenin sivil toplum kuruluşlarından, AB Delegasyonundan ve kamu kuruluşlarından resmi belgeler ile elde edilen bildirimlerden yararlanılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, 2018).

İlerleme raporu ile adaylık sürecinde çevre ve kentleşme alanında AB'ye uyum konusuna ne kadar yaklaşıldığı hakkında fikir veren en önemli geri bildirimdir. Ayrıca Türkiye'nin çevre ve kentleşme politikasının şekillenmesine yardımcı olan en önemli belgelerden birisidir. Türkiye 1998 yılından bu yana güncel durumunu göstermek için ilerleme raporlarını yayınlamaktadır (Şeren ve Dedebeek, 2013: 7).

1998 yılı raporuna göre Türkiye'de çevrenin korunması için yapılan çalışmalar bir hayli artmış olsa bile bu dönemde istenilen düzeye ulaşamadığı aşikârdır. Çevrenin korunması için yapılan çalışmalarda beklenen etkinin elde edilememesi nedeni doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılmıyor olması, kentsel ve endüstriyel kirlenmenin hayli artmasıdır. Bu dönemde çevre hakkında bilgiye erişim, endüstriyel kirlenme, nükleer güvenlik konularında Avrupa Birliği mevzuatından farklı yaklaşıma sahiptir. Bu alanlarda oldukça yetersiz olduğumuz göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde havanın korunması, suyun korunması, atık yönetimi, çevre koruma gibi konularda müktesebatın onaylanması adına emek verildiği görülmüştür (Avrupa Komisyonu, 1998).

İlgili dönemde Türkiye'nin AB'nin dışında diğer ülkeler göre birçok sosyo-ekonomik anlamda geride kalmış olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik kalkınma açısından geriden geliyor olmak Türkiye'de kentsel ve kırsal alan arasındaki uçurumun artmasına neden olmuştur. Kentsel ve kırsal yaşam arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliğin artıyor olduğu gözlenmiştir. Aradaki bu dengesizlik için altyapı çalışmaları, kişi başına düşen gelir gibi örnekler verebiliriz. Nüfus oranlarını kıyasladığımızda bu dönemde kırsal alanda aktif nüfus artışı kentsel alana oranla daha fazladır. Bunun nedeni kırsalda kadınların çalışma hayatına etkin şekilde dâhil olmaması ve genç yaşta emekliliğe ayrılmalarıdır. Raporda doğal kaynak yetersizliğine dikkat çekilerek, Türkiye'nin kentleşme hızındaki artışa değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1998).

08.05.1998 yılında imzalanmış olan Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP) ile çevre bilinci, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir çevresel, sosyal ve kültürel gelişmelerin sağlanması hedeflenmiştir. UÇEP ile AB müktesebatının benimsenmesine geniş yer verilmemiştir. Çünkü her alanda müktesebatın benimseniyor olması uzun yıllar alacaktır. Türkiye her alanda çok fazla yol kat ederse müktesebatı tam uyguluyor olacaktır (Avrupa Komisyonu, 1998).

Müktesebata çevre konusunda tam uyum için AB ile iş birliği ve yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin tam uyum için, ulusal bir planın hazırlanmasına ihtiyaç duyduğu görülmüştür (Avrupa Komisyonu, 1998).

Sonuç itibariyle dönemi değerlendirecek olursak, Türkiye topluluk yasalarına uyum sağlamak için bir sürece girmiş olduğunu görmekteyiz. Fakat Türkiye'nin önünde uzunca bir yolun olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

1999 yılı raporunda Türkiye'nin uyguladığı çevre mevzuatının son dönemde yayınlanan 1998 düzenleme ilerleme raporu ile AB'nin çevre mevzuatından farklı olduğunu görmekteyiz. 1998 yılında yayınlanmış olan UÇEP müktesebata uyum konusuna pek fazla yer vermemiştir. Çevre konusunda müktesebata uyum sağlamanın uzunca bir zaman alması sorunsalı devam etmektedir. Son düzenli raporda müktesebata uyum açısından su, endüstriyel kirlilik, çevrenin korunması, radyasyondan korunma gibi konularda farklılıklar göze çarpmaktadır.

Kentsel alandaki sorunlarla ilgili 1998 ilerleme raporunda olduğu gibi kentsel ve kırsal alan arasında mevcut olan dengesizliklere değinilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin doğusundan batısına doğru bir göç hareketinin olduğu söylenmiştir. Hükümetin bu sorununu çözmek için çalışmalarına rağmen sorun devam etmektedir. Doğudan batıya doğru gerçekleşen göç sorunu Türkiye'deki ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

Çevre alanında mevzuata uygun politikaların geliştirilebilmesi için LIFE Üçüncü Ülkeler adı verilen program ile çevresel projeler finanse edilmiştir. 3 proje bu kapsamda onay almıştır.

Türkiye ile AB arasında çevre politikaları alanında gerçekleşen işbirliği meyvesini vermeye başlamıştır. Fakat daha fazla gelişme ve AB stratejilerinin hayata geçirilmesi mali yönetmeliklerin varlığı ile olacaktır.

1999 yılında Avrupa Çevre Ajansı'na (EEA) katılım sağlamak için Türkiye başvuruda bulunmuştur. Komisyon tarafından AB adına, EEA'ya katılmak isteyen ülkeler için müzakereleri ilgilendiren bir Konsey kararının çıkarılması için teklif tasarısı onaylanmıştır.

İlerleme raporlarının işleyişine bakıldığında 2000 yılı raporu için önceki yıllardaki raporlardan farklı olarak, Türkiye'nin üyelik ödevlerini yerine getirme kabiliyetinin değerlendirildiği bölüm 29 ayrı başlığı içerecek şekilde planlanmış ve Türkiye'nin her ayrı başlık bağlamındaki müktesebatı uygulamaya koyma yönünde idari sınırlarını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Üçüncü raporda kentlerdeki

sorunlara dikkat çekilmiştir. Özellikle göç, alt yapı yetersizliği, ulaşım ve atık sorunlarında yaşanan artış dikkat çekmiştir.

Raporun değerlendirme bölümünde, Türkiye'nin üyelik ödevlerini yerine getirme kabiliyeti ile ilgili olarak farklı yönleriyle müktesebatı içermek suretiyle 29 ayrı başlığın her birinde kaydedilen ilerlemelere yönelik incelemeler yazılmıştır. Siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal politikalar, adalet, mali sorunlar, iç ve dış politika, yenilikler, insani yaşam kalitesi, çevre gibi başlıklar bu değerlendirmeler içerisinde yer almıştır (Avrupa Komisyonu, 2000).

Raporun değerlendirme bölümünde 22. başlık olarak tartışılan çevre konusunda topluluğun değerlendirmesini irdelenecek olursak, Türkiye'nin hava, su, doğa, atık, endüstriyel kirlilik, kimyasal maddeler vb. çevresel konularda bir önceki rapora göre müktesebatın özümsemesi yönünde somut bir ilerleme olduğunu gösterecek bir veriye ulaşamamıştır. Değerlendirmenin detayına inildiğinde, topluluk Türk mevzuatının ölçüm ve standartlar açısından topluluk mevzuatından anlamlı ölçüde farklı olduğunu, müktesebatın Çevre Faslı'nın özümsemesinin kısa vadede mümkün olmayacak bir ihtimal olduğunu, yasaların uygulanmasının müktesebat çerçevesinden oldukça uzak olduğunu değerlendirmede belirtmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000).

1993 yılında çıkarılan, çevre yönetimi için ve mevzuatı için bir çerçeve tanımlayan Çevre Kanunu'nun müktesebata uyumlu bir çevre mevzuatına en yakın kanun olduğu ve kanun üzerindeki son çalışmanın, 1997 yıllarına dek üzerinde çalışmalar yapılan ve Çevre Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikleri içeren mevzuata uyumluluk çalışmalarının olduğu belirtilmiştir. Değerlendirmede madde madde çevresel konularda uyumluluk ile ilgili görüşler belirtilmiştir. Hava konusunda mevcut mevzuatın müktesebat ile uyumunun sağlanamadığı ve uyumlu hale getirilmesi için iyileştirmeler yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Su mevzuatının müktesebatın en sorunlu konularından biri olduğu, Türk mevzuatının uyumluluktan uzak olduğu ve yedinci ve sekizinci kalkınma planlarında bu konuda uyum çabalarının artırılması yönünde görüşler olduğu vurgulanmaktadır. Doğanın korunmasına yönelik olarak yine Türk mevzuatının uyumluluk açısından önemli adımlar atılması gerektiğinin önemine vurgu yapılmıştır. Endüstriyel kirlilik kontrolü açısından da mevzuatın eksik olduğu, kimyasal maddeler konusunda topluluk yönergelerinin yerel mevzuata tam olarak aktarılamadığı, nükleer

güvenlik konusunda da uyumun henüz sağlanmadığı bilgisi not düşülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2000).

Raporun çevre ile ilgili değerlendirmesinin son kısmında, genel olarak bir kapasite endişesinin vurgusu yapılmıştır. Farklı kurumların çevre ile ilgili konulara müdahil olması, sorumluluk çatışmasının oluşması, ekonomik yetersizlikler ortaya çıkması yetkin personel eksikliği vb. nedenlerle çevre yönergelerinin etkin bir biçimde uygulanamadığı bilgisi verilmiştir. Çevresel konularda bulunması gereken bilinç ve topluluk mevzuatı ve gerektirdikleri hakkında genel bir bilgi eksikliği olduğu ve belediyeler özelinde topluluk çevre politikasına yönelik eğitimlerin hızlandırılması önerisi iletilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000). Son olarak geniş bir yatırım stratejisi baz alınarak, çevre yatırımlarının topluluk çevre yönergelerinin somut biçimde uygulanması gerekliliğine ve çevre yatırımlarını destekleyip artırmaya yönelik bir fon varlığının önemine vurgu yapılarak çevre maddesi ile ilgili değerlendirmeler sonlanmıştır.

2001 yılındaki raporunda son yapılan İlerleme Raporu değerlendirildiğinde müktesebata uyum sağlayan gözle görülecek bir gelişmenin olmadığı görülmektedir. Çevre Bakanlığı'nın ana birimlerini belirleyen ve Çevre Bakanlığı'nın taşra teşkilatının kurulmasını sağlayan bir kanun kabul edilerek, çevre mevzuatına uyum sağlanması açısından önemli bir gelişme olmuştur (Avrupa Komisyonu, 2001).

Raporda özellikle kentsel alanlar ile kırsal alanlar arasında yaşanan eşitsizliğin artış gösterdiği ve kentlerdeki istihdam sorununun yükseldiği tespit edilmiştir.

Kimyasallar alanında mevcut olan Zararlı Kimyasallar ve Ürünlerinin Kontrol Yönetmeliği'nde düzenlemeler yapılmıştır. Tanımlar, tehlikeli işareti, güvenlik tedbirleri gibi alanlarda yeniden düzenlemeler getirilmiştir. Fakat AT mevzuatına tam anlamda bir uyum düzeyine ulaşılamamıştır. Türkiye AB müktesebatının iç hukukuna tam anlamda aktarılması için kanunlarda tekrar detaylı denetlemelerin yapılması gerekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2001).

AT müktesebatına hukuki açıdan uyum sağlamak için Çevre Komisyonu 1983 yılında Çevre Kanunu'nu değiştirmek için yeni bir kanun tasarısı yayınlamıştır. Kanun tasarısı ile çevre politikalarının istenilen düzeye yükseltilmesi ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin bütünleşmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Kanun tasarısı ile Çevre Bakanlığının çevresel politikalarda daha aktif ve etkili olması düşünülmüştür.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, Çevre Bakanlığı'nın çevre politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde yükümlülükleri üstlendiğini söyleyebiliriz. Çevre

Bakanlığı yükümlülüklerini yerine getirirken diğer kurum ve kuruluşlardan da destek alacaktır. Fakat kurum ve organlar arasındaki çıkar ve sorumluluk üzerine sıkıntıların devam ettiğini görmekteyiz. Sıkıntıların oluşmasını bu alanda eğitilmiş, alanında uzmanlaşmış personel eksikliğinin ve mali kaynak eksikliğinin olması da etkili olmuştur. Çevre Teftiş Kurumları'nın varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre politikalarının uygulanabilmesi için belediyelerin güçlendirilmesi belirtilmiştir.

2002 yılındaki raporda kentsel ve kırsal alanlarda işsizlik oranının arttığı belirtilmiştir. Bu dönemde Türkiye makroekonomik politikalara önem verdiği için, kentlerdeki işsizliğin artması, ortaöğretim mezunlarının işsizliği gibi konulara pek fazla değer verilmediğini belirtebiliriz.

Türkiye idari kapasitesinin güçlendirmesi ve Çevre Bakanlığı'nın görev tanımlamaları ile ilgili güncellemelere gidilmiştir. Çevre Denetim Yönetmeliği'nin çıkarılması, idari kapasitenin gelişmesinde etkili olmuştur (Avrupa Komisyonu, 2002).

Kirliliğin kontrol altına alınması adına gelişmelerin olduğunu söyleyebiliriz. Fakat tam uyum için yeterli değildir. Türkiye çevrenin korunmasını ilgilendiren politikaları diğer sektörler ile entegre etmesi, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

1998 ilerleme raporunda Türkiye'nin çevre konusunda kaygı verici durumda olduğundan bahsedilmiş ve müktesebat ile çok fazla farklılıkların olması konuşulmuştur. Fakat Türkiye her geçen yıl mevzuata uyum sağlamak için çalışmalara devam etmiştir. Geçmiş yıllara göre bir değerlendirme yaptığımızda, 2002 yılı bu gelişmelerin en fazla yapıldığı yıl olduğunu söyleyebiliriz.

2003 yılı raporunda da katılım öncesi stratejilerine uyum çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Raporun çevre hakkında önemli bir sonucu olarak 23 Ocak 2003 yılında Türkiye Avrupa Çevre Ajansına üyelik için anlaşma imzalamış olmasıdır (Avrupa Komisyonu, 2003).

Türkiye'ye katılım öncesinde yapılmış olan mali yardımların harcandığı alanlardan birisi çevre politikalarıdır. Bu bağlamda, müktesebata uyum sağlanmak için hava kalitesinin artırılması, içme suyu kalitesinin artırılması, kimyasallar hakkında yapılacak olan çalışmalara öncelik verilmesi planlanmıştır. Avrupa birliği çevre alt yapısı için Türkiye'ye kaynak aktarımı yapılmıştır. Mevzuata uygunluk için Türkiye mali açıdan desteklenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2003).

Başlık 22'de yer alan çevre konusunu genel bir değerlendirdiğimizde, Türkiye çevrenin de içinde bulunduğu alanlarda mevzuata uyumluluğun gerçekleşmeye

başladığı tespit edilmektedir. Fakat çevre konusunda yaşanan gelişmelerin sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Raporda kentsel ve kırsal alanlarda işsizlik oranlarının giderek arttığı belirtilmiştir. Genç nüfus kategorisinde işsizlik oranının %20 olduğu belirtilmiştir.

Genel olarak 2003 yılında bahsettiğimiz gibi nükleer koruma, radyasyon, hava, gürültü gibi konularda mevzuat çerçevesinde sınırlı da olsa adımlar atıldığını söyleyebiliriz. Fakat Türkiye'nin daha fazla çalışması gerektiğini belirtebiliriz. Hava kalitesinin artırılması için müktesebat ile uyumlu olan uygulamalar için adım atılmalıdır.

2003 yılında müktesebatın iç hukuka aktarılması için çevre alanında sınırlı da olsa çalışmalar yapıldığı açıktır. Avrupa Çevre Ajansı'nın şartlarının gerçekleştirilmesi için çok çalışılması gerektiği ortadadır.

2004 yılı raporunda çevresel konuların diğer politikalara entegrasyonunun sağlanması zorunlu bir gerçek olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Sürdürülebilir kalkınma için yerine getirilmesi gereken bir süreç olduğunu kabul edebiliriz (Avrupa Komisyonu, 2004).

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın birleştirildiğinden bahsetmiştik. Fakat uygulama açısından istenilen düzeyde etki sağlanamadığı gözlenmiştir. Çevre politikaları açısından müktesebata uyum sağlanması için yeni yatırımlar yapılmalıdır. Aynı zamanda bu yatırımlar müktesebata uyumlu olması gereklidir (Avrupa Komisyonu, 2004).

Türkiye müktesebatın iç hukuka yansıtılabilmesi açısından değerlendirildiğinde eksik olduğunu söylemek mümkündür. Müktesebatın iç hukuka yansıtılabilmesi için çevresel konularda ilerleme kaydedilmesinin gereği her fırsatta dile getirilmiştir. AB müktesebatında yer alan maddelerin Türkiye'de uygulanabiliyor durumda olması istenmiştir. Bu sebeple AB müktesebatının iç hukuka yansıtılması gereklidir.

2005 yılı ilerleme raporunda müktesebatın çevre konusunda, yatay mevzuatı, hava kalitesini ve kirliliği, su kalitesini ve kirliliği, doğanın korunması, çevre-atık yönetimini, endüstriyel kirlenme ve denetimi, kimyasal maddeleri, GDO'ları, gürültüyü ve ormancılık faaliyetleri gibi birçok alanda yasal düzenleme içerdiğini belirtebiliriz (Avrupa Komisyonu, 2005).

Türkiye'de atık yönetimi, doğa koruma ve gürültü konularında ilerlemeler kaydedilerek müktesebat ile uyum süreci hızlanmıştır. Diğer çevresel konularda ise

geçmiş raporlara göre müktesebatın benimsenmesi açısından sadece sınırlı bir gelişme gösterilmiştir.

Değerlendirme AB çevre politikasının genel bir tanımıyla başlamıştır. Buna göre, AB çevre politikası sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi, mevcut ve gelecek nesiller adına etkin çevre koruma politikası gütmeyi amaçlar. Bu politika, önleyici faaliyet, kirleten öder ilkesi, çevresel zararlarla mücadele, ortak sorumluluk ve çevre korumanın diğer AB politikalarıyla entegrasyonuna dayanmaktadır. Değerlendirme, çevresel konuların maddeler halinde incelenmesi şeklinde devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2005).

3.3.1.1. Müzakere Öncesi İlerleme Raporlarının İncelenmesi

3.3.1.1.1. Yatay Mevzuat

1998 yılındaki raporda yatay mevzuat alanında gelişmelerin eksikliğinden bahsedebiliriz. Bu dönemde Türkiye henüz Kyoto Protokolü'nü onaylamamış ve Espoo ile Aarhus sözleşmelerini imzalamamış bir ülke olması bunun göstergesidir. Emisyon ticareti ile ilgili olan mevzuatın kabul edilmesi için çok fazla çaba sarf etmesi gerektiği belirtilebilir. Fakat müktesebata uyum açısından Çevresel Etki Değerlendirme ile ilgili olan mevzuatın başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ülke sınırlarımızı aşan konularda ve yatay mevzuatın iç hukuka yansıtılması ile ilgili konularda Türkiye henüz yolun başındadır. 2000 yılındaki raporda yatay mevzuat açısından gelişme sağlanamamıştır.

2001 yılındaki raporda TBMM Çevre Komisyonu'nun onayladığı kanun tasarısı ile 1983 Çevre Kanunu'nun değiştirmesi ile yeni bir yasal boyut ortaya çıkmıştır. Kanun tasarısı AT müktesebatına uyum açısından etkili olması beklenmiştir. Kanun tasarısı ile sürdürülebilir kalkınma planlarının ve Stratejik Çevresel Etki Değerlendirme Prosedürü'nün hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Doğanın korunması konusunda düzenlemeler yapılarak zararın en aza indirilmesi için cezalar arttırmıştır. Yapılan düzenleme ile kanun halkın çevre konusunda bilgiye ulaşmasının sağlanması öngörülmüştür. Tüm bu süreç için Çevre Bakanlığı'nın izleme ve denetleme fonksiyonlarını etkili kullanması beklenmiştir.

2002 yılındaki raporda çevre ile ilgili topluluğun müktesebata uyum sağlanması konusunda ilerleme yaşanmıştır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği çıkartılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002). Fakat hava kalitesinin

yükseltilmesi, su kalitesinin yükseltilmesi ve atık yönetimi konularda ilerleme sağlanamamıştır. Kyoto Protokolü'nün onaylanmaması yatay mevzuat açısından bir diğer eksiktir.

2003 yılındaki raporda yatay mevzuat açısından gelişmeler sınırlı ölçüdedir. Özellikle ÇED ile ilgili danışma mekanizmalarının AT'ye oldukça uyum sağladığını belirtebiliriz. Uluslararası konularda uyum sorunları devam etmektedir. Sorunların devam etmesi nedeniyle alınan kararların inceleyen merci olarak yetkiler Yerel Çevre Kurulları'na verilmiştir. Henüz Kyoto Protokolü'nün onaylanmadığını belirtebiliriz. 2003 yılında idari yapının güçlenmesi adına Çevre ve Orman Bakanlığı birleştirilmiştir. Çevre politikalarının daha etkin uygulanacağına dair yorum yapmamız doğru olmayacaktır. Fakat güçlü bir kadronun oluşumu söz konusudur (Avrupa Komisyonu, 2003).

2004 yatay mevzuat çerçevesinde değerlendirme yaptığımızda çevre ile ilgili yönetmelik ve kanunların çıkarıldığını görmekteyiz. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği müktesebata olan uyumun arttırılmasına imkân sağlanmıştır. Fakat Kyoto Protokolü'nün Türkiye tarafından henüz kabul edilmemiş olduğunu görmekteyiz (Avrupa Komisyonu, 2004). Bu dönemde BM İklim Değişikliği Sözleşmesi Türkiye tarafından onaylanmıştır.

2005 yılındaki raporda yatay mevzuat konusunda Türkiye'nin henüz Kyoto Protokol'ünü imzalamadığı, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine de taraf olmadığı belirtilmiştir. Yatay mevzuatın uygulanması aşamasında ekstra güç harcanmasına ihtiyaç duyulduğu, ÇED yönetmeliğinin müktesebata göre AB ÇED direktifi ile büyük ölçüde uyum sağladığı fakat Stratejik ÇED direktifinin iç hukuka aktarılmasının henüz çok sınırlı olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2005).

3.3.1.1.2. Hava Kalitesi

1998 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili azda olsa gelişmelerin yaşandığını belirtebiliriz. Endüstriyel hava kirliliğine dair tüzük çıkarılması bunun bir göstergesi olmuştur. Hava kalitesi ile ilgili olan çerçeve mevzuatın iç hukuka aktarılması açısından başarısız olunmuştur. Fakat motorlu taşıtların sebebiyet verdiği hava kirliliği ile ilgili mevzuatın iç hukuka aktarılması konusunda başarı sağlanmıştır. Genel olarak değerlendirdiğimizde Türkiye'nin hava kalitesinin korunması ile ilgili daha fazla çalışarak iç hukuka aktarması gerekmektedir.

1999 yılındaki raporda hava kalitesinin korunması ile ilgili Türkiye kendi ve AT şartlarını önemseyen yenilemelere gitmiştir.

2000 yılındaki raporda hava kalitesi açısından mevzuata olan uyumun yakalanmadığını belirtebiliriz. Müktesebat ile olan uyumun sağlanması için Türk hava kalitesi izleme sisteminde iyileştirmelere ağırlık verilmesi şarttır.

2001 yılındaki raporda hava kalitesinin yükseltilmesi adına çalışmalara devam edilmesi gerekli görülmüştür. Çünkü müktesebata tam uyum henüz yakalanamamıştır. 2001 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili olan mevzuatın müktesebata uyumlu olmadığını belirtebiliriz. Bu anlamda müktesebata olan uyum çalışmalarına devam edilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

2002 yılındaki raporda hava kalitesinin yükseltilmesi adına ilerleme sağlanamamıştır. Müktesebata uyum çalışmalarına hız verilerek hava izleme sistemlerinin verimliliği sağlanmalıdır.

2003 yılındaki raporda hava kalitesinin korunması alanında uygulamada sorunlar devam etse de, müktesebata olan uyum sağlanmıştır. Uygulamada yaşanan sorunların giderilebilmesi için hava kalitesini izleme sistemi geliştirilerek, uygulamada yaşanan aksaklıkların giderilmesi için önlem alınmalıdır. Hava kalitesinin artırılması ve emisyonların azaltılması için kanun çıkartılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2003).

2004 yılındaki raporda hava kalitesinin korunması ve artırılması için yeni mevzuatlara olan ihtiyaç dile getirilmiştir. Bu alandaki gelişmeler sınırlı seviyede kalmıştır. Petrol ve dizel yakıtlar hakkında yönetmelik çıkarılmıştır. Bunun yanında otomobillerin yakıtları ve çıkardıkları gazlar hakkında bireylerin bilgilendirilmesi için mevzuat kabul edilmiştir. Bu alanda önleyici tedbirler alınmak istenmiştir.

2005 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili olarak çerçeve yasanın aktarılması mevzusunda önemli bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Yine de endüstriyel kirlilik kontrolü alanındaki düzenlemelerin aktarıldığı, motorlu taşıtların sebep olduğu kirlilik mevzusunda, mevzuatın uyumlaştırılması açısından önemli bir ilerleme olduğu, Petrol ve Dizel yakıtların kalitesi ile ilgili direktif ve Tüketici Bilgi direktifi gibi direktiflerin de iç hukuka aktarıldığı bilgisi not düşülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2005).

3.3.1.1.3. Atık Yönetimi

1998 yılındaki raporda atık yönetimi ile ilgili gelişmelerin yaşandığını belirtebiliriz. Tıbbi atıklar, kullanılmış yağlar ve zararlı atıklar hakkında çıkarılan yönetmelikler yaşanan gelişmeleri göstermektedir. Aynı zamanda kullanılmış pil ve aküler ile ilgili tüzükte yapılan değişiklikler diğer gelişmelerdir. Atık yönetimi konusunda çerçeve direktifinin iç hukuka yansıtılması sağlanmıştır. Atık yönetimine dair farklı gelişmeler yaşanmıştır. Fakat uygulamada daha fazla çalışılması gerektiğini belirtebiliriz. Ulusal atık yönetimi planının uygulanması gerekmektedir.

1999 yılındaki raporda tıbbi atıklar ile ilgili yönetmelikte ise kısmen bir revize söz konusudur. Önemli bir gelişme yaşanmamıştır. 2000 yılındaki raporda Çevre Faslı'nda atık yönetimi ile ilgili düzenlemeye yer verilmemiştir.

2001 yılındaki raporda müktesebata uyum sağlanması için yapılan düzenlemelerde en çok sorun teşkil eden alanın atık yönetimi olduğu vurgulanmıştır. Atık konusunda çok fazla açıklar vardır, henüz denetim altına alınamamış durumdadır.

2002 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda ilerleme sağlanamamıştır. Çünkü atık yönetimi konusundaki mevzuat AT mevzuatına uyumlu olmasına rağmen uygulamada geri kalmıştır.

2003 yılındaki raporda Türkiye atık yönetimi ile ilgili olan mevzuatın belli bir düzeyde müktesebata olan uyumu yakaladığını söyleyebiliriz. Mali kaynakların tahsis edilmesi ve uygulamada yaşanan aksaklıkların giderilmesi ile uyum derecesinin artacağı ortadadır. Basel sözleşmesinde atık yönetimi ile ilgili değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'de bu değişikliklerin onaylanması adına kanun yayınlanmıştır. Atık yönetimi konusunda Türkiye mevzuatı ile müktesebatın uyum sağladığı görülmektedir. Fakat yeterli değildir, biraz daha üzerine çalışma yapılması gerekmektedir.

Akdeniz'deki sınır ötesi eylemlerden kaynaklanan atıkların giderilmesi için kanun çıkarılmıştır. Yine bu alanda atık yağlar, ambalaj atığı gibi atıkların kontrol altına alınabilmesi için mevzuatların çıkarılması güzel gelişmeler arasındadır. 2004 yılındaki raporda atık yönetimine ilişkin mevzuatta gelişmeler olsa da Türkiye'nin atık yönetimi planına ihtiyaç duyulmuştur.

2005 yılındaki raporda gelişme kaydedilen konulardan atık yönetimi ve risk konusunda tıbbi atıkların kontrol altına alınması yönetmeliği ve katı atık kontrol yönetmeliği ile ilgili değişikliklerin yansıtıldığını belirtebiliriz. Atık su arıtma mevzusunda toprak kirliliğini kontrol altına alma yönetmeliğinin yürürlüğe konulduğu

ve atık yönetimi için ulusal atık yönetim planının oluşturulması gerektiğinin vurgusu yapılmıştır

3.3.1.1.4. Su Kalitesi

1998 yılındaki raporda su kalitesinin istenilen seviyede korunamadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Türk mevzuatında su kalitesi mevzuatından benzerlikler bulabiliriz. Nitrat ve İçme Suyu direktifleri iç hukuka yansıtılmıştır. Fakat çok fazla eksik bulunmaktadır. Müktesebattaki su kalitesine dair daha fazla konunun iç hukuka aktarılmasına ihtiyaç vardır.

AB'ye katılım sağlayabilmek için Türkiye'nin hızlı aksiyon alması gerektiği belirtilmiştir. 1999 yılındaki raporda su kalitesi konusunda bir gelişme yaşanmadığı belirtilmiştir.

2000 yılındaki rapora göre su kalitesi konusunda daha fazla uyum çalışmasına ihtiyacın varlığından bahsedilmiştir. 7. ve 8. beş yıllık kalkınma planlarında atık su deşarjı, içme suyu standartları ve su kaynakları ile ilgili müktesebata uyum çalışmalarına olan ihtiyaç dile getirilmeye başlanmıştır.

2001 yılındaki raporda su kalitesinin yükseltilmesi için çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Türkiye'nin su mevzuatı müktesebata uyum açısından değerlendirildiğinde eksikliklerin olduğu göze çapmaktadır. Sulak alanların koruma altına alınmasına ilişkin yönetmelik 2002 yılında çıkarılmıştır. Bu anlamda yönetmeliğin müktesebata kısmen de olsa uyum sağladığı söylenebilir (Avrupa Komisyonu, 2002).

2002 yılındaki raporda su kalitesinin yükseltilmesi konusunda ilerleme sağlanamamıştır. 7. ve 8. beş yıllık kalkınma planlarında atık su, içme suyu standartları ve su kaynakları ile ilgili müktesebata uyum çalışmalarına ağırlık verilmesi vurgulanmıştır.

2003 yılı su kalitesi ve atık su çerçevesinde çok fazla etkin olmadığımız bir yıldır. Su kalitesinin arttırılması için ilerleme olmadığını görmekteyiz. Bu alanda müktesebata uyum çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Özellikle içme suyu ve atık suların bertarafına ilişkin müktesebata uyum sağlanmalıdır.

2004 yılındaki raporda su kalitesinin korunarak arttırılması konusunda müktesebata uyum sağlanması ile ilgili eksiklikler göze çapmaktadır. Aynı zamanda

bu alanda bir çerçeve kanuna ihtiyaç vardır. Su kalitesi konusunda komşu ülkeler ile işbirliğinin artırılması Türkiye'nin faydasına olacaktır (Avrupa Komisyonu, 2004).

2005 yılındaki raporda son rapora göre ilerleme kaydedilemeyen su kalitesi konusunda Nitratlar ve İçme Suyu direktifinde ilerleme kaydedilmiştir. Su çerçeve direktifinin iç hukuka aktarılması ve hızlı bir şekilde ilerleme kaydedilerek çok ciddi yatırımların yapılması belirtilmiştir.

3.3.1.1.5. Doğanın Korunması

1998 yılındaki rapora göre doğanın korunması ile ilgili çok fazla tüzük ve yönetmelik çıkarılmasından bu alanda ilerlemelerin yaşandığını anlayabiliriz. Doğu Anadolu'ya yapılmış olan park ve RAMSAR isimli sulak alan oluşturulması doğaya verilen önemi göstermektedir. Fakat Türkiye'nin doğanın korunması ile ilgili önemli gelişmelere ihtiyacı vardır.

1999 yılındaki raporda doğa koruma alanında bir gelişmenin yaşanmadığı belirtilmiştir. Fakat Karadeniz'e kıyı olan ülkeler tarafından Karadeniz'in korunması adına Bükreş Sözleşmesi düzenlenmiştir. Türkiye, Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan sözleşmenin taraf olan ülkeleridir. Bükreş Sözleşmesinin icra kurulu niteliğinde olan Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Komisyonu'na İstanbul ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin kıyı bölgelerde yaşanan kirlilik ve biyolojik çeşitliliğin yok edilmesi gibi sorunlarla mücadelede konusunda aktif rol aldığını görmekteyiz (Avrupa Komisyonu, 1999).

2000 yılındaki rapora göre Türkiye'nin müktesebata uyum açısından doğa koruma konusuna büyük önem verildiğini belirtebiliriz. Özellikle katılım öncesinde uyumun sağlanması amaçlanmıştır.

2001 yılındaki rapora göre Türkiye'nin biyolojik çeşitlilik ve doğa koruma alanlarında çalışmalara devam etmesi gerekli görülmüştür.

2002 yılındaki raporu incelediğimizde sulak alanların koruma altına alınmasına ilişkin yönetmelik 2002 yılında çıkarıldığı bilgisine ulaşmaktayız. Bu anlamda yönetmeliğin müktesebata kısmen de olsa uyum sağladığı söylenebilir (Avrupa Komisyonu, 2002).

Nesli tükenme tehlikesi altında olan yabani bitki ve hayvanların türlerinin korunması için yapılan sözleşmenin (CİTES) uygulanabilmesi için yönetmelik çıkarıldığını görmekteyiz. Müktesebatın kuşlar ve habitat ile söylediklerinin, Türkiye

iç hukukuna aktarması için mevzuat çıkarması gerekmektedir. Uygulama aşamasında sorumluluk Çevre Bakanlığı'na düşmüştür.

2003 yılındaki rapordan edindiğimiz bilgiye göre nesli tükenme tehlikesinde olan yabani flora ve faunaların ticaretinin yapılması ile ilgili, Bakanlar Kurulu Kararı yayınlanmıştır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi 2003 yılında kabul edilmiştir. Doğa koruma alanında gelişmelerin yaşandığını görsek bile, hukuki yasal sürecin eksikliği hissedilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2003). Bu nedenle çerçeve bir kanuna ihtiyaç vardır. Habitat ve kuşlar ile ilgili müktesebatın şartlarının iç hukuka yansıtılabilmesi için mevzuat eksikliği giderilmelidir.

2004 yılındaki raporda doğa koruma ile ilgili çalışmalara vurgu yapılmış olsa da yasal uyumlaştırma açısından yetersizlik vardır. Kuşların ve yaşam alanlarının korunmasına dair uygulama alanı bulabilecek olan bir mevzuatın kabul edilmesinin gereği hissedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004). Aynı zamanda bilimsel çalışmalarda ya da diğer amaçlarda kullanılmak istenilen deney hayvanlarına ilişkin yönetmelik çıkarılmıştır. Deneylerin yapıldığı laboratuvarların denetimi, deney hayvanlarının üretimi gibi konular kanuni süreçte takip edilmek istenilmiştir.

2005 yılındaki raporda doğayı koruma konusuna ilişkin ise doğal yaşamı koruma ve doğal yaşam alanlarının genişletilmesi, avcılık gibi konularda düzenlemelerin yapıldığı ve önemli bir ilerleme gözlemlendiği belirtilmiştir. Doğu Anadolu'da milli bir park yapıldığı belirtilmiştir. Park ile uluslararası düzeyde 3 önemli sulak alanın oluşturulduğu bilgisi verilerek bu madde ile ilgili yasal bir çerçeve oluşturması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005).

Doğanın korunmasını sağlamaya yönelik çeşitli mevzuatların kabul edilmesine ve çeşitli koruma bölgelerinin oluşturulmasına rağmen, yasal uyumun ve uygulama etkinliğinin çok düşük düzeyde kaldığı belirtilmiştir

3.3.1.1.6. Endüstriyel Kirlenmenin Denetimi ve Risk Yönetimi

1998 yılındaki raporda bu alanda önemli bir gelişmenin yaşanmadığını belirtebiliriz. Bu nedenle önemli uyum çabalarına ihtiyaç vardır. Bilgiye ulaşma konusunda eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. 1999 yılındaki raporda bu alanda bir gelişmenin yaşanmadığı belirtilmiştir.

2000 yılındaki raporda endüstriyel kirlenmenin denetim altına alınması ve risk yönetimi konusunda müktesebata olan uyumun sağlanması için bu alanda mevzuatın oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

2001 yılındaki raporda müktesebata uyum açısından endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi ile ilgili bir mevzuatın eksik olduğu göze çarpmaktadır. Müktesebata uyum sağlayan mevzuata ihtiyaç vardır.

2002 yılındaki raporda Toprak Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin çıkarılması sanayi kirliliğine dair olan müktesebatın iç hukuka yansıtıldığını göstermektedir. Bu alanda ilerleme kaydedildiğine işarettir.

2003 yılındaki raporda endüstriyel kirlilik ile ilgili bir ilerlemenin yaşanmadığı görülmektedir. Bu alana dair çalışmaların geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

2004 yılındaki raporda sanayinin yol açtığı kirliliğin önlenmesi ve risk yönetimi ile ilgili gelişmelerin arttırılması ancak yasal uygulama çalışmalarına ağırlık verilerek gerçekleştirilebileceğinden söz edilmiştir.

2005 yılındaki raporda endüstriyel kirliliğin kontrolü, denetimi ve risk yönetimi mevzusunda tehlikeli maddeler, ilgili endüstriyel kazaların önlenmesi ve kontrol edilmesi (SEVESO) ile ilgili bazı direktiflerin iç hukuka aktarılması dışında bir gelişme kaydedilemediği ve bu mevzuda tam uyum sağlanması ve uygulamaya konulabilmesi için önemli bir çaba harcamak gerektiği belirtilmiştir.

3.3.1.1.7. Kimyasal Maddeler

1998 yılındaki rapora göre Hayvan Deneyleri direktifi açısından Türkiye uyumlu bulunmuştur. Fakat önemli gelişmeler için çok fazla çalışılması gerekmektedir. 1999 yılındaki raporda kimyasallar konusunda bir gelişmenin yaşanmadığını görmekteyiz.

2000 yılındaki rapora göre kimyasal maddeler ile ilgili olan mevzuatın AT mevzuatına uyum sağlamadığı belirtilmiştir. İlgili mevzuata örnek verecek olursak AT mevzuatında bulunan risk değerlendirmesi gibi konularda bilgilerin olmayışı eksiklikleri ortaya çıkarmaktadır.

2001 yılındaki raporda kimyasallar alanında mevcut olan Zararlı Kimyasallar ve Ürünlerinin Kontrol Yönetmeliği'nde düzenlemeler yapılmıştır. Tanımlar, tehlikeli işareti, güvenlik tedbirleri gibi alanlarda yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Fakat AT mevzuatına tam anlamda bir uyum düzeyine ulaşamamıştır. Türkiye AB müktesebatını iç hukukuna tam anlamda aktarabilmek için kanunlara ve tekrar detaylı denetlemelere ihtiyaç duymaktadır (Avrupa Komisyonu, 2001). Türkiye'nin kimyasal maddeler genel envanterinin bulunmaması, sanayi kirliliği ve risk yönetimi konusunda müktesebata uyum çalışmalarına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

2002 yılındaki rapora göre Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği'nin değiştirilmesinin kimyasallar hakkındaki mevzuata uyum açısından ilerleme sağlandığını göstermektedir. Fakat istenilen düzeyde bir ilerleme gerçekleştirilememiştir.

2003 yılındaki rapora göre kimyasallar konusunda müktesebata uyum sağlanabilmesi, uygulamada yaşanan sıkıntıların giderilmesi ile başarılabacaktır. Acil olarak kimyasal maddeler genel envanterinin oluşturulması gerekmektedir.

2004 yılındaki raporda kimyasal maddelerin envanterinin oluşturulması ile uygulama çalışmalarının geliştirilebileceği aktarılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar istenilen seviyeye henüz ulaşmamıştır. Fakat yeterli sayılmasa da zararlı kimyasal maddelerin kullanımı ve satışının engellenmesine ilişkin bir kararname kabul edildiğini söyleyebiliriz. Pestisit ve benzeri zararlı ürünlerin yasaklanmasına ilişkin kararnamenin çıkarılması sınırlı gelişmeler arasındadır.

2005 yılındaki rapordan edindiğimiz bilgiye göre kimyasal maddeler ve genetiği değiştirilmiş organizmalar konusunda, Hayvan Deneyleri direktifi haricinde belli bir ilerleme kaydedilememiştir (Avrupa Komisyonu, 2005).

3.3.1.1.8. Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar

1998 yılındaki raporda GODO ile ilgili ilerleme yaşanmadığı belirtilmiştir. 1999 yılındaki raporda genetikleri değiştirilmiş ürünlerin üretim ve satışına karşı yasaklar devam etmektedir. GODO'nun kontrol altında tutulması için yasalar ve yönetmelikler hazırlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 1999).

2000 yılındaki raporda GODO konusunda uyum yakalanamadığı belirtilmiştir. 2001 yılındaki raporu incelediğimizde GODO hakkında Türkiye mevzuatında uyum açısından hala eksikliklerin devam ettiği ortadadır.

2002 yılındaki raporda sanayinin neden olduğu kirlilik ile ilgili olan müktesebatın Türkiye iç hukukuna aktarıldığı görülmektedir. Bunun sebebi 2001 yılında toprak kirliliğine dair, kimyasallar ve GODO ile ilgili çıkarılmış olan yönetmeliklerin etkili olmasından kaynaklanmaktadır.

2003 yılındaki raporda genetikleri değiştirilen organizmalar ile ilgi yaşanan gelişme Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin kabul edilmesidir. Fakat bu alanda gösterilen çaba yetersizdir. 2004 yılındaki raporda GODO konusunda önemli bir gelişme olmadığı belirtilmiştir. 2005 yılındaki raporda genetiği değiştirilmiş organizmalar konusunda önemli bir gelişmenin olmadığı not edilmiştir.

3.3.1.1.9. Gürültü

1998 yılındaki raporda gürültü konusunda AT'ye olan uyumun yakalandığını belirtebiliriz. En iyi ilerleme gürültü konusunda sağlanmıştır. Ancak uyum için daha çok çalışmaya ve gürültü eylem planlarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

1999 yılı raporunda gürültü yönetmelikleri revize edilerek Türkiye kendi ve AT şartlarını önemseyen yenilemelere gitmiştir. 2000 yılındaki raporda gürültü konusunda bir düzenlemeye yer verilmemiştir. 2001 yılındaki raporda Türkiye'nin gürültü konusunda bir ilerleme kaydedemediği göze çarpmaktadır. 2002 yılındaki raporda bu alanda bir gelişme olmadığı belirtilmiştir.

Ancak 2003 yılındaki raporda gürültü kirliliğine dair mevzuatın kabul edilmesi ile sınırlı sayılabilecek bir gelişme yaşanmıştır. 2004 yılındaki raporda gürültü kirliliği yine 2004 yılında eksik kalınan, gelişme gösterilmesi için çaba sarf edilmesi gereken bir konu olmuştur.

2005 yılındaki raporda gelişme kaydedilen bir diğer konu olan gürültü mevzusunda çevre gürültüsü değerlendirme ve analiziyle ilgili bir yönetmeliğin kabul edildiği bilgisine yer verilmiştir. Genel olarak mevzuat uyumunda ileri düzey ilerleme sağlandığı, yine de uygulama açısından önem verilmesi, gürültü haritası çıkarılması ve bu konuda bir eylem planı oluşturulması gerektiğinin üzerinde durulmuştur.

3.3.1.1.10. Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma

2000 yılındaki raporda nükleer güvenlik ve radyasyon konusunda, müktesebata olan uyumun tam olarak sağlanmadığı dile getirilmiştir. 2001 yılındaki rapora göre

yine müktesebata uyum açısından bakıldığında nükleer güvenlik hakkında Türkiye mevzuatında uyum açısından eksikliklerin devam ettiği ortadadır. Fakat Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun radyasyondan korunma ile ilgili strateji oluşturulduğu göze çarpmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2001).

2002 yılındaki raporda nükleer güvenlik konularında bir ilerleme kaydedememiştir (Avrupa Komisyonu, 2002). 2003 yılındaki rapora göre nükleer güvenlik ve radyasyon konularında toplumun bilinçlendirilmesi için tüzük çıkarıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Fakat yasal anlamda tam uyumun sağlanabilmesi için yeni uygulamalar geliştirilmelidir.

2004 yılındaki raporda radyasyon ve nükleer güvenlik alanlarında mevzuata uyum açısından eksiklik olan ve üzerinde durulması gereken bir diğer konudur (Avrupa Komisyonu, 2004). Radyoaktif maddelerin ortaya çıkardığı atıkların yok edilmesi için yönetmelik çıkarılmıştır. 2005 yılındaki ilerleme raporuna göre endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi konusunda ilerlemenin yaşanmadığı belirtilmiştir. Yapılan değişiklikler ile SEVESO direktifin bazı şartlarına olan uyum yakalansa da tam anlamıyla bir uyum sağlanamamış olup, uygulamada yaşanan aksaklıklar devam ettiği belirtilmiştir.

3.3.2. Müzakere Sonrası İlerleme Raporları

Lüksemburg'da gerçekleşmiş olan, Hükümetler Arası Konferans (HAK) ile 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye AB müzakere dönemi resmen başlamıştır. Türkiye yaklaşık kırk yıldır bekleme aşamasındaydı. AB ve Türkiye arasında dalgalanmalı seyreden bu ilişki artık yeni bir boyut kazanmıştır. Aynı zamanda Hükümetler Arası Konferans'ta müzakere sürecin uygulanma aşamasında temel alınacak usul ve esasların belirlenmesi adına Müzakere Çerçeve Belgesi onaylanmıştır. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde müzakere sürecinin sonunda ne olacağından bahsedilmemiştir, ucu açık olan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Fakat her ne kadar müzakere sonucunun ne olacağı belirtilmemiş olsa da AB ile bu masaya oturan her ülke sonunda tam üye olarak masadan kalkmıştır (Euractiv, 2015). Müzakere Çerçeve Belgesi'nde müzakere üç esas çerçevesinde yürütülecektir:

- Kopenhag'da alınan siyasi kriterlerin tam olarak uygulanması ve Türkiye'nin siyasi reformları benimsemesi ve derinleştirilmesi,

- Sivil toplum ile olan iletişim kuvvetlendirilmelidir. AB ülkelerinin kamuoyu ve Türkiye kamuoyu ile bu çerçevede bir iletişim stratejisi oluşturulması,
- Müktesebatın içselleştirilmesi ve uygulanmasıdır.

Komisyon tarama sürecinde, Türkiye tarafından AB müktesebatına ne derece uyum sağlandığı değerlendirilmektedir. İnceleme sonrası bir rapor hazırlanarak sonuçlar Konsey ile paylaşılmaktadır. Türkiye ve AB tarafından onay alınarak müzakereler fiili olarak 35 başlık halinde açılmaktadır (Mumcu, 2005: 177). Müzakerelere uyum sürecine modernleşme süreci de diyebiliriz. Türkiye katılım müzakerelerine uyum sağlamak için her yılın değerlendirilmesi adına ilerleme raporlarının çıkarılmasına devam etmiştir. Katılım müzakerelerini Türkiye 35 Fasal üzerinden yürütecektir. Fasal 27’de çevre konusuna yer verilmiştir.

Türkiye bu rapor ile hukuk, siyaset, çevre gibi birçok alanda nelerin doğru nelerin eksik yapıldığını gözden geçirmektedir. Türkiye müzakere ile AB şartları doğrultusunda çok yönlü bir reform sürecine girmiş bulunmaktadır (Sayın, 2016: 59).

2006 yılı ilerleme raporunda kent meclislerinin kurulmaması ile merkezden yerele doğru bir yetki devrinin olmayacağını göstermektedir. Tarihi alanlarda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışmaları ile oralarda yaşayan çingenelerin yerlerinden tasfiye edilmesi eleştirilmiştir. Türkiye idari kapasite açısından uyum konusu değerlendirildiğinde, ilerleme sağlanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Genel olarak Türkiye 2006 İlerleme Raporu müktesebata uyum açısından değerlendirildiğinde gürültü ve atık yönetimi konularında çok fazla ilerleme yaşanmış olsa da diğer çevre konularında eksikliklerin devam ettiğini söyleyebiliriz. Yatay mevzuat açısından kamuoyuna danışılması ve sınır aşan konularda uygulamada yaşanan eksiklikler endişe vericidir. Hava ve su kalitesi, doğanın korunması konularında uyum çerçevesinde sınırlı da olsa ilerlemeler yaşanmıştır.

2007 yılındaki raporun Çevre Faslı’yla ilgili değerlendirmesi, çevre konusuna ilişkin AB müktesebatının Türk iç hukukuna aktarılması ve uygulanması konusunda ve bununla ilgili tahmini maliyetin belirlenmesi planını içeren Ulusal Çevre Uyum Stratejisinin, Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edildiği bilgisi verilerek başlamaktadır. Geçen raporda belirtildiği gibi yatay mevzuat, hava kalitesi, su kalitesi, atık yönetimi, doğanın korunumu, endüstriyel kirlenme ve risk, kimyasal maddeler, genetiği değiştirilmiş organizmalar, gürültü gibi konular müktesebatın çevreye ilişkin esas konularıdır. Bu raporda ek olarak idari kapasiteye de değinilmiştir.

İlerleme raporunun yine maddeler halindeki değerlendirme bölümünde 27. fasıl olarak değerlendirmeye alınan çevre konusunda idari kapasitenin artırılması hususunda bir gelişme gözlenmiş ve yatay mevzuat, hava kalitesi, kimyasallar, gürültü ve atıklara ilişkin konularda ise sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, diğer konularda ise ilerleme kaydedilemediği bilgisi verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007). Değerlendirme önceki raporda olduğu gibi yine çevresel konuların maddeler halinde incelemesi şeklinde devam etmektedir.

2007 yılı ilerleme raporunda bahsedilen tarihi alanlarda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışmalarında, tasfiye edilen topluluklara yeni yerleşim yerleri hazırlanmadığı bu raporda da eleştirilmiştir.

Rapor çevreye ilişkin değerlendirmesini şu gözlemle sonlandırmaktadır: Türkiye, idari kapasitenin güçlendirilmesinde önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bununla birlikte, yatay mevzuat, hava kalitesi, kimyasallar, gürültü ve atıklar konusunda ilerleme sınırlı ve sanayi kirliliği ve risk yönetimi konusunda ise hiç ilerleme kaydedememiştir. Genel olarak çevre müktesebatın iç hukuka genel aktarım oranı oldukça düşüktür (Avrupa Komisyonu, 2007).

2008 yılı ilerleme raporunda AB müktesebatına uyum konusunda idari kapasite alanında Türkiye'nin gelişme gösterdiğini söyleyebiliriz. Raporda Türkiye'nin AB müktesebatına uyum açısından değerlendirildiğinde idari kapasitenin merkezi boyutta güçlendirilmesi ve hava kalitesinin arttırılmasına dair olan alanlarda ileri düzeyde ilerleme yaşandığını söyleyebiliriz. Doğanın korunması ve atık sular ve kimyasallar ile ilgili alanlarda yine uyum çalışmalarına devam edilmiştir. Az da olsa ilerleme kaydedilmiştir. Fakat hiçbir ilerlemenin yaşanmadığı alanlar da mevcuttur. Bunlar: Endüstriyel kirlenme, genetiği değiştirilmiş organizmalar konusu ve risk yönetimidir.

2009 yılındaki raporun Çevre Faslı'yla ilgili değerlendirmesi, çevre konularını doğrudan madde madde irdeleme şeklinde yapılmıştır. Raporun çevre değerlendirmesi sonuç kısmında, kimyasal maddeler ve yatay mevzuat konularında ilerleme yaşanmıştır. Hava kalitesi, atık yönetimi, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi mevzularında kısmi bir ilerleme söz konusudur. Ancak bu konularda genel uyumun oldukça düşük seviyededir. Doğa koruma, su kalitesi ve GDO'lar konusunda ise herhangi bir ilerleme kaydetmediği bilgisi verilerek raporun Çevre Faslı sonlandırılmıştır.

2010 yılındaki raporda çevresel konularda denetim ve düzenlemenin daha kolay yapılması için yönetmelik kabul edilmiştir. Farklı kurumlar arasındaki

koordinasyon sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar idari kapasite açısından yaşanan ilerlemeleri göstermektedir (Avrupa Komisyonu, 2010).

2010 yılı ilerleme raporunda AB müktesebatına uyumun artırılması için ilerlemeler yaşanmıştır. Türkiye atık yönetimine ilişkin üst düzeyde ilerleme kaydederken, diğer konularda sınırlı düzeyde ilerlemelerin olduğunu söyleyebiliriz. Doğa koruma alanında yaşanan bir ilerleme bulunmamaktadır. Fakat iklim değişikliğine dair sınırlı düzeyde bir ilerleme yaşanmıştır.

2011 yılı ilerleme raporunda uyumun sağlanmasına yönelik daha sağlam adımlar atılması gerekliliği, uyum aşamasında yapılan hazırlıkların henüz çok erken bir süreçte olduğu belirtilmiştir. Atık yönetimi faslında Türkiye'nin iyi bir ilerleme kaydettiği, yatay mevzuat, hava kalitesi, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi konusunda kaydedilen sınırlı sayılabilecek ilerlemelerin olduğu belirtilmiştir. İlgili kurumların koordinasyonu sağlamasıyla birlikte daha da sağlamlaştırılması beklenen kimyasal maddeler, su kalitesi ve idari kapasite konusunda yine sınırlı gelişme olmuştur. Doğa konusunda ise bir gelişmenin kaydedilemediği, iklim değişikliğine ilişkin faslında genel bir farkındalık oluşturmaya adına kapsamı dar bir gelişmeden bahsedilebilir. Ulusal ve uluslararası düzeyde etkili bir iklim politikasının oluşturulması gerekliliği belirtilerek raporun değerlendirmesi son bulmuştur.

2012 yılındaki raporda Fasıl 27 Çevre ve İklim Değişliği olarak değiştirilmiştir. Uyum sağlanması sürecinin düzensiz şekilde ilerlediği ve genel olarak bakıldığında bu yöndeki hazırlıkların çok erken bir süreçte olduğu belirtilmiştir. Doğa koruma ve etkin bir iklim politikasının oluşturulması için özel bir çaba sarf edilmesi ve yetersiz idari kapasitenin artırılması yönünde tavsiyelerle birlikte Çevre Faslı'nın değerlendirmesi bitirilmiştir.

2013 yılındaki raporda merkezden yerele doğru yetki devri konusunda gelişme yaşandığını belirtebiliriz. Belediyelerin hakları büyükşehir belediye kanunu ile genişletilmeye çalışılmıştır.

2013 ilerleme raporunda Çevre Faslı'yla ilgili yeni bir alt madde olan sivil koruma konusuyla ilgili değerlendirmeye yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği Sivil Koruma Mekanizmasının bir üyesi olmadığı ve sivil koruma faaliyetlerine yönelik IPA programına katılım oranını düşürdüğü bilgisine yer verilmiştir. Afet riski ile ilgili kabul edilen yeni kanun neticesinde kentsel dönüşüm kavramından söz edilmiş ve risk taşıyan bölgelerin yeniden yapılandırılması ve yaşam kalitesinin artırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir.

Detaylı değerlendirmelerin son bulduğu sonuç kısmında, uyum sürecinde yaşanan ilerlemelerin sınırlı olduğu kaydedilmiştir. Su kalitesi faslında önemli gelişmelerin olduğu belirtilmiştir. Yatay mevzuatta ÇED direktifiyle ilgili yapılan mevzuat değişikliğinin endişe oluşturduğuna yer verilmiştir. Ulusal ve uluslararası seviyede doğa koruma ve etkin bir iklim politikasının oluşturulması için özel bir çaba sarf edilmesi ve kurumsal yapılanma sebebiyle sekteye uğrayan yetersiz idari kapasitenin koordinasyon ve işbirliği ile artırılması yönünde tavsiyelerle ve genel bağlamda hazırlık sürecinin erken aşamada olduğu bilgisiyle birlikte evre Faslı değerlendirmesine son verilmiştir

2014 yılındaki raporda Türkiye kentsel alanlarda toplu taşıma, acil durum hizmetlerinden faydalanabilme gibi alanlarda halkın erişebilirliğinin arttırılması ile ilgili mkteseбата uyum çabalarına devam ettiği belirtilebilir.

Genel olarak Türkiye'nin evre ve iklim değişikliğine ilişkin uyum çabalarında gelişmelerin yaşandığını görülmektedir. Fakat uygulama açısından yetersiz seviyede kalmıştır. Güçlü evre ve iklim değişikliği politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanda çalışmalar artırılmalıdır. ÇED ve doğa koruma mevzuatına ilişkin değişiklikler kaygılara neden olmuştur.

2014 yılında evre konusunda AB mkteseбатыna uyum genel anlamda sağlanmış olup, atık yönetimi ve endüstriyel kirlenme konularında yapılan uyum çalışmalarının yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Türkiye'de evre ile ilgili mahkeme kararlarının yeterince uygulanmıyor olması toplumsal bir kaygıya neden olmaktadır. evre ve iklim konularında profesyonel şekilde oluşturulmuş politikaların eksikliği fark edilmektedir. Çevresel konularda kamuoyunun fikrinin alınmasında eksiklikler devam etmektedir. Mkteseбата uyum açısından değerlendirildiğinde, diğer ülkeler ile olan fikir alış verişlerinde kullanılan usullerin uyum sağlamadığını söyleyebiliriz. Yine ÇED konusunda diğer devletlerle olan sınır ötesi iştişarelere istinaden ikili anlaşmalar için oluşturacağı ereve metnini ilgili devletlere yollamamıştır. Uyum sağlayamadığı bir diğer konu ise SD direktifidir (Avrupa Komisyonu, 2015). Raporda kent ile ilgili bir başlık hala yoktur. Fakat kent yönetimi hakkında ifadeler mevcuttur.

2016 yılındaki raporda Türkiye'nin iyi düzeyde hazırlanmış evre ve iklim politikalarının eksikliği hala devam ettiğini görmekteyiz. Güçlü bir idari kapasitenin oluşmasına ihtiyaç vardır.

2018 yılındaki raporda Türkiye iklim değışikliğı ve çevre konularında uyum açısından belirli düzeydedir. Her alanda müktesebata uyum sağlanması için çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat Türkiye her yıl ağır ağır müktesebata uyum çalışmalarını arttırmıştır.

3.3.2.1. Müzakere Sonrası İlerleme Raporlarının İncelenmesi

3.3.2.1.1. Yatay Mevzuat

2006 yılındaki raporda yatay mevzuat açısından önemli sayılabilecek gelişmelerin olmadığını söyleyebiliriz. Yatay mevzuat açısından genel mevzuata uyum sınırlı kalmıştır. Türkiye hala Kyoto Protokol'ünü kabul etmemiştir. Aynı zamanda Türkiye Emisyon Ticaret direktifini, Çevre Sorumluluğı ve Raporlama direktifini, toplumsal çevreye dair bilgilere erişiminin yer aldığı direktifi, iç hukukuna aktaramamıştır. 2006 yılında çıkarılan Çevre Yasası ile halkın katılımına dair çıkarılan direktifin bir kısmı iç hukuka aktarılmıştır.

2007 yılındaki raporda yatay mevzuat konusunda kısmi bir ilerlemeden söz edilmekte ve Çevresel Etki Analizi direktifinin iç hukuka büyük ölçüde aktarıldığı bilgisi verilmektedir. Montreal Protokolü kapsamında bir genelge çıkarılmış ve sivil savunma konusunda Marpol Protokolü kapsamında acil deniz kirliliğinde müdahale opsiyonu ve tazminata ilişkin kanun çıkarılmıştır. Bununla birlikte bir önceki raporda bahsedildiğı gibi yatay mevzuat ile ilgili olarak Türkiye henüz Kyoto Protokol'ünü imzalanmamış olduğu, Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine de taraf olmadığı bilgisi tekrar edilmiştir.

2008 yılındaki raporda yatay mevzuat alanında az da olsa ilerleme kaydedilmiştir. Yüksek oranda Çevresel Etki Analizi direktifi (ÇEA) iç hukuka aktarılmıştır. Fakat yine kamuoyunun fikrinin alınması ve sınır ötesi konularda diğer üye ülkeler ile işbirliği konusunda tam anlamda beklenen uyum yakalanamamıştır. Kyoto Protokolü'nün yine Türkiye tarafından henüz onaylanmadığını görüyoruz. Türkiye Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine de katılmamıştır. Emisyon Ticareti direktifinin iç hukuka aktarılamadığını söyleyebiliriz. Çevre hakkında bilgilere ulaşım, çevre sorumluluğı gibi konulara ilişkin uyumun iç hukuka aktarılması için hiçbir ilerleme gerçekleşmemiştir (Avrupa Komisyonu, 2008).

2009 yılındaki raporda yatay mevzuatla ilgili olarak Türkiye'nin Kyoto Protokolü'nü onayladığı ve ÇED direktifini büyük ölçüde iç hukukuna aktardığı bilgisi

ışığında oldukça iyi denilebilecek düzeyde bir ilerleme sağlandığı söylenebilir. Bununla birlikte, halkın katılımı ve sınır aşan konulardaki danışmalar için prosedürler tam olarak uyumlu değildir. Çevre Kanunu içindeki petrol, maden gibi çeşitli kaynakları aramaya yönelik faaliyetlerin ÇED kapsamına dâhil edilmemesine dair bazı maddelerin çevreyi koruma amacıyla Anayasa Mahkemesi’nce reddedildiği bilgisine yer verilmiştir. Türkiye’nin Espoo ve Aarhus Sözleşmelerine hala taraf olmadığı ve Emisyon Ticareti direktifinin iç hukuka aktarılmadığı bilgisine tekrar yer verilmiştir. Stratejik Çevre Değerlendirmesi direktifinin iç mevzuata aktarılması konusunun henüz emekleme aşamasında olduğu belirtilmiş, çevresel sorumluluk bilinci, halkın geniş katılımı ve çevresel bilgilere halkın erişimiyle ilgili AB müktesebatının iç hukuka aktarılması gibi konularda ilerleme olmadığı kaydedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki raporda yatay mevzuatta çevre konusunda çok fazla ilerleme olmamıştır. ÇED Yönetmeliği’nin ilgi alanı genişletilmiştir. ÇED direktifi büyük bir oranda iç hukuka yansıtılmıştır. 2010 yılında da toplumsal katılımın sağlanması ve sınır ötesi konularda BM ülkeleri ile işbirliğinin sağlanmasına yönelik müktesebata uyum gerçekleştirilememiştir. SÇD direktifinin iç hukuka aktarılması için henüz erkendir (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılındaki raporda Çevre Faslı’nda, yatay mevzuat ile ilgili olarak bir önceki rapordan bugüne dek yaşanan gelişmeler ışığında sınırlı bir ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir; Danıştay tarafından tekrar gözden geçirilmiş fakat uygulamaya geçirilememiş ÇED yönergesi, ÇED direktifinin iç hukuka aktarılması, ÇED yönetmeliği ekleriyle ilgili olarak getirilen istisnalar ve oluşan kaygı, halkın katılımı ve sınır ötesi görüşmelere yönelik tamamlanmamış uyum süreçleri. ÇED ve SÇD çalışmalarının göz ardı edildiği birçok proje ve bunlara dair endişeler, emekleme aşamasındaki SÇD direktifi aktarımı, INSPIRE direktiflerin aktarılması adına yapılan ilk eylemler (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporun Çevre Faslı’yla ilgili değerlendirmelerinde, yatay mevzuatta hiç ilerleme kaydedilemediği belirtilmiştir. INSPIRE, SÇD, ÇED direktiflerinin iç hukuka aktarım süreci henüz yolun başında olmakla birlikte devam etmektedir. ÇED ile ilgili olarak sınır ötesi görüşmelere ilişkin uyum yakalama süreci sorunlu ilerlemektedir. Türkiye’nin inşa etmeyi planladığı nükleer santralin Birlik kamuoyunda endişe uyandırdığı bilgisine yer verilmiştir. İnşa edilmesi planlanan

enerji tesisleri için SÇD ve ÇED raporlarına uygun çalışmalar yapılmamıştır (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda Çevre Faslı'yla ilgili olarak yatay mevzuat konusunda Türkiye'nin ÇED ile ilgili birtakım muafiyetler tanımlayarak ÇED mevzuatına aykırı şekilde, iç mevzuatında değişikliklerde bulunduğu belirtilmiştir. Bu mevzuat değişikliği sonrasında, nükleer santraller, mikro ölçekte hidroelektrik santraller, köprü ve hava alanı gibi büyük çaplı birçok projenin ÇED kapsamına alınmadan planlama sürecine geçildiği belirtilmiştir. ÇED ile ilgili olarak sınır ötesi görüşmelere ilişkin uyum yakalama süreci henüz erken aşamada olup ve SÇD direktifinin iç hukuka aktarılma sürecinin henüz başlamadığı not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda 2013 yılında Türkiye'nin çevre hakkındaki yatay mevzuatını ÇED direktifine uyumlu olmayan bir şekilde değiştirildiği bilgisine ulaşabiliriz. 2013 yılında İstanbul'da yapılması planlanan 3. Köprü ÇED yöntemlerinden bağımsız tutulmuştur. Türkiye'nin dış ülkeler ile yapacak olduğu işbirliklerinde kullanacak usullerin ÇED ile uyumlu olması gerekmektedir. Yine diğer ülkeler ile yapılacak olan istişarelerde müktesebata uyum sağlanması gereklidir. SÇD direktifine uyum çalışmaları devam etmektedir. Türkiye'nin iklim değişikliği ve çevre konularında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sorunların çözümü için yargıya erişim, halkın katılımı, bilgiye ulaşım konuları müktesebata uyumlu olmalıdır (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporda Türkiye'nin 2014 yılında ÇED ile uyumlu olmayan şekilde çevre konusundaki yatay mevzuatının değişikliğe uğradığı belirtilmiştir. Bu alanda sivil toplum kuruluşları kamuoyunun görüşlerinin çok fazla alınmamış olmasını eleştirmeye devam etmişlerdir. Nükleer ve elektrik santralleri için açılan davalar devam etmektedir. Sınır ötesi konularda diğer ülkeler ile iletişim halinde olunması konusunda müktesebata olan uyum yakalanmıştır. SÇD hala müktesebata uyum konusunda başarı yakalayamamıştır. Aarhus Sözleşmesi'nin gereği halkın katılımı, yargı yoluna başvurma, bilgiye ulaşma gibi konuları kapsayan hükümler hayata geçirilememiştir. Çevre ve iklim değişikliğini etkisi altına alacak olan yatırım kararları hakkında net bir çizgi çekilmemiştir.

2016 yılındaki raporda yatay mevzuata istinaden Türkiye'nin uyum derecesinin sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Bunun nedeni hala bazı AB direktiflerine uyum açısından başlangıç aşamasında ya da tam uyum konusunda eksikliklerin var oluşudur. ÇED direktifine uyum çalışmalarında hala sivil toplum

kuruluşlarının eleştirilerine maruz kalınmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2017). Çevre ve bilgiye erişim konusunda sıkıntılar devam etmektedir. Sınırdaşı konularda diğer ülkeler ile yapılacak olan istişarelerde uygulanacak usullerin müktesebata uyum sağlayamadığını belirtebiliriz. SÇD direktifine olan uyum yakalanamamıştır (Avrupa Komisyonu, 2017).

2018 yılındaki raporda Türkiye'nin yatay mevzuat alanında hazırlıklarını hemen hemen tamamladığı belirtilmiştir. SÇD direktifine olan uyum süreci tamamlanmıştır. Çevre konularında açılan mahkeme süreçlerinde hukukun üstünlüğünün sağlanması ve çevresel konularda bilgiye erişim ile halkın katılımı konularında yapılan eleştiriler devam etmektedir. Diğer ülkeler ile yapılan istişarelerde uygulanacak olan usuller konusunda müktesebata uyum sağlanmamıştır. Bu nedenle yatay mevzuat açısından eksiklikler devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018). Aarhus Sözleşmesi'ne Türkiye'nin en kısa zamanda taraf olması beklenmektedir.

3.3.2.1.2. Hava Kalitesi

2006 yılındaki raporda hava kalitesine dair mevzuat incelendiğinde sınırlı da olsa bir miktar gelişmenin yaşandığını söylemek mümkündür. Fakat Hava Çerçeve Yönetmeliği ve ilgili yönetmeliklere uyum konusunda gelişme gösterilememiştir. Dizel ve petrolün kalitesi ve bazı yakıtların sülfür oranının azaltılmasına ilişkin yönetmeliklere olan uyum konusunda ileri seviye bir gelişme kaydedildiğini belirtebiliriz. Kolay buharlaşan organik bileşen emisyonlarına dair direktife uyum sağlanamamıştır. Ulusal Emisyon Tavanları direktifi mevzuata hiç aktarılmadığı için en fazla çalışmanın yapılmasını gereken alan olmuştur (Avrupa Komisyonu, 2006).

2007 yılındaki rapora göre sera gazı emisyon izni ile ilgili ticaret düzenlemesi oluşturulmamış ve Emisyon Ticaret direktifi iç hukuka aktarılmamıştır. Sınırlı gelişmenin kaydedildiği hava kalitesi mevzusunda çerçeve müktesebatının ve bununla ilgili direktiflerin iç hukuka aktarılma sürecinin henüz tamamlanmadığı fakat yakıt ithalatına ilişkin kuralların koyulduğu, izleme istasyon ağının artırıldığı belirtilmiştir. Diğer sıvı madde konularında müktesebata uygun hükümlerin hayata geçirilmediği belirtilmiştir.

2008 yılındaki raporda Türkiye'nin hava kalitesinin korunması ve arttırılması açısından müktesebata uyumu değerlendirildiğinde, yüksek oranda uyum sağlandığı söylenebilir. Isınma sistemlerinde ve sıvı yakıtların kullanım açısından belirtilen

sınırlamalara uyum konusunda ilerleme sağlanmıştır. Marmara Bölgesi'nde temiz hava merkezi kurulmuştur. Bu bölgesel temiz hava alanının oluşturulması iyileşmelerin yaşandığının göstergesidir (Avrupa Komisyonu, 2008).

2009 yılındaki raporda hava kalitesi mevzusunda Türkiye'nin AB çevre düzenlemeleri ve ilgili direktiflerin mevzuatlarını kabul etmesi ve iç hukuka aktarmasıyla birlikte önemli bir gelişme yaşanmıştır. Fakat bu mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu olup olmadığı konusunda Birliğin teyidi beklemektedir. Raporun devamında, bölgesel hava kalitesine yönelik ilgili mevzuatın uygulanmasında idari kapasitenin yeterli olmadığı, Marmara temiz hava merkezinin kurulmadığı, uçucu organik bileşiklerin emisyonu konusunda ulusal mevzuatta bir ilerleme kaydedilemediği fakat bazı maddelerdeki kükürt oranına ilişkin mevzuatta sınırlı ilerleme kaydedildiği bilgisine yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki raporda hava kalitesinin artırılması ve korunması açısından ilerlemelerin yaşandığı söylenebilir. Sıvı yakıtlar ile ilgili mevzuat müktesebata tam anlamıyla uyum sürecini tamamlamıştır. Kalıcı organik kirleticilere ilişkin Türkiye Stockholm'e taraf olmuştur.

2011 yılındaki raporda hava kalitesi konusunda da sınırlı bir ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu ilerleme paketinin içindeki gelişmeler şu şekilde sıralanabilir: Emisyon seviyelerin azaltılmasına ilişkin yönetmeliklerin kabulü, Ulusal Emisyon Tavanı direktifinin iç hukuka aktarım sürecinin devam etmesidir. Raporda bu direktiflerin benimsenmesi ve uygulanması açısından idari kapasitenin yeterli düzeye ulaşmadığı da belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili fasılda önemli bir gelişmenin yaşanmadığından bahsedilmiştir. Mevzuatın uygulanmasına ilişkin idari kapasitenin yeterlilik şartlarını taşımaktan uzak olduğu belirtilmiş ve Emisyon Tavanları direktifinin iç hukuka aktarımının halen yeterli seviyeye ulaşmadığının altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda hava kalitesi mevzusuyla ilgili olarak Türkiye'nin Ulusal Emisyon Tavanları direktifi ve CAFE direktiflerinin iç hukuka aktarılması ve uyumun sağlanması için taslak planlar hazırladığı ve bu planların kabul edilmediği söylenmiştir. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi'nin yürürlüğü ve koordinasyonun sağlanması için Hava Emisyonları Koordinasyon Kurulu'nun kurulduğuna ve hali hazırda Marmara Temiz Hava Merkezi'nin oldukça fonksiyonel şekilde faaliyetlerde bulunduğuna değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili olarak dış ortam hava kalitesi, uçucu organik bileşenler ve ulusal emisyon tavanları ile ilgili olan direktiflerin ulusal mevzuata aktarılması gerektiği belirtilmiştir.

2015 yılındaki raporda hava kalitesinin arttırılmasına yönelik yerel anlamda eylem planlarının hazırlanmasından bahsedilmiştir. Bu nedenle hava kirliliğinin yoğun hissedildiği şehirler belirlenmiştir. Türkiye'nin hava kalitesi mevzuatının AB direktiflerine istinaden uygulanması öngörülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2015).

2016 yılındaki raporda hava kalitesi konusundaki çalışmalar değerlendirildiğinde, bu konudaki direktiflere uyumlu yasal düzenlemeye gidilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Hava kalitesinin değerlendirilmesi için oluşturulan izleme ağından bir tanesi aktif durumdadır. Planlanan 7 izleme ağının aktifleştirilmesi beklenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2017).

2018 yılındaki raporda hava kalitesi ile ilgili olan AB müktesebatına uyum açısından ilerleme sağlanamadığını görebiliriz. Hava kalitesinin izlenmesi için kurulan izleme ağlarının 5 âdeti faaliyete geçmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018). Her geçen gün şehirlerde yaşanan hava kirliliği artış göstermektedir. Bu nedenle acil temiz hava eylem planlarının hazırlanması gerekli görülmüştür.

3.3.2.1.3. Atık Yönetimi

2006 yılındaki raporda Türkiye'nin atık yönetimi konusunda AB müktesebatına olan uyumu yakaladığı belirtilmiştir. Atık Çerçeve direktifine uyumun ileri seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu alanda Tehlikeli Atık direktifinin mevzuata aktarılmış olduğunu belirtebiliriz. Kanser, doğum bozuklukları gibi nedenlere sebep olan poliklorine bifenillerin zararları kanıtlandığında yasaklanmıştır. Mevzuata uyum çerçevesinde poliklorine bifeniller, elektrik-elektronik malzemelerin neden olduğu atıkların yok edilmesi ya da depolanması konularında eksikliklerin fazla olduğu söylenebilir. Bu alanda Türkiye uyum açısından fazla çaba sarf etmelidir. Türkiye'nin atık yönetimi konusunda ulusal anlamda bir plan hazırlamamış olduğunun eksikliği hissedilmektedir.

2007 yılındaki raporda yine kısmi ilerleme kaydedilen konulardan biri olan atık yönetimi konusunda kullanılmış lastikler ve atık ithalatına ilişkin genelgenin kabul edildiğine yer verilmiştir. Paketleme konusunda yapılan yönetmelik değişikliğiyle uyum üst seviyeye taşınmıştır. Bunun dışında diğer atık konularında ise uyum

sürecinin çok sınırlı kaldığı yönünde görüş belirtilmiştir. Atık maddelerin yok edilmesi, düzenli atık depolama ve elektronik cihazlarda belirli maddelerin kullanımının sınırlandırılması gibi konularda ise hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.

2008 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda müktesebata uyum açısından ilerleme yaşanmıştır. Atık yağlar, poliklorine bifeniller ile ilgili mevzuat onaylanmıştır. Tehlikeli maddelerin kullanımına dair kısıtlamalar getiren bir uygulama kabul edilmiştir. Bu alanda ileri seviye bir uyum yakalanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2008).

2009 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda kısıtlı bir ilerleme olduğu belirtilmiştir. Ambalaj atıkları ile ilgili mevzuat iç hukuka aktarılmıştır. Bir önceki raporda kabul edildiği bilgisi verilen, elektronik cihazlarda belirli maddelerin kullanımının sınırlandırılması yönetmeliğinin etkilerine ilişkin AB firmalarından şikâyet geldiği, bu şikâyetlerin, yeni yönetmeliğin ticari süreçte engeller oluşturması üzerine olduğu belirtilmiştir. Düzenli atık depolama ve maden faaliyetleri sonucu oluşan atıklara yönelik mevzuatlarda herhangi bir gelişme olmadığı bilgisi not düşülmüştür (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki ilerleme raporunda atık yönetimine dair önemli bir ilerleme gerçekleşmiştir. 2009-2013 döneminde uygulanmak üzere Türkiye ulusal bir plan hazırlamıştır. Planın adı atık yönetimi planıdır. Atık yönetimine dair yönetmelikte AB müktesebatına uyum açısından düzenlemeler yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda önemli bir ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu süreçte atık yönetimi ile ilgili yaşanan gelişmelerden şu şekilde bahsedilmiştir: Katı atıkların kontrolü, atık su yönergeleri, atık maddelerin yok edilmesi, ambalaj atıklarının kontrolü ve miadı dolmuş araçların kontrolü ile ilgili direktiflerin iç hukuka aktarılması ve müktesebat çerçevesinde yasal uyumun yakalanması, madencilik faaliyetleri ve enerji kaynağı olan akü, pil gibi materyallerin ithalatı ile ilgili yönergelerin kabulü, atıkların depolama süreci, tıbbi atıkların sterilize edilmesi, atık yağların geri kazanımı gibi konularda mevzuatla uyumun yakalanmasıdır.

2012 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda kısmen de olsa bir ilerleme kat edildiği belirtilmiştir. Elektrikli ve elektronik eşyalarla ilgili atık yönetimine ilişkin mevzuat kabul edilmiştir. AB standartlarında düzenli atık depolama tesislerinin uyumlaştırılmasına, ayrıştırma ve geri dönüşüm kapasitesinin artırılmasına ve tehlikeli atık yönetimine ilişkin etkili bir çaba sarf edildiği bilgisine yer verilmiştir. Bu

abaların paralelinde Türkiye'nin AB Atık Yönetimi evre direktifine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesinin beklendiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda atık yönetimi konusu ile ilgi olarak Türkiye'nin sınırlı bir ilerleme kaydettiği söylenebilir. Düzenli atık depolama tesislerinin uyum kapsamında birlik standartlarına yükseltmek için çaba gösterildiği ve atık geri dönüşümüyle ilgili kapasitenin artmasına rağmen bu konuda daha fazla aşama kaydedilmesi için çok daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mevzuata uyumun sağlanması için Atık evre direktifinin iç hukuka aktarımının tamamlanması ve bu direktifin gerekliliklerinin yerine getirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda atık yönetimi konusunda AB standartlarına erişilebilmek için düzenli depolama tesislerinin yenilenmesi gerekli grlmştir. Atıkların ayrıştırılmış vaziyette toplanması ve tıbbi atıkların azaltılması için yapılan çalışmalar sürdürülmektedir. AB Atık evre direktifine uyum açısında yapılan çalışmalar henüz istenilen düzeyde değildir (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporda Nisan ayında ıkarılan Atık Yönetimi Yönetmeliği ile AB Atık evre direktifine uyum sağlanması hedeflenmiştir. Geri dönüşüm konusuna önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu şekilde planlanan arıtma tesislerinin AB standartlarının yakalanmasını sağlamaktır. Mkteseбата uyum açısından çalışmalara devam edildiğini söyleyebiliriz. Farklı atıkların ayrıştırılarak toplanması gündeme gelmiştir. 2014 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından ulusal geri dönüşüm strateji ve eylem planı oluşturulmuştur.

2016 yılındaki raporda Türkiye'nin AB müktesebatına uyum açısından ileri düzeyde olduğu belirtilmiştir. Yine bu alanda da eksiklikler için çalışmalara devam edildiğini belirtebiliriz. Müktesebatının standartlarına uyum sağlanması için atıkların ayrıştırılması ve geri dönüştürülebilmesi için tesisin kapasitesinin genişletilmesi gerekmektedir. Bölgesel seviyede atık yönetim planlarının oluşturulması gereklidir (Avrupa Komisyonu, 2017). Atıkların ayrıştırılması, tıbbi atıklar arıtılması, geri dönüşüm konularında faaliyet alanı genişletilmiştir. Özellikle farklı türden olan atıkların ayrı ayrı toplanması gerektiği tekrar vurgulanmıştır. Atık evre direktifine göre hem bölgesel hem de yerel bazda atık yönetim planlarının hazırlanması konusunda henüz bir başlangıç yapılmadığı belirtilmiştir.

2018 yılındaki raporda atık yönetimine dair uyum süreci genel anlamda tamamlanmış durumdadır. Atıkların ayrıştırılması ve geri dönüşüme gönderilmesi için yapılan çalışmalar arttırılmış olsa da daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel düzeyde hazırlanmış olan atık yönetimi planlarının oluşturulmasına devam edilmektedir. AB Gemi Geri Dönüşüm Tüzüğü'ne istenilen uyum sağlanmasa da 2017 yılında gemi geri dönüşümü ile ilgili olan sözleşme Türkiye tarafından imzalanmıştır.

3.3.2.1.4. Su Kalitesi

2006 yılındaki raporda Türkiye'nin müktesebata uyum sağladığı bir diğer alan ise su kalitesidir. Atık yönetimi, şehir suyu, yıkanma suyu kalitesine dair iç hukuka aktarılması konusunda yaşanan gelişmeler olumludur. Fakat bu alanda mali planların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Su kalitesinin arttırılması için çıkarılmış olan yeni çalışmaların, Su Çerçeve Yönetmeliği'ne istinaden müktesebata uyumlu hale getirilmesi için bir çalışma yapılmadığını söyleyebiliriz. Öncelikle üye ülkeler ile ülke sınırları dışında kalan sular ile ilgili bir işbirliğine gidilmediğini görmekteyiz (Avrupa Komisyonu, 2006).

Su kalitesi mevzusunda Türk iç hukukunun müktesebatın bu konularını karşılamakla birlikte Su Çevre direktifi iç hukuka aktarılmadığı için su kalitesi konusuna uyumun yakalanması söz konusu değildir. 2007 yılındaki raporda bu konuda bir önceki rapora göre bir gelişme kaydedilmediği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007).

2008 yılındaki raporda az da olsa ilerleme kaydedilen bir diğer konunun su kalitesi olduğunu görebiliriz. Su Kirliliği mevzuatında değişikliğe gidilmiş olsa da uyum açısından istenilen sonuç yakalanamamıştır. Sınır ötesi su konuları ile ilgili üye olan diğer ülkeler ile yapılacak olan çalışmalar henüz yeni başlamıştır.

2009 yılındaki raporda su kalitesi konusunda önemli herhangi bir gelişme yaşanmamıştır ve genel mevzuatın uyum oranı oldukça düşük seviyededir. Su kalitesi konusuyla ilgili sınır ötesi tartışmalar henüz çok erken aşamadadır.

2010 yılındaki raporda su kalitesinin korunması ve arttırılması ile ilgili ilerleme sınırlı düzeyde kalmıştır. Yine su kirliliği ile ilgili müktesebata uyum açısından mevzuatta değişikliklere gidilmiştir. Su kalitesinin yükseltilmesi amacıyla bir komite kurulmuştur. Su ile ilgili sınır ötesi bilgi alış veriş konusunda gelişmeler başlangıç niteliğindedir.

2011 yılındaki raporda su kalitesi konusunda sınırlı bir yol kat ettiği belirtilen raporun su kalitesi yönetimiyle ilgili fasılda, nehir havzası seviyesinde bir örgütlenmenin gerçekleşmediği, mevcut koruma eylem planlarının yönetim planlarına dönüştürme sürecinin başlaması için gerekli aksiyonların alınmaya başlandığına, sınır ötesi görüşmelerin çok kısıtlı seviyede ilerlediğine, yeraltı sularının kullanımıyla ilgili olarak bir ölçüm sistemi kurulmasının birliğin kirlenen öder ilkesinin uygulanma düzeyini artıracığına ve Türk denizlerine yönelik olarak deniz kirliliğini izlemek adına entegre bir sistemin kurulduğuna değinilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporda su kalitesi konusunda su kanunu ve nehir havzalarıyla ilgili yeni hükümler kabul edilmiş ve mevzuata uyum sürecinde iyi sayılabilecek seviyede bir gelişme sağlanmıştır. Koruma eylem planlarının, yönetim planlarına dönüşme süreci devam etmektedir. Fakat nehir havzası seviyesinde bir kurumsal çerçeve oluşturulmamıştır. Su yönetiminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan ayrılmasıyla birlikte bu konuda koordinasyon sorunları ortaya çıkmıştır. Türk Su Enstitüsü kurulmuştur. Su yönetimi ile ilgili olarak sınır ötesi görüşmelere ilişkin uyum yakalama süreci başlangıç evresindedir. Türkiye'nin su mevzusunda artan yatırımlarına paralel olarak atık su yönetimi konusunda kapasitesi artmıştır (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda su kalitesi konusuyla ilgili olarak nehir havzalarıyla ilgili yeni hükümler kabul edilmiş ve mevzuata uyum sürecinde iyi bir noktaya gelinmiştir. Koruma eylem planlarının, yönetim planlarına dönüşme süreci devam etmesine rağmen nehir havzası seviyesinde bir kurumsal çerçeve oluşturulmamıştır. Su yönetiminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan ayrılması ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na verilmesiyle birlikte bu konuda kurumsal koordinasyon sorunları ortaya çıkmıştır ve yönetim sorumlulukları tam olarak paylaşılamamıştır. Su yönetimine ilişkin sınır ötesi görüşmelerde uyumlaşma süreci başlangıç evresindedir. Türkiye'nin su mevzusunda artan yatırımlarıyla birlikte atık su arıtımı konusunda kapasitesi artmıştır (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda nehir havzalarının korunmasına yönelik olan eylem planlarına yer verilmiştir. Bu planların nehir havzası yönetim planlarına dönüştürülmesi için çalışanların devam ediyor olduğunu söyleyebiliriz. Şubat ayında yeraltı ve yer üstü sularının izlenmesine dair bir yönetmelik çıkartılmıştır. 2014-2020 Ulusal Havza Yönetim Stratejisi onaylanmıştır. Su kalitesi konusunda diğer ülkeler ile

yapılan istişarelerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporu incelediğimizde su kalitesi konusunda çalışmalara hala devam edildiğini belirtebiliriz. Su ile ilgili sınır ötesi istişarelere ilişkin konularda Türkiye henüz yolun başındadır. Atık suların temizlenmesine ilişkin olarak arıtma tesislerinin kapasitelerinin yükseltildiğini söyleyebiliriz (Avrupa Komisyonu, 2015).

2016 yılındaki rapora göre su kalitesinin korunması ve geliştirilmesi konusunda Türkiye'nin müktesebata uyumu orta seviyededir. Su Çerçeve direktifine olan uyum tamamlanmamıştır. AB müktesebatına uyum çalışmaları devam etmektedir. Su konusunda üye diğer devletlerle yapılan istişarelerin ise başlangıç seviyesinde olduğunu belirtebiliriz (Avrupa Komisyonu, 2017).

2018 yılındaki raporda su kalitesi konusunda bir değerlendirme yaptığımızda Türkiye'nin müktesebata olan uyumu orta seviyede olduğu söylenebilir. Meriç Nehri ile ilgili diğer ülkeler ile istişarelerin başladığını söyleyebiliriz. Atık suların geri dönüşümü için oluşturulan arıtma tesislerinin sayısı arttırılmıştır. Su Çerçeve direktifine olan uyum konusunda eksiklikler devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018).

3.3.2.1.5. Doğanın Korunması

2006 yılındaki raporda vahşi yaşamın ve doğanın korunmasına dair müktesebata bir parça uyum sağlandığını belirtmemiz mümkündür. Fakat endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi Türkiye'nin uyum açısından geri kaldığı konulardandır. Müktesebata uyum seviyesi bu alanda düşüktür. Çok çaba sarf edilmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

2007 yılındaki raporda doğanın korunması faslında çeşitli doğal alanlar “Koruma Altındaki Alan” olarak işaretlenmiş olup sınırlı bir gelişim gösterildiği fakat genel anlamda uyumun sağlanamadığı ve uygulamanın yetersiz olduğu ve doğanın korunmasına yönelik bir çerçeve yasa ve yaşam alanlarına yönelik genelgenin henüz kabul edilmediği bilgisi verilmiştir.

2008 yılındaki raporda doğanın korunması konusunda ilerleme sınırlı seviyede kalmıştır. Mevzuata dair hayvanat bahçelerinin kurulması ve işletilmesi ile ilgili uyum sağlanmıştır. Ancak bu alanda uygulama aşamasında istenilen sonucun elde edilemediğini söyleyebiliriz. Doğal yaşam alanlarının kaybedilmeye devam ediyor

olması endişelerin artmasına neden olmuştur. Bu alanda kuşların yaşam alanlarının koruma altına alınmasına dair bir uygulama mevzuatı onaylanmamıştır (Avrupa Komisyonu, 2008). Ulusal anlamda biyolojik çeşitlilik stratejisi ve eylem planı hazırlanmış olup, henüz Türk Hükümeti'nce kabul görmemiştir.

2009 yılındaki raporda doğanın korunması mevzusunda da, su kalitesi konusu gibi önemli bir gelişme olmamıştır. Yaşam alanlarının hızlı bir şekilde yok olması endişe verici boyutta kaygılara neden olduğu bilgisine yer verilmiştir. Doğanın korunmasına yönelik bir çerçeve yasa ve yaşam alanlarına yönelik mevzuatın yine kabul edilmediği bilgisi verilmiştir. Ulusal biyolojik çeşitlilik stratejisinin belirlenmesi ve eylem planının uygulanmasına büyük önem verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki raporda doğanın korunması konusunda bir ilerleme olmadığını söyleyebiliriz. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı endişelere neden olmuştur. Kanun tasarısı Türkiye Natura 2000 havzalarının korunmasını sonlandırılacaktır. AB doğa koruma mevzuatının kuş ve habitat direktifleri daha kabul edilmemiştir (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılındaki raporda doğa koruma faslıyla ilgili olarak, ilgili mevzuatın henüz tam olarak aktarılmadığı, Natura 2000 alanlarının listelenemediği, biyolojik çeşitlilik ve eylem planlarının henüz kabul edilmediği, büyük ölçekli tesislerin koruma alanlarına verebileceği zarara ilişkin büyük endişelerin olduğu, sulak alanlara ilişkin yönetmeliklerin koruma stratejisini nispeten zayıflatmış olduğu belirtilebilir. Bu yönetmeliğin mevzuat gerekliliklerini karşılamadığı, doğayı korumaya ilişkin sorumlulukların paydaşlar arasında doğru biçimde bölüştürülemediği, CITES sözleşmesinin uygulanmadığı bilgilerine yer verilmiş ve genel çerçevede uyumun ve ilerlemenin sınırlı şekilde devam ettiği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporda korunan alanların tespit, tescil ve onayına ilişkin yönetmeliğin iç hukuka aktarılmasıyla birlikte doğa koruma faslında sınırlı sayılabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Çerçeve mevzuatın henüz kabul edilmediği belirtilmiş, biyolojik çeşitlilik ve eylem planlarının aktarılması sürecinin başında olduğu bilgisine yer verilmiştir. Natura 2000 alanlarının listelenemediği not edilmiştir. Bir önceki raporda belirtildiği gibi büyük ölçekli tesislerin koruma alanlarına verebileceği zarara ilişkin büyük endişelerin olduğu, sulak alanlara ilişkin

yönetmelikte meydana gelen değişikliklerin koruma stratejisini zayıflatmış olduğu ve bu yönetmeliğin mevzuat gerekliliklerini karşılamadığı ve genel çerçevede mevzuata dair uyumun ve ilerlemenin sınırlı şekilde ilerlediği belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda doğa koruma faslına ilişkin olarak müktesebatın çerçeve mevzuatının henüz kabul edilmediği, biyolojik çeşitlilik ve eylem planlarının aktarılması sürecinin başında olduğu bilgisine yer verilmiştir. Doğa korumaya ilişkin mevcut Türk kanun tasarısının AB mevzuatı ile uyumlu olmadığına yer verilmiştir. Rapor, bu kanun tasarısının kabulünün mevcuttaki Milli Parklar Kanunu'nu geçersiz kılacağını ve bu konuda yasal bir boşluk doğacağını belirtmiştir. Doğa koruma faslına ilişkin son olarak Natura 2000 alanlarının hala listelenemediği not edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda doğa korumaya yönelik henüz bir eylem planı ve stratejinin kabul edilmediğini görmekteyiz. Tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilmesi için yapılan kanun tasarısının müktesebata uyumlu olmadığını söyleyebiliriz. Türkiye hala Natura 2000 alanlarının listesini belirlememiştir. Aynı zamanda sit alanlarına, sulak alanlara, ormanlar üzerine yapılacak yatırımlara onay veren bir sürü kanunu onaylamıştır (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporda Türkiye'nin doğa koruma alanları ile ilgili konularda hala müktesebata uyum sağlayamamış olduğu belirtilmiştir. Bu alanda çıkarılan kanun taslağının müktesebata uyumlu hale getirilmesi gereklidir. Ayrıca Türkiye'nin Natura 2000 alanlarının listesi henüz netleşmemiştir (Avrupa Komisyonu, 2015). Hidroelektrik yatırımları yapılırken doğanın göz ardı edilmemesi ve çevre mevzuatına uygun yapılması istenilmiştir.

2016 yılındaki raporda belirtildiği gibi doğa koruma konusunda Türkiye'nin bu alandaki çerçeve mevzuatı, biyolojik çeşitlilik eylem planı onaylanmamıştır. Potansiyel Natura 2000 alanlarının tespitine ve yönetimine istinaden bir çalışmanın başlatılması ve kurumsal çerçevenin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2017). Hidroelektrik ve maden işletmeciliği için yapılan yatırımlarda Natura 2000 alanları olabilecek bölgelerin dikkate alınarak ve doğa koruma yükümlülüklerine göre değerlendirilmesi öngörülmüştür.

2018 yılındaki raporda belirtildiği gibi doğa koruma konusunda Türkiye'nin bu alandaki çerçeve mevzuatı, biyolojik çeşitlilik eylem planı onaylanmamıştır. Potansiyel Natura 2000 alanlarının tespitine ve yönetimine istinaden bir çalışmanın

başlatılması ve kurumsal çerçevenin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Madencilik çalışmalarında doğal çevrenin korunmasına dair hukuki çerçeveye dikkat edilmesinin gereğinden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018).

3.3.2.1.6. Endüstriyel Kirlenmenin Denetimi ve Risk Yönetimi

2006 yılındaki raporda bu alanda bir ilerlemenin olmadığını belirtebiliriz. AT müktesebatına olan uyum düşük seviyededir. Bu alandaki direktiflerin iç hukuka aktarılması gerekmektedir. Ancak mali yeterlilik ile istenilen uyum düzeyine erişilecektir.

2007 yılındaki raporda endüstriyel kirlenmenin kontrolü ve risk yönetimi konusunda bir ilerlemenin kaydedilmediği başlık olarak değerlendirilmiştir. SEVESO direktifi ve büyük bacalı tesisler ilgili direktiflerin aktarımı dışında genel olarak uyum süreci yakalanamamıştır. Yine 2008 yılındaki raporda da Türkiye'nin endüstriyel atıklar ve risk yönetimi konusunda gelişme gösteremediği belirtilmiştir.

2009 yılındaki raporda sınırlı bir ilerlemenin kaydedildiği endüstriyel kirliliğin kontrolü ve risk yönetimi mevzusunda SEVESO II direktifinin bazı maddeleri ve bazı tesisler aracılığıyla atık yakma mevzuatına uyum sağlandığı belirtilmiştir. Yine de iç hukukun mevzuatları dâhil etme seviyesi ve mevzuatın uygulanma süreci ve kapasitesi düşük olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki raporda endüstriyel kirlenme ve risk yönetimine ilişkin ilerleme kısıtlı kalmıştır. Endüstriyel kirliliğin önlenmesi için yeni yönetmelikler çıkarılmıştır. Aynı zamanda bu alandaki mevzuatta değişiklikler yapılarak uyum derecesi arttırılmaya çalışılmıştır. Kimyasallar konusunda bazı ilerlemeler yaşanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılındaki raporda Endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi faslında yine sınırlı ilerlemeden bahsedilmiştir. Detaylı değerlendirmede, kabul edilen yönergeyle birlikte atıkların yok edilmesine yönelik direktifin mevzuata olan uyumunun üst seviyeye taşınmış olduğu, acil durum planlarının yayınlandığı, kamuyla ilgili bilgi paylaşımı bildirimler konusunda kılavuzlar yayınlandığı bilgisine yer verilmiştir. Entegre izin sisteminin uygulanması için sürecin henüz çok erken olduğu, kimyasallar konusunda çok sınırlı bir aşama kaydedildiği lakin etkin bir uygulama alanının oluşturulmasında idari kapasitenin hala oldukça yetersiz olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporda endüstriyel kirlilik ile ilgili yapılan yönetmelik değişikliğiyle birlikte bu konuda gelişme kaydedilmiştir. Petrol kirliliğinin ıslah edilmesi ilgili uluslararası hükümlerin uygulanması kabul edilmiştir. SEVESO II direktifine ilişkin Düzenleyici Etki Analizi'nin (DEA) tamamlanmış olduğuna yer verilmiştir. Entegre izin sisteminin uygulanması için sürecinin çok erken olduğu belirtilmiş fakat internet tabanlı izin sisteminin kurulduğu bilgisi de not olarak düşülmüştür.

2013 yılındaki raporda endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi konusuyla ilgili olarak, SEVESO II ve Endüstriyel Emisyonlar direktifinin uygulanması için birlikten teknik yardım alındığı ve gelişmelerin bu yönde devam ettiği belirtilmiştir. REACH Tüzüğü ve Kalıcı Organik Kirlleticiler Tüzüğü'nün mevzuata uyum sağlamasına yönelik faaliyetlerin başladığına ve bu direktiflerle ilgili taslak mevzuat hazırlandığına yer verilmiştir. Lakin kabul aşamasındadır (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda Endüstriyel Emisyonlar direktifinin uygulanabilmesi için Türkiye'nin endüstriyel kirlenme ile risk yönetimine dair bir mevzuatın onaylanması gerektiği belirtilmiştir. SEVESO II direktifine daha fazla uyum sağlanması için endüstriyel kazaların önlenerek etkilerinin azaltılması adına Aralık ayında bir yönetmelik onaylanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporda Türkiye'nin Endüstriyel Emisyonlar direktifinin uygulayabilmesi için mevzuat oluşturmadığı göze çarpmaktadır. 2014 yılında Soma ve Ermenek'te yaşanan maden faciasının risk yönetimi konusunda eksikliklerimizi göstermiştir.

2016 yılındaki raporda Türkiye'nin uyum konusunda eksiklik yaşadığı endüstriyel kirlenme ve risk yönetimi konularına işaret edilmiştir. Bu alanda Türkiye AB müktesebatına uyum açısından değerlendirildiğinde başlangıç aşamasındadır. Ancak SEVESO II direktifine olan uyum ileri seviyededir.

2018 yılındaki raporda Türkiye'nin uyum konusunda en zayıf olduğu konunun endüstriyel çevre ve risk yönetimi olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu alanda uyum başlangıç düzeyindedir.

3.3.2.1.7. Kimyasal Maddeler

2006 yılındaki raporda uyum açısından eksik kalınan konulardan biri kimyasallar olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006). Bu alanda idari kapasitenin uygulamada yetersiz kaldığı belirtilebilir.

2007 yılındaki raporda sınırlı gelişme gösterilen kimyasal maddeler konusunda, kimyasal madde ithalatına ilişkin bir genelge yayınlanmakla birlikte direktiflerin aktarım seviyesi oldukça düşük olmuştur. Uygulama alanında kapasite yetersizliği olduğu belirlenmiştir. Kimyasalların ithal edilmesinde denetimin sağlanabilmesi için genelge hazırlanmıştır.

2008 yılındaki raporda kimyasallar konusunda sınırlı seviyede bir ilerleme söz konusudur. Kimyasallara dair mevzuatta değişikliğe gidilse bile ilerleme beklenen seviyede gerçekleşmemiştir.

2009 yılındaki raporda iyi sayılabilecek bir gelişmenin kaydedildiği kimyasal maddeler mevzusunda Stockholm Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle birlikte mevzuat uyumunda ilerleme yaşanmıştır. Kimyasal maddelerle ilgili sınıflandırma, üretim, kontrol, dağıtım, ambalajlama gibi konularda yönetmelikler kabul edilerek uyum sağlanma sürecine katkı yapılmıştır. Bununla birlikte genel uyum süreci düşük sayılabilecek seviyededir ve bu konu üzerinde de önemle durulması gerektiği bilgisi raporda yer almaktadır.

2010 yılındaki raporda biyosidal ürünleri içeren mevzuatın kabul edilmesi bu konuda bazı ilerlemelerin yaşandığını göstermektedir. Fakat uygulama açısından istenilen kapasite sağlanamamıştır.

2011 yılındaki raporda kimyasallar konusunda sınırlı bir ilerleme söz konusudur. REACH kimyasalları konusunda yaşanan gelişmelere rağmen yetersiz kapasitenin olmasından kaynaklanan etkin bir uygulama gerçekleştirilememiştir.

2012 yılındaki raporda REACH kimyasalları konusunda oldukça sınırlı bir aşama kaydedildiği, etkin bir uygulama alanının oluşturulmasında idari kapasitenin halen yetersiz olduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012). 2013 yılındaki raporda kimyasallar konusunda yetersiz kapasitenin varlığı devam etmektedir. Bu nedenle istenilen gelişmeler sağlanamamıştır.

2014 yılındaki raporda kimyasallar ile ilgili yayınlanan yönetmelik ile müktesebata uyum çalışmalarının yapıldığını söyleyebiliriz. Bu alanda Maddelerin ve

Karışımların Sınıflandırılması, Etiketlenmesi ve Ambalajlanması adında bir yönetmelik kabul edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014).

2015 yılındaki raporda kimyasallara istinaden uyum çalışmalarının da yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Kimyasalların kayıt altına alınması, denetlenmesi, izni gibi konularda AB tüzüğü ile çok az uyum yakalanmıştır.

2016 yılındaki raporda da kimyasallar konusunda müktesebata uyum yakalanamadığını görmekteyiz. Bu alanda uyum çalışmalarına devam edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2017). Kimyasallar ile ilgili mevzuatlar vardır fakat uygulama kısmında Türkiye yetersiz kalmıştır.

2018 yılındaki raporda 2017 yılında kimyasalları ilgilendiren mevzuatın (REACH) kabul edilmesinden bahsedilmiştir. Kalıcı organik kirleticiler konusunda uyum açısından eksiklikler devam etmektedir. Tehlikeli kimyasalların ithalat ve ihracatı ile ilgili sözleşme imzalanmıştır. Fakat Türkiye’de henüz uygulama alanı ile ilgili yönetmelik çıkarılmamıştır.

3.3.2.1.8. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

2006 yılındaki raporda genetiği değiştirilmiş organizmalar konusu uyum açısından eksikliklerin hissedildiği alanlardan biridir (Avrupa Komisyonu, 2006). Bu konuda uyum açısından ilerleme kat edilememiştir.

2007 ve 2008 yılındaki raporlarda uyum açısından genetiği değiştirilmiş organizmalar ile ilgili hiçbir gelişme gözlemlenememiştir (Avrupa Komisyonu, 2008). Yine 2009 yılındaki raporda GDO’lar konusunda önemli bir ilerlemenin olmadığı belirtilerek 2009 yılındaki rapordan sonra GDO’lar konusunda düzenlemelere yer verilmemiştir.

3.3.2.1.9. Gürültü

2006 yılındaki raporda uyum açısından ileri seviyede olduğumuz konulardan biri gürültü konusudur. Bu alanda çalışmalar yapan idari kapasite güçlendirilmeli ve mali kaynak desteği sağlanmalıdır. İdari kapasite güçlendiğinde stratejik gürültü haritaları ve eylem planlarını daha verimli şekilde hazırlanacaktır.

2007 yılındaki raporda gürültü alanında uyum seviyesi yüksek olmakla birlikte gürültü ve GDO’lar konusunda bir gelişme kaydedilmemiştir. Gürültü haritasının

ıkarılması ve bir eylem planının oluşturulması tavsiyesinde bulunulmuştur. İdari kapasite ise bu raporda en fazla gelişim gözlenen madde olmuştur. Fakat gürültü haritalarının oluşturulması ve eylem planlarının hazırlanması için daha erkendir.

2008 yılındaki raporda gürültü konusunun mkteseбата en fazla uyumun sağlandığı alan olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanda Türkiye mkteseбатın istediği uyuma erişmek üzeredir.

2009 yılındaki raporda gürültü konusunda uyum belirli bir düzeyin üzerindedir. Yine de gürültü haritasının çıkarılması ve eylem planlarının oluşturulması gerektiği fakat bu sürecin henüz erken bir aşamada olduğuna yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009). 2010 yılındaki raporda Türkiye'nin gürültü konusuna ilişkin mkteseбата uyum seviyesi ileri düzeye ulaşmıştır diyebiliriz.

2011'den 2016 yılına kadar olan raporlarda gürültü konusunda uyumun st seviyede olduğuna ve bir önceki raporda belirtilen hususların bu rapor için de geçerli olduğuna yer verilmiştir. Hala gürültü haritalarının ve eylem planlarının hazırlanmasının erken olduğu belirtilmiştir. Bu dönemlerde gürültü haritalarının çıkarılmasına, eylem planlarının oluşturulmasına ilişkin hazırlıkların yapıldığına yer verilmiştir.

2016 yılındaki raporda da göreceğimiz gibi Türkiye'nin AB mkteseбатına yüksek oranda uyumun yakalandığı konulardan birinin gürültü konusu olduğunu belirtebiliriz. Bu konuda gürültü haritalarının oluşturulmasına ve eylem planlarının hazırlanmasına başlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2017).

2018 yılındaki raporda Türkiye'nin gürültü konusunda AB mkteseбатına ileri seviyede uyum sağladığı belirtilmiştir. Aynı zamanda gürültü haritaları ve gürültü eylem planlarının hazırlığı devam etmektedir.

3.3.2.1.10. İdari Kapasite

2006 yılındaki raporda idari kapasite açısından değerlendirme yapıldığında evre kanununda yapılan değişiklik ile evre ve Orman Bakanlığı'nın görevleri açıkça belirtilmiştir. Aynı zamanda evre ve Orman Bakanlığı'na personel sayısını arttırması ve evre ile ilgili çalışmalarına mali desteğin verilmesi gibi imkânlar sağlanmıştır.

2007 yılındaki raporda bir önceki raporda gerçekleşen gelişmelere istinaden evre ve Orman Bakanlığı'na birçok uzman alındığına yer verilmiştir. evre kanununda yapılan değişiklik ile evre ve Orman Bakanlığı'nca personelin eğitimine

yatırımlar yapılmış, çevre projelerinin desteklenmesi için Çevre Fonu kurulmuş. Çevre Fonu ile çevre alanında gerçekleştirilen projeler desteklenmiştir. Ulusal Çevre Ajansı'nı kurulmasına yönelik herhangi bir gelişme olmamış ve idari kapasite ilgili diğer konularda uyum sürecinin henüz emekleme aşamasında olduğu ve gelişim için daha çok yol kat edilmesi gerektiği yönünde tavsiyede bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2007).

2008 yılındaki raporda idari kapasite alanında ilerlemenin yaşandığını belirtebiliriz. Çevre ve Orman Bakanlığınca alınan personel yetiştirilmiştir. Ulusal çevre ajansı kurulamamış olsa da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Çevre ve Orman Bakanlığı'nın bünyesine geçmiştir. Çevre ile ilgili faaliyet gösteren makamlar arasında eşgüdümün sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Yatırım planlarında çevrenin dikkate alınacağı belirtilmiştir. İdari kapasite tarafından uygulanan politikalarda çevrenin korunması ön plana çıkmıştır.

2009 yılındaki raporda idari kapasite açısından bir takım ilerlemeler meydana gelmiştir. Çevre denetim ve yönetim birimleri ve yetki verilmiş özel denetim firmaları için genel kuralları içeren bir yönetmelik kabul edilmiştir. Ulusal çevre ajansının hala kurulmadığı ve doğayı, çevreyi korumaya yönelik sorumlulukların ilgili kurumlar arasında yeterince paylaşılamadığı gerçeğine yer verilmiştir. Her seviyedeki ilgili makamlar arasındaki koordinasyonun da eklenmesiyle birlikte idari kapasitenin daha da güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Çevrenin koruma politikasının diğer birlik politikalarına dâhil edilmesi ve bu politikaların eşgüdümlü olarak yürütülmesi gerekliliği ve yapılacak yeni yatırımların AB çevre müktesebatına uyumlu hale getirilmesi gibi tavsiyelere yer verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2009).

2010 yılındaki raporda idari kapasite açısından yapılan çevre izin ve lisanslarına dair çıkarılan yönetmelik ile çevre denetiminin güçlendirilmesi amaçlandığı belirtilmiştir. Farklı görevleri olan idari makamlar arasında koordinasyonun sağlanması adına birimler oluşturulmuştur. Çünkü tüm idari makamlar arasında koordinasyonun sağlanması ile idari kapasite güçlenecektir.

2011 yılındaki raporda idari kapasite açısından sınırlı bir ilerlemenin kaydedildiği raporun çevre kısmında belirtilmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ayrışarak iki yeni bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı) oluşturulmuştur. Özel Çevre Koruma Kurulu ile Kültür Tabiat Varlıkları Bölge Kurumları'nın genel müdürlüğe dönüştürülerek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın altına bağlanmıştır. Bunun sonucunda çevre yönetimi ile daha merkezi

bir yapı oluşturulduğu bilgisi verilmiştir. Halen bir ulusal çevre ajansının kurulmamış olduğu tekrar edilmiş, oluşturulan politikalarda ve altyapı ile ilgili projelerde çevresel değerdendirmelerin göz ardı edildiğine vurgu yapılmıştır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı İklim Dairesi'nin çalışma alanının güçlendirilmesi ve bu konuda söz sahibi diğer kurumlarla koordinasyon sürecinin hızlandırılması konularında tavsiyelerde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2011).

2012 yılındaki raporda raporun idari kapasite ilgili değerdendirmesinde hiçbir gelişme kaydedilmediğinden dem vurulmuştur. Bir önceki raporda sözü edilen bakanlıkların ayrılmasıyla gelişen süreç, su kalitesi ve doğa koruma kısımlarındaki yetki ayrışması ile sonuçlanmıştır. Yeni kurulan bakanlığın gündemindeki konular arasındaki dengeyi sağlamakta henüz yeterliliğe ulaşamadığı, yapılan büyük çaplı projelerde ÇED, SÇD gibi rapor değerdendirmelerine gereken önemin verilmediği ve çevresel konuların göz ardı edildiği rapor edilmiştir. Çevresel konularda sorumluluk paydası olan kurumların işbirliği sağlanması sürecinde daha fazla sorumluluk alması ve çaba sarf etmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporun idari kapasite ilgili olarak değerdendirmelerinde, önceki raporlara paralel olarak Çevre ve Orman Bakanlığı'nın iki yeni bakanlığa ayrılmasının çevre ve iklim ile çalışmalarda Türkiye'nin etkin politika izleme sürecinde idari kapasiteyi zayıflatığı belirtilmiştir. Yeni kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın gündemindeki konular arasındaki dengeyi sağlamakta henüz yeterliliğe ulaşamadığından söz edilmiştir. Kurum içinde yaşanan sirkülasyon sonucu birimlerin yetkinliklerinde kayıpların olmasındaki endişeden bahsedilmiştir. Çevresel konularda sorumlulukta pay sahibi olan kurumlarla işbirliği sürecinde daha fazla sorumluluk alması ve daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği belirtilmiştir. Büyükşehir kanunu ile birlikte bazı çevre direktiflerinin uygulanma sürecinde gelişmelerin olmasının beklendiğinden bahsedilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığı'nın kurulması ile idari kapasite alanında önemli bir gelişme yaşandığını söyleyebiliriz. Çevre ve iklim değişikliğine dair çalışma yapan birimler arasında işbirliği ve koordinasyonun artırılması yapılan çalışmaların etkisini artıracadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2014). 2015 yılı ve sonrası raporda idari kapasite hakkında bir düzenlemeden bahsedilmemiştir.

3.3.2.1.11. Ormancılık

2006 yılındaki raporda Çevre Faslı'nın ormancılık ile ilgili olan düzenlemesinde uyum açısından eksiklik hissedilen bir alan olarak gösterilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006). Uyum açısından ilerleme kat edilememiştir. İdari kapasitenin bu alanda etkin çalışmadığı söylenebilir. 2006 yılından sonraki raporlarda Çevre Faslı'nda ormancılık konusunda düzenlemelere yer verilmemiştir.

3.3.2.1.12. İklim Değişikliği

2010 yılındaki raporda iklim değişikliği ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede gelişmeler sınırlı düzeyde kalmıştır diyebiliriz. Ancak Çevre Faslı'nın değerlendirme konularına ilk kez iklim değişikliği konusu eklenmiştir. Ozon tabakasının incelmeye neden olan maddelerin alınıp satılması konusunda ilerlemeler kaydedilmiştir. Genel olarak iklim değişikliğine istinaden sınırlı da olsa ilerleme yaşanmıştır. İklim değişikliği dairesinin kurulması ile kamusal kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlandığı bir kurul oluşturulmuştur. Sera gazı emisyonuna dair uyum açısından bir hazırlık yapılmadığını söylemek mümkündür. Sera gazı envanteri oluşturulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2010).

2011 yılındaki raporda iklim değişikliği konusunda ilerlemelerin az olduğu belirtilmiştir. Türkiye ulusal iklim değişikliği stratejisine onay vermiş, bu stratejinin etkin şekilde uygulanması için henüz onay süreci devam eden ulusal bir iklim eylem planı oluşturmuştur. Emisyon üretimin azaltılmasına dair bir politika üretilmesi amacıyla eylem planının oluşturulması süreci başlatılmıştır. Türkiye iklim değişikliği kapsamındaki beşinci ulusal bildirimini birliğe sunmamıştır. Emisyon Ticareti sistemiyle ilgili olarak bilinç oluşturmak ve jeolojik olarak karbondioksitin saklanması ile ilgili somut bir adım atılmamıştır (Avrupa Komisyonu, 2011).

Daha önce raporlarda fasıl ismi “Çevre” iken 2012 yılındaki raporda fasılın ismi “Çevre ve İklim Değişikliği” olarak düzenlenmiştir. 2012 yılındaki rapora göre, iklim değişikliği konusunda Türkiye 2023 yılına kadar sürecektir olan İklim Değişikliği Ulusal Eylem planını kabul etmiş ve bununla birlikte sınırlı seviyede bir gelişme kaydetmiştir. Bu plan kapsamında emisyonların büyük oranda azalması tahmin edilmekle birlikte ulusal bir hedef olarak benimsenmemiştir. İklim değişikliği konusunda tüm kamuoyunda bir farkındalık oluşturulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Sera gazı

emisyoununun azaltılmasına ilişkin gerçekçi bir hedef belirlenmemiştir. Türkiye'nin iklim ile ilgili çalışmalara katılım sağladığı ve RENA kapsamında düzenlenen konferanslarda başarılı şekilde rol adlığı belirtilmiştir. İklım değişikliği konusuna ilişkin diğer mevzuatlarda bir gelişme gösterilememiş ve AB evre mevzuatına uyum sürecinin hızlandırılması, uyumun yakalanması ve mevzuatların uygulanması için Türkiye'nin daha somut adımlar atması gerektiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2012).

2013 yılındaki raporda iklim değişikliği mevzusuna ilişkin müktesebat ile uyum kapsamında bir gelişmenin söz edilemeyeceğinden bahsedilmiştir. Ulusal gelir politikası kapsamında iklim değişikliği ve enerji verimliliği konularının öncelikli olarak yer alması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. İklım değişikliği konusunda ortak bir bilinç oluşturulması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Sera gazı emisyonunun azaltılma süreci ulusal bir hedef olarak benimsenmemiştir. Bir hedefin olmamasıyla birlikte karbon piyasasının Türkiye'de daha fazla gelişime engel teşkil ettiği belirtilmiştir. İklım politikalarına ilişkin izleme, raporlama ve doğrulama gibi üç adımlı bir sistemin planlanıp uygulamaya geçirilme hazırlıklarının ve AB iklim politikaları bazında bazı konularda kapasite artırımı hazırlıklarının devam ettiğine yer verilmiştir. Türkiye'nin iklim ile ilgili çalışmalara katılım sağladığı fakat RENA kapsamında düzenlenen konferanslara düzenli bir şekilde katılım sağlamadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013).

2014 yılındaki raporda ulusal iklim değişikliği eylem planında Türkiye'nin sera gazı emisyonlarını azaltmak için bir hedefi bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Fakat Türkiye emisyon oranı yüksek olan bir ülkedir. Türkiye'nin bu alanda çalışmalarına hız vermesi gerekmektedir. Bu nedenle AB müktesebatına uyum çerçevesinde 2030 iklim ve enerji üzerindeki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014).

İklım değişikliği ile ilgili Türkiye'nin uyum çalışmalarına istinaden yönetmelikler çıkarması bu alanda ilerlemelerin yaşandığının bir göstergesidir. Yönetmeliklerin arkasının gelmesi hedeflenmiştir, yeni yönetmelikler için çalışmalar sürdürülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014).

Türkiye ve Dünya Bankası arasında karbon piyasasına dair bir anlaşma imzalanmıştır. Türkiye'nin karbon piyasasının kapasitesinin arttırılması amaçlanmıştır. Fakat Türkiye'de sera gazı emisyonuna dair bir hedefin olmayışı karbon piyasası mekanizmalarının gelişmesine bir engel teşkil etmektedir. Türkiye'nin

iklim değişikliği üzerinde bilimsel çalışmaları arttırması gerekmektedir. Fakat iklim değişikliğinin neden olduğu zararların sonuçları bilinmediği için etkisi önemsenmemektedir.

2015 yılındaki raporda Türkiye'nin AB 2030 iklim ve enerji politikalarına uyum sağlayan fikirler geliştirmesinin gereğinden bahsedilmiştir. Bu fikirlerin AB 2030 iklim ve enerji politikaları ile son derecede uyumlu olması öngörülmüştür. 2015 Paris İklım Anlaşması'na katılabilmek için Türkiye son gün Ulusal Katkı Niyet Beyanını (INDC) sunmuştur. Türkiye iklim değişikliği konusunda müktesebata uyum sağlamak için ilerleme kat edecek çalışmalara ağırlık vererek kapasitesini arttırmaya yönelmiştir diyebiliriz (Avrupa Komisyonu, 2015).

2016 yılındaki raporda Türkiye'de iklim değişikliğine karşı ulusal düzeyde var olan iklim değişikliği stratejileri ve planlarını uygulanmaya çalıştığını görmekteyiz. Fakat bu strateji ve planların diğer disiplinler ile uyumlu olmadığını söyleyebiliriz. İklım değişikliği ile mücadele konusunda diğer disiplinler ile entegre sorunu devam etmektedir. Türkiye'nin Paris İklım Değişikliği Anlaşması'nı onaylaması ve anlaşmaya olan katkısını eyleme dökmesi gerekmektedir. Ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonuna uyum başlangıç düzeydedir. Sanayi tesislerinin neden olduğu emisyonların raporlanması ve izlenmesi ile ilgili bir ereve yoktur. 2019 yılında Emisyon Ticareti direktifine tam olarak uyum sağlanması hedeflenmektedir. Yakıt Kalitesi direktifine daha fazla uyum sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ozon tabakasının incelmesine neden olan maddeler ile ilgili uyum sağlanamamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin karbondioksit gazı depolanmasının nasıl yapılması gerektiği ile ilgili olan direktifi i hukukunda uygulaması gerekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2017).

2018 yılındaki raporda iklim değişikliği konusunda gelişmenin olmadığını söyleyebiliriz. Türkiye'nin hala AB ile uyumlu bir iklim değişikliği stratejisi yoktur. Uyumlu iklim değişikliği stratejisi kabul edilmediği için uygulama sürecine de geçilmemiştir. İklım değişikliği ile diğer politikalar arasındaki uyum gelişmemiştir diyebiliriz. Türkiye'nin iklim değişikliğine dair atabileceği en önemli adımın Paris Anlaşması'nın kabul edilmesidir. Paris Anlaşması'na istinaden belirlediği katkısını uygulama aşamasına geçirmesi gerekmektedir. İklım Değişikliği ereve Sözleşmesi'ne göre Türkiye 2017 yıllık sera gazı envanterini belirtmiştir. Çeşitli çalışmalardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarına karşı AB ile uyum

sağlanamamıştır. Tam uyum için Türkiye'nin daha fazla gayret göstermesi gereklidir (Avrupa Komisyonu, 2018).

3.3.2.1.13. Sivil Koruma

İlk kez Çevre Faslı'nda sivil koruma konusunda değerlendirmeye 2014 yılındaki raporda yer verilmiştir. 2014 yılındaki raporda yer alan bilgiye istinaden AB sivil koruma mekanizmasında yer almak için Türkiye'nin görüşmelere başladığını belirtebiliriz. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğinin kabul edilmesi bu alanda atılan bir adım olmuştur.

2015 yılındaki raporda Türkiye'nin AB sivil koruma mekanizmasında yer almasının öneminden bahsedilmiştir. AB Sivil Koruma Mekanizmasına istinaden süreç onaylandığında artık Türkiye katılımcı devlet pozisyonuna geçecektir. Türkiye'nin afet risklerine karşı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015). Afet risklerinin azaltılması için çalışmalara gereken önem verildiğinde kayıplarda azalacaktır.

2016 yılında Türkiye AB Sivil Koruma Mekanizmasına dâhil olmuştur. 2016 sonrası raporlarda Çevre Faslı'nda düzenlemelerde sivil koruma ile ilgili başlığa yer verilmemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kent kendi içinde barındırdığı doğasıyla, çevresiyle, mekânlarıyla bütünleşen insan yerleşkelerinden biridir. Ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan kırsal yerleşim yerlerine göre gelişmiş olan alanlar olarak tanımlanabilir. Kent tanımlaması yapılırken kenti binalar, parklar, meydanlar olarak tanımlamak yetersiz ve eksik olacaktır. Çünkü kent, aynı zamanda insanların çevresiyle ortaya çıkan sosyal ve kültürel olaylara ev sahipliği yapmaktadır. Kentin bir diğer özelliği medeniyet ve kültürel gelişmelerin yaşandığı yerler olmasıdır. Kentler uygarlığın beşiği olarak tanımlanmaktadır.

Sanayi devrimi ile kentlerde yaşanan gelişmeler kentlerin olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya çıkarmıştır. Kentleşme sürecinin düzenli olduğu yerlerde toplumun refah seviyesinde artış meydana gelmiştir. Ekonomik sebeplerden dolayı 1950 yılından sonra kırdan kente olan göç artmıştır. Sanayileşme kentlere olan göçün en önemli etmeni olmuştur. Kent nüfusunda meydana gelen artış ile kent sayıları çoğalmıştır. Kent sayılarının artması ile kentleşme süreci başlamıştır. Kentleşme farklı yerden gelen ve farklı kültürlere sahip olan insanların aynı mekânda yoğunlaşması olarak belirtilebilir. Kentleşme üç şekilde meydana gelmektedir. Birincisi, demografik artışın yaşanmasıdır. Demografik açıdan kırdan kente olan göçün artmasıdır. İkincisi, ekonomik etmenler olarak belirtilen sanayileşmenin artması ile kente yönelimin artmasıdır. Üçüncüsü ise sosyal ve kültürel açıdan kentleşme olarak belirtilen kente göç eden kesimin kentin özelliklerini benimsemesi ve uyum sağlaması olarak belirtilmektedir.

Kontrolsüz kentleşme az gelişmiş olan ülkelerde meydana gelmektedir. Bunun nedeni kentleşme ve kalkınmanın aynı seyrinde gerçekleşmiyor olmasıdır. Az gelişmiş olan ülkelerde kentleşme sanayinin gerisinde kalmaktadır. Kontrolsüz kentleşme kaynakların gereğinden fazla tüketilmesine neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak kentlerde çevre sorunları ortaya çıkmıştır. İnsan çıkarları için kentleşme hızı giderek artmaktadır. Fakat doğal çevre bilinçsizce tüketilmektedir. Doğal yapı insan çıkarları için bozulmaktadır. Aşırı kentleşmeyi engellemek ve zararlarından korunmak için tabi ki kırsala geri dönmemiz ya da yeni kentler inşa etmemize gerek yoktur. Aşırı kentleşme sonucu ortaya çıkabilecek sorunları düşünerek kentleşme ve çevreye olan bakış açısının değiştirilmesi bir başlangıç sayılabilir. Kısacası sürdürülebilir kentleşme ve çevre politikaları benimsenmelidir.

Çevre, insanların, diğer canlı ve cansız varlıkların etkileşim içinde oldukları ortamlardır. Çevre tüm canlıların varlık alanıdır. İnsan merkezli çevre tanımı yapıldığında çevre, insanın yaşam alanıdır denilebilir. Çevre insan yaşamını sürdürdüğü alan olarak belirtilse de çevreye en büyük zararı veren yine insandır. Çevre sorunlarının ortaya çıkmasında ana karakter olarak karşımıza insan faktörü çıkmaktadır. İnsan temel ihtiyaçlarını çevreden karşılamaktadır. Fakat yine de insanlar ekonomik ve sosyal çıkarları nedeniyle yenilenemez kaynakları tüketmekte ve çevreye zarar vermektedir. Çevreye verilen zarardan etkilenen er ya da geç yine insan olacaktır. Bu durum bir döngüdür. İnsan aç ve susuz şekilde, bir süre idare edebilir fakat ağır hava kirliliğine maruz kalması ile yaşamını yitirebilir. Bu nedenle çevre tüm canlıların yaşam fonksiyonlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan ortamdır.

19.yy'da sanayileşmenin başlaması ile birlikte enerji tüketimine olan istek günden güne artmıştır. Enerji ihtiyacı petrol, doğalgaz, kömür gibi fosil yakıtlardan karşılanmak istenmiştir. Fosil yakıtların yoğun şekilde kullanılması ile özellikle CO2 emisyon oranında çok fazla artışın olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak sera gazı emisyonunda ciddi artışların olduğu gözlenmiştir. Bu nedene bağlı olarak özellikle de iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi önemli çevresel sorunlar ortaya çıkmıştır.

1970'li yıllarda çevre sorunları ülkelerin gündemini meşgul etmiştir. 1980'li yıllarda çevre sorunlarına olan eğilim giderek artmıştır. Çevre sorunları ile mücadele kapsamında BM önderliğinde yapılan çalışmalarda çevreye zarar veren kalkınma yöntemlerinden vazgeçilerek sürdürülebilir kalkınma yöntemlerinin uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. Yapılan tüm çalışmalar ve alınan önlemler yeterli değildir. Çevrenin korunması, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin önlenmesi için daha fazla çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ülkelere sürdürülebilir çevre politikalarının hayata geçirmeleri adına birtakım önlemleri almaları için sorumluluklar yüklenmiştir. Genel olarak, çevrenin bilinçsiz tüketiminin azaltılması, geri dönüşüme önem verilmesi, sürdürülebilir enerji kaynakları geliştirilmesi, atıkların ve emisyonların azaltılması gibi görevler bu sorumluluklardan bazılarıdır. Çevrenin devamlılığının sağlanması için ülkeler gerekli yaptırımları devreye sokarak bu tür önlemleri almak zorundadır.

1970'li yıllarda AB'nin merkezi ülkelerinde kentleşme süreci tamamlanmış olup, çevre ülkelerde ise bu sürecin tamamlanması 1990'lı yılların sonunu bulmuştur.

Kentlerin AB tarafından önemli bir konuma gelmesinin asıl sebebi ekonomik boyuta sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Teknolojik ve ekonomik gelişmelerin büyük boyut kazandığı 1990'lı yıllarda AB için kentlerin önemi artmıştır. Ekonomik kaygılar neticesinde kentsel politikaların geliştirilmesi ve üzerinde durulması gerekli görülmüştür. Yerel yönetimlerin etki alanının artması gibi nedenler ile kentler AB için ortak pazar konumuna dönüşmüştür. Ayrıca nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşıyor olması kentlerin önemini arttıran bir diğer faktördür. Tüm bu sebeplerden ötürü kentlerde uygulanan ortak pazar politikaları tüm Avrupa'yı etkisi altına alması kaçınılmazdır.

1973 yılında Birinci Çevre Eylem Programı ile başlayan süreç günümüze kadar devam etmiştir. Fakat uygulamaların daha çok küresel aktörlerin çıkarlarına göre gerçekleştirildiği söylenebilir. Kentlerin gelişimi ve daha iyi kentlerin oluşumu için hazırlanan politikalar ile tam anlamıyla amaca yönelik çalışmaların geri planda kaldığını belirtebiliriz.

AB tarafından üye devletlere ilerleme raporları ile uyum konusunda zorunluluklar getirilmiştir. Üyelik şartlarını taşımayan fakat AB'nin genişleme politikalarına istinaden üyeliği kabul edilen ülkelerin daha sonra uyum çalışmalarında yavaşlama olduğu ve uyum açısından geride kaldığı belirlenmiştir. Tüm bu olumsuz nedenler sürdürülebilir çevre ve kentleşme politikaları açısından sorun olmaktadır. Birlik tarafından oluşturulan politikaların büyük çoğunluğunun tavsiye niteliğinde olması yine süreci zorlaştıran bir diğer faktördür.

AB'ye aday ülke konumunda olan Türkiye'de gerçekleşen kentleşme süreci kırsal alanlarda yaşayanların kente taşınması olarak gerçekleşmesinden kentleşmenin olumsuz etkileri ortaya çıkmıştır. Batılı ülkelerde yaşanan kentleşme süreci ise sanayileşme ekseninde gelişim göstermiştir. Çevreye zarar vermeden kentleşme sürecine girilmiştir. Türkiye, kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetleri canlandırarak kentlere olan göçü yavaşlatabilir. Tarımsal faaliyetler devlet tarafından desteklenerek kırsal alanlarda insanların ekonomik arayışa girmesi engellenebilir. Bu şekilde yetersiz konut, çarpık kentleşme, alt yapı sorunu gibi çevre sorunlarının önüne geçilebilir.

Türkiye'de de çevre sorunlarına yönelim 1970'li yıllarda başlamıştır. Türkiye planlı döneme geçiş ile birlikte çevre politikalarına ilişkin çalışmalarına hız vermiştir. Planlı dönemde çevre ve sağlık konularında sürdürülebilirlik ilkesinin ön plana

çıkıldığını belirtebiliriz. Çevre politikalarının yer aldığı hukuki belgelerde ekonomik ve diğer tamamlayıcı araçlar ile çevre politikalarının desteklendiği görülmektedir.

DPT tarafından hazırlanmış olan kalkınma planları ile uyum çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Türkiye AB'ye üye olabilmek için AB'nin kentleşme ve çevre politikalarını yerine getirmek zorundadır. Türkiye AB'ye uyum konusunda kalkınma planları ve ilerleme raporları ile taahhütte bulunmaktadır. Kalkınma planlarının düzenlendiği ilk zamanlarda mevcut olan kirliliğin giderilmesi konuşulmuştur. Ancak sonraki dönemlerde çevrenin kalkınma çalışmaları ile bütünleşen politikaların geliştirilmesi konusu gündeme gelmiştir. Altıncı Kalkınma Planında sürdürülebilir kalkınma politikalarının konuşulması çevre konusunda gelişmelere işaret etmektedir.

Türkiye'de Üçüncü Kalkınma Planının uygulandığı yıllarda Avrupa'da Birinci Çevre Eylem Programı uygulanmıştır. Üçüncü Kalkınma Planında ilk kez "Çevre" başlığına yer verilmesiyle çevrenin öneminin arttığı söylenebilir. Çevre problemlerinin neler olduğu tanımlanmıştır. Fakat çevre, ekonomik kalkınmanın yanında fazla bir gelişim gösterememiştir. Bu dönemde kentler ise lüks tüketim merkezleri olarak tanımlanmıştır. Kentleşmenin artması ile konut, alt yapı, işsizlik gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda büyük şehirlerin oluştuğunu belirtebiliriz.

1973 yılında uygulanmaya başlayan Birinci Çevre Eylem Planı'nda gürültü kirliliğinin önlenmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve çevre sorunlarının azaltılması için yapılabileceklerle değinilmiştir. Aynı zamanda kurumlar arası işbirliğinin sağlanması ile bu alanlarda başarı sağlanacağı gündeme gelmiştir. Yapılan çalışmalar sonunda Avrupa Dokümantasyon Sistemi'nin oluşturulması, Avrupa Vakfı'nın kurulması kararları alınmıştır. Avrupa Fonu'nun kurulması fikri ile çevrenin korunması ve iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

Dördüncü Kalkınma Planında çevre sorunları Su Kirlenmesi, Deniz Kirlenmesi, Hava Kirlenmesi, Toprak Erozyonu ve Kirlenmesi, Gürültü, Dinlenme Yerleri olarak başlıklar halinde incelenmiştir. Kanalizasyonların sayısının artırılması gündeme gelmiştir. Yeşil alanların artırılarak, kentlerin daha yaşanabilir yerler haline gelmeleri belirtilmiştir. Fakat hızlı kentleşme ve artan nüfus ile konut sorunu ve alt yapı sorunları artarak gecekondular çoğalmıştır. Bu dönemde Avrupa'da uygulanan İkinci Çevre Eylem Planı Birinci Çevre Eylem Planı'nın devamı niteliğinde olsa da çevre sorunların engellenmesi mahiyetinde tedbir almak için ÇED'in konuşulması

önemli bir yeniliğe gidildiğini göstermektedir. Çevre sorunları karşısında üye ya da değil tüm ülkelerin ortak bir paydada buluşmasının istenmesiyle, çevre sorunları karşısında kalıcı çözümler üretmek amaçlanmıştır.

Beşinci Kalkınma Planında “Çevre Sorunları” başlığına yer verilerek, Türkiye yatırım projelerinde ÇED raporunun düzenlenmesi konuşulmuştur. Fakat Avrupa’da ÇED’e İkinci Çevre Eylem Planı’nda yer verilmiştir. Türkiye’de artık çevreyi destekleyen yatırım planlarına yer verilecektir. Ancak Türkiye Avrupa’yı yaklaşık 10 sene geriden takip etmektedir. Türkiye’de kentsel nüfusun kırsal nüfusu geçmiştir. Kentleşme sürecinin daha iyi yönetilebilmesi için belediyelerin aktif rol alması belirtilmiştir. Büyük göç dalgalarının yavaşlatılması için küçük ve orta ölçekli kentlerin geliştirilmesi planlanmıştır.

1987-1992 yıllarında uygulanmış olan Üçüncü Çevre Eylem Planı’nda daha çok yer verilen konuların başında çevre ve gürültü kirliliğinin azaltılması için alınacak tedbirler gelmektedir. Bu nedenle denetim sürecine yer verilecektir. Çevre sorunlarının önlenmesi ile çevrenin korunması sağlanacaktır.

Altıncı Kalkınma Planında “Çevre ve Yerleşme” başlığına yer verilmiştir. Planda ilk kez sürdürülebilir kalkınma kavramından bahsedilmiştir. Günümüzdeki anlamı ile sürdürülebilir kalkınma kavramına ise ilk kez 1987 Brundtland Raporu’nda yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma politikası ile çevre kalkınmanın yanında yer alabilmiştir. Kirliliğin kaynağından önlenmesi belirtilerek, çevre sorunlarının yayılmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Kentlere doğru yaşanan göç ile çarpık kentleşmeler artmıştır. Bu durumun azaltılması için orta ölçekli kentler canlandırılacaktır. Aynı zamanda arsa üretiminin denetim altına alınması ve imar planı olmayan yapılaşmanın önlenmesi, denetim altına alınması görüşülmüştür.

Dördüncü Çevre Eylem Planında Avrupa Tek Senedi’nin etkisi vardır. Çevre sorunlarının ulusal ve uluslararası boyutları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Çevre politikasının temelleri oluşturulmuştur. Kirleten öder politikası ile zararın kirleten tarafından tazmin edilmesi gündeme gelmiştir. Çevre sorunlarının acil çözümü için yerindelik ilkesi benimsenmiştir.

Yedinci Kalkınma Planında “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” başlığına yer verilmiştir. Küresel kirlilik karşısında ortak sorumluluk ilkesinin benimsenmesi ile çevre sorunlarının yerel olmadığına dikkat çekilmiştir. Tarımsal faaliyetlerde çevre

dostu uygulamaların yapılması ile çevre sorunları karşısında Türkiye'nin önleyici tedbirler aldığını söyleyebiliriz. Bu dönemde plansız göçler ve psikolojik etkilerine değinilmesi ile planlı kentleşmeye önem verildiğini belirtebiliriz.

Beşinci Çevre Eylem Planı'nda belirtilmek istenen, kaynakların yetersiz olduğu bu nedenle sürdürülebilir kalkınma planlarının hayata geçirilmesi gerektiğidir. İklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik konularına yer verilmesi ile çevre sorunlarının tehlikeli boyutlara ulaştığını anlayabiliriz. Bu nedenle artık Avrupa küresel çevre sorunlarına dikkat çekmiştir. Türkiye'de özellikle Beşinci Kalkınma Planından sonra çevre sorunlarına ciddi boyutta yer verilmiştir. Çevre sorunlarının farkına varılarak önleme çalışmaları ağırlık kazanmıştır.

Sekizinci Kalkınma Planında Türkiye'nin Küresel İklim Değişikliği Sözleşmesi'ne katılmak istemesiyle, Avrupa'yı geriden de olsa takip ettiğini göstermiştir. Kentsel plan dâhilinde arsa üretiminin yapılması planlanarak, planlı kentleşme sürecinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. 2005 yılında belediyelere kentsel dönüşüm yetkisi verilerek çarpık kentleşme sorunu, soruna en yakın yer tarafından çözüm üretilmesi amaçlanmıştır.

Altıncı Çevre Eylem Programı'nda iklimsel değişmelere yer verilerek, iklim değişikliğinin felakete yol açacağı anlaşılmıştır. Dünyada küresel ısınma ve yol açtığı felaketler ciddi boyutta ulaşmıştır. Biyolojik çeşitliliğin korunması ve artırılması ile küresel değişikliklerin üstesinden gelinmesi beklenmektedir.

Dokuzuncu plan döneminde, 2009 yılında AB müzakerelerinde Çevre Faslı'nın açılmasıyla Türkiye'nin uyum çalışmalarına ağırlık vermesi beklenmiştir. 2007 yılında başlayan dönemde kentlerde çevre sorunlarının ileri seviyelere ulaşması ile planlı kentleşmenin önemi daha çok hissedilir hale gelmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığına yer verilmiştir. Son dönemlerde özellikle Türkiye'de yeşil alanların giderek azaldığı ve betonlaşan bir yapılaşmanın olduğu belirtilerek “Yeşil Büyüme” politikaları benimsenmiştir. Burada amaçlanan verimin artırılması ve çevrenin korunmasıdır. Yaşam kalitesi yükseltilerek göçlerin yavaşlatılması planlanmıştır. Planda amaçlanan kentlerin yaşanabilir şehirlere dönüştürülmesidir. Onuncu Çevre Eylem Programı “Gezegenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak” ilkesi ile düzenlenmiştir. Doğal kaynakların bilinçli kullanılması belirtilerek, çevrenin yok

olması önlenmek istenmiştir. İklim değişikliği gündemden düşmeyen bir konu olarak yerini koruduğu gibi bir dizi felaketlerin olmaması için tüm dünyanın konuştuğu konu olmuştur.

Türkiye adaylık sürecinde olan bir ülke olarak 1998 yılı itibariye her yıl müktesebata olan uyum durumunu açıklamak için ilerleme raporları hazırlamaktadır. İlerleme raporlarında 2005 yılına kadar 22. Fasıl 'da çevre konusuna yer verilmiştir. 2005 yılında müzakerelerin başlaması ile sonraki raporlarda 27. Fasıl olarak çevre konusu incelenmiştir. Raporlarda çevre konusu yatay mevzuat, hava kalitesi, su kalitesi, atık yönetimi, doğa koruma, endüstriyel kirlenmenin kontrolü ve risk yönetimi, kimyasallar, gürültü, iklim değişikliği ve idari kapasite konuları açısından değerlendirilmiştir. Türkiye'nin gürültü ve atık yönetimi konusunda müktesebata olan uyumu ileri düzeydedir. Yatay mevzuat açısından ÇED direktifi 2010 yılı ilerleme raporunda da belirtildiği gibi iç hukuka büyük oranda aktarılabilmektedir. Fakat 2011 ilerleme raporunda ÇED direktifine istisnaların getirildiği ve bu durumun kaygı yarattığı belirtilmiştir. 2012 yılı raporunda Türkiye'nin büyük yatırım projelerinde ÇED raporlarına uyum sağlanmadığı belirtilmiştir. 2014 yılında İstanbul 3. köprüünün ÇED yöntemlerinden bağımsız yapılması bu konuya örnek teşkil etmektedir. 2016 yılındaki raporda ÇED ile ilgili eleştirilerin devam ettiği belirtilmiştir. 2018 yılı ilerleme raporunda SÇD direktifine olan uyumun sağlandığı belirtilmiştir. Hava kalitesi konusunda 2018 yılı raporunda hava kalitesi izleme ağlarının aktifleşen sayısının beşe yükseldiği belirtilmiştir. Fakat temiz hava eylem planlarının acilen hazırlanması gerekmektedir. Su kalitesi açısından Türkiye'nin müktesebata olan uyum derecesi orta seviyelerdedir. Su kalitesi konusunda 2018 yılı raporunda belirtildiği gibi diğer ülkeler ile görüşmelere başlanmıştır. Türkiye'nin doğanın korunması konusunda eksiklikleri devam etmektedir. Natura 2000 alanlarının belirlenmemiş olması ve biyolojik çeşitlilik eylem planının onaylanmamış olması bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir. Endüstriyel kirlenmenin denetimi ve risk yönetimi konusundaki müktesebata olan uyum değerlendirildiğinde Türkiye'nin en geri kaldığı konu olarak gösterilmiştir. Sadece bu alanda SEVESO direktifine olan uyum üst düzeydedir. Kimyasal maddeler konusunda uyum çalışmalarının yetersiz olduğunu belirtebiliriz. Kimyasallar konusunda yasal mevzuatlar vardır fakat uygulamada Türkiye yetersiz kalmıştır. İlk kez Çevre Faslı'nda sivil koruma konusunda değerlendirme yapılmasına 2014 yılındaki raporda yer verilmiştir. 2015

yılı raporunda sivil koruma konusunun öneminden bahsedilmiştir. Sivil koruma konusundaki sürecin onaylanması ile Türkiye'nin katılımcı devlet olacağı belirtilmiştir. 2016 yılında Türkiye sivil koruma mekanizmasına katılmıştır.

Gürültü ve atık konuları Türkiye'de en çok ilerlemenin olduğu ve uyumun üst seviyeye ulaştığı alandır. 2006 yılı raporunda Çevre Faslı'nda idari kapasite açısından değerlendirme yapılmaya başlanmış olup, 2014 yılı raporundan sonra idari kapasite açısından değerlendirme için başlık oluşturulmamıştır. 2005 yılı raporuna kadar genetik olarak değiştirilmiş organizmalar olan başlık genetiği değiştirilmiş organizmalar olarak güncellenmiştir.

2006 yılındaki raporda Çevre Faslı'nın ormancılık ile ilgili olan düzenlemesinde uyum açısından eksikliklerin hissedildiği belirtilmiştir. Ormanlar konusunda Türkiye uyum açısından gelişim gösterememiştir. İdari kapasitenin bu alanda etkin çalışmadığı söylenebilir. 2006 yılından sonraki raporlarda Çevre Faslında ormancılık konusunda düzenlemelere yer verilmemiştir.

İlk kez 2010 yılındaki raporda iklim değişikliği çevre faslında değerlendirme yapılmıştır. İklim değişikliği konusunda yapılan değerlendirmelerde Türkiye'nin henüz tamamlanmış bir sürecinin olmadığını belirtebiliriz. Fakat fasıl ismi "Çevre" iken 2012 yılındaki raporda fasılın ismi "Çevre ve İklim Değişikliği" olarak değiştirilmiştir. Bu durum emisyon oranı yüksek olan bir ülke olan Türkiye'nin bu alana verdiği önemi göstermektedir. İlerleme raporları Türkiye'nin gelişimine etken olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin ilerleme raporları ile reform sürecine girdiğini belirtebiliriz.

1990 yılında kentleşme hızında yaşanan artıştan kaynaklanan gecekondulaşma ile kentlerde plansız yapılaşma süreci başlamıştır. Gecekondu o dönemin en önemli sorunu olma özelliğini taşımaktadır. Kentlerin fiziki görünümünü düzenleyen imar planları her ne kadar yönlendirici olsa da şehirlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesine etki etmemiştir. Planların diğer planlar ile uyum ve eşgüdüm içinde olması gerekmektedir.

Türkiye'nin çevre sorunlarına yaklaşımı iki yönlüdür. Bir yandan Türkiye AB'ye üye olabilmek için çevreyi korumaya çalışmaktadır. Diğer yandan ise ekonomik temelli çıkarları için çevreye zarar vermektedir. Türkiye'nin çevre politikalarında ekonomik temelli çıkarlar önemli yer etmiştir. Çevre ekonomik çıkarlar

için hammadde alanı olarak görülmüştür. Bu anlayışın yerine çevrenin korunması ve geliştirilmesi gereken alan olduğu fikrine önem verilmelidir. Aynı zamanda evre Türkiye’de kentleşme politikalarının çıkarlarına maruz kalmaktadır. Birçok yeşil alanın imara aılması bunun bir göstergesidir. Türkiye’nin merkezi ve yerel yönetimlerin desteği ile oluşan güçlü ve bağımsız evre örgütlenmesine ihtiyaı vardır. Ancak etkili bir evre politikası ile evre sorunlarının önüne geçilecektir.

Kentleşme ve evre politikalarında istenilen sonuçlara ulaşılmasında AB tarafından yerelleşmeye önem verilmiştir. Habitat I Konferansında yerelleşmeden bahsedilerek planlı kentleşmenin önemine vurgu yapılmıştır. İnsan yaşamını ilgilendiren birçok konu yerel yönetimlerin ilgi alanına girmektedir. Çünkü yerel yönetimler sorunların kaynağına en yakın olan birimlerdir. Bu nedenle merkezi yönetim evre ve kentleşme politikalarını etkileyen yetkilerinin bir kısmını yerele doğru kaydırılmalıdır. Bu şekilde yerel yönetimler merkezi yönetimin eli niteliğinde sorunlara kaynağında müdahale ederek hızlı çözüm sunacaktır (Geray, 1998: 59). evre sorunları küresel anlamda etkili olmasına rağmen, sorunun çıktığı yer belli olduğu için yerellik özelliği taşımaktadır. evre sorunları ortaya çıkmadan ya da çıktığında kaynağından müdahale edilmesi zararı en aza indirmektedir. Bu nedenle AB tarafından sorunun halka en yakın yerden yönetilmesi anlamına gelen hizmette yerellik ilkesine önem verilmektedir. 1992 Rio Dünya evre Zirvesi’nde ülkelerin Yerel Gündem 21 ulusal eylem planlarını hazırlamaları belirtilmiştir. Türkiye’de 1998 yılında bazı belediyeler tarafından merkezi yönetimden önce Yerel Gündem 21 çalışmalarının başlatılmış olması yerelde eylem planlarının daha hızlı gerçekleştiğini göstermektedir.

Türkiye geçmişten günümüze kentleşme ve evre konularında ilerleme kat etmiştir. Bu anlamda çıkarılan yasal ereve geçmişe göre ileri seviyededir. AB müktesebatına uyum sağlanmak için çıkarılan yasa ve yönetmelikler bu süreci güçlendiren araçlardır. Fakat tam uyumun sağlanması için daha fazla yasa ve yönetmeliklere ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir. Özellikle evreye karşı bilincin ve duyarlılığın arttırılması eğitim ile sağlanacaktır. CO2 emisyonları ve ekolojik ayak izlerinin artmış olması bu alanda daha katı planların ve yaptırımların hayata geçirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Türkiye kentleşme politikalarında AB'ye üyelik sürecinde zaman zaman AB standartlarında başarılarla imza atmıştır. Sürdürülebilir kentsel politikalar belirlenerek uygulamaya geçirilmiştir. Ancak Türkiye'nin çevre sorunları karşısında müktesebata uyum konusunda henüz yeterli seviyeye ulaşamadığı belirtilebilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin temel sorunlarından olan kentleşme ve çevre sorunları geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmalara rağmen sorun olarak yerini korumaktadır. Hem yüksek bir refah seviyesine ulaşmak hem de AB üyelik koşullarını karşılayabilmek için Türkiye'nin kentleşme ve çevre konularına daha fazla önem atfetmesi gerekmektedir.



KAYNAKÇA

Akdur, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyumunu*. Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23.

Akpınar, İ. E. (2016). Küreselleşmenin Kentleşme Etkisi: Kâğıthane’nin Sosyal Mekânsal Değişimi. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*. 4(1): 55-60.

Akses, S. (2014). *Avrupa 2020 Stratejisi*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

Aksoy, M. Şentürk, S. H. (2013). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Çevre Faslı Ve Mevzuatı. *Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss. 253- 261), Gümüşhane Üniversitesi. Gümüşhane. 24-26 Ekim 2013.

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. *Güney Ege Kalkınma Ajansı*.

Aktan, C. C. (Ed). (2000). *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*. Ankara: Hak-İş Yayınları.

Alada, A. B., Gürpınar, E., Budak, S. (2012). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 0(0): 93-108.

Arat, G., Saner, E., Türkeş, M. (2002). Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor, Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli. Ankara.

Atkinson, R. (2002), “The White Paper on European Governance: Implications for Urban Policy”, *European Planning Studies*, 10(6): 781-792.

Avrupa Komisyonu. (1998). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 1998*. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf, (10.04.2019).

Avrupa Komisyonu. (1999). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 1999*. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf, (03.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2000). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2000*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf, (03.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2001). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2001*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf, (03.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2002). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2002*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, (03.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2003). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2003*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, (03.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2004). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2004*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, (05.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2005). *Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, (05.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2006). *Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, (06.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2007). *Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, (05.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2008). *Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, (06.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2009). *Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, (06.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2010). *Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, (06.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2012). *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2013). *Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2014). *Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2015). *Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu*.
http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2016). *Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu*.
https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Avrupa Komisyonu. (2018). *Türkiye 2018 Yılı İlerleme Raporu*.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf, (07.03.2019).

Aydın, A. H. Çamur, Ö. (2017). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.7(13): 21-44.

Ayman Güler, B. (2005). *Devlette Reform Yazıları*. Ankara: Paragraf Yayınevi.

Aytuğ, H. K. (2014). Sürdürülebilir Su Kullanımı Açısından Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Türkiye'nin Uyumu. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.10(2): 1-18.

Balcı, A. (2006). Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II. (1996). *Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı*.

Bookchin, M.(1999). *Kentsiz Kentleşme*. (Çev., Burak Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Kitabevi.

Bozkurt, Y. (2010). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 0(50): 1011-1028.

Bumin, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*. İstanbul: İz Yayınları.

Chapin III, F.S., Torn, M.S., Tateno, M. (1996). Principles of Ecosystem Sustainability. *American Naturalist*. 148(6): 1016-1037.

Commission of the European Communities (CEC) (1990), Green Paper on the Urban Environment, Brussels

Çağnan, Ç. Özer, H. (2004). Yapı Üretiminde Sistem Yaklaşımı ile Yapı Ürün Performanslarının Çevre-Ekoloji ve Yasal Zorunluklar Bağlamında Test Edilmesine Yönelik Bir Model Önerisi. *Megaron Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*. 9(4): 255-270.

Çan, M. F. (2014). *Türkiye'de Kentleşme ve Bölgesel Kalkınma*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dauvergne, P. (2005). Globalization and the Environment. *Global Political Economy*. Ed. John Ravenhill. Oxford: Oxford University Press. 370-395.

David Harvey. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev., Semih Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.

Delladetsima, P. M. (2003), "What Prospects for Urban Policy in Europe?", 7(2): 153-166.

Demirci, M., Genç, F. N. (2007). Planlamanın Avrupa Birliği Boyutu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (19): 53-73.

Dikmetaş Yardan, E., Yabana Kiremit, B. (2016). Türkiye Kalkınma Planları'nda Sağlık Sektörü. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(2): 93-110.

Dinç, G. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

DPT, (1973). *Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13738/plan3.pdf> , (02.02.2019).

DPT, (1979). *Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf>, (02.02.2019).

DPT, (1985). *Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13740/plan5.pdf> , (02.02.2019).

DPT, (1996). *Yedinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf> , (03.02.2019).

DPT, (2001). *Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13743/plan8.pdf> , (04.02.2019).

129,229,157,187-188

DPT, (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf> , (04.02.2019).

DPT, (2010). *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*.
file:///C:/Users/vhd/Downloads/Documents/UNDP-TR-TR-2010-MDG-Report_TR.pdf, (05.05.2019).

DPT. (1963). *Birinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13736/plan1.pdf>, (02.02.2019).

DPT. (1968). *İkinci 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13737/plan2.pdf>, (02.02.2019).

DPT. (1989). *Altıncı 5 Yıllık Kalkınma Planı*.
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf> , (03.02.2019).

Duru, B. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası. *Avrupa Birliği Politikaları*. (s.s. 169-188). (Ed. Çağrı Erhan ve Deniz Senemoğlu). Ankara: İmaj Yayınevi.

Egeli, G. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.

Emrealp, S. (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı*. İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını, İstanbul.

Erdem, M. S., Yenilmez, F. (2017). Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 4(2): 91-119.

Erdinç, B. (2016). *Avrupa Birliği’nde Sürdürülebilir Kentleşme: Türkiye’ye Yansımaları*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, İ., Ejder, N. (1997). *Çevre Sorunları-Nedenler Çözümler*. Ankara: Doruk Yayınları.

Erkut, G. (1991). Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu. *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları*. Ed. Hande Suher. Ankara: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.

Eroğlu, H. T., Aslan, S. (2013). *Binyıl kalkınma hedeflerinin yerelleştirilmesi ve E-yönetişim kapsamında kent konseylerinin rolü ve işlevsellikleri üzerine bir değerlendirme*.

https://www.academia.edu/34869577/Binyıl_Kalkınma_Hedeflerinin_Yerelleştirilmesi_ve_EY_Konseylerinin_Rolu_ve_işlevsellikleri_üzerine_bir_değerlendirme, (01.06.2019).

Ersavaş Kavanoz, S. (2012). AB Mekân Politikası: Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3): 27-39.

Eruzun, C., Ünügür, M. (1996). Habitat II’ye Doğru Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı. *Arkitekt Çekül*. Habitat II Özel Sayı: 18-40.

Euractiv, (2015). *AB Müzakere Süreci*. (04.05.2015). <http://www.euractiv.com.tr/ab-veturkiye/link-dossier/ab-turkiye-muzakere-sureci>, (15.02.2019).

European Commission. (09.02.2018). Sustainable Urban Development. *News* , https://ec.europa.eu/commission/news/sustainable-urban-development2018-feb-09_en, (02.07.2018).

European Commission. (1999). ESDP European Spatial Development Perspective.

European Commission. (20.10.2016) Commission Puts Forward Commitments To Reach Global Targets in Sustainable Urban Development. *Press Release*. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3477_en.htm, (02.07.2018).

European Union (EU) (2005), Treaty Establishing Constitution for Europe, Official for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

French, H. F. (1995). Yeni Küresel Ortaklığın Sağlamaştırılması. (Ed. Lester R. Brown). *Dünyanın Durumu*. World Watch Enstitüsü Raporu.

Fügan Varol, S. (2017). Medyanın Küreselleşmesi: Neden-Sonuç Ekseninde Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Elektronik Dergisi*. 5(1): 399-424.

Geray, C. (1998) Yerel Yönelimler ve Çevre. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 7(3): 59.

Göktürk, A., Kavili, S. (2000). Yerel Gündem 21 ve Katılım. *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. (237-249). Ankara: TODAİE.

Gönüllü, G. (2014). Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar. *İnsan Hakları Yıllığı*. (32): 31–52.

Göymen, K. (1999). Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi. Merkezîyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri. *Amme İdaresi Dergisi*. 32(4): 67-83.

Güneş, M. (2004). *Yerel Gündem 21 “Ulusal” Kentlerden “Küresel” Köylere*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Hierlmeier, J. (2002). UNEP: Retrospect and Prospect - Options for Reforming the Global Environmental Governance Regime. *Georgetown International Environmental Law Review*. (14): 767-805.

Hotinli, G., Eralp, S. S., Akpınar, P., Öztürk, A.E. (2013). *Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim, Mevcut Durum Raporu*. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi (REC).

Işık, Ş. (2005). Türkiye’de Kentleşme Hareketleri ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*. (14): 57-71.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (1996). *Avrupa Kentsel Şartı*. (Çev. Zerrin Yener ve Kumru Arapkirlioğlu). Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını.

İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Raporu. (Mart 2014). *AB’de 7. Çevre Eylem Programı Başladı*. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=703&id=708, (12.07.2017).

İktisadi Kalkınma Vakfı. (1998). *Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi*. <https://oldweb.ikv.org.tr/default.asp>, (12.06.2017).

Karakurt Tosun, E. (2009). Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(2): 1305-7979.

Kartal, K. (1978). *Kentleşme ve İnsan*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları

Kartal, K. (1992). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Adım Yayınları, Ankara.

Kayhan, A. K. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni MHB*. 33(1): 61 – 90.

Keating, M. (1993). *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi*. Ankara: UNEP Türkiye Komitesi Yayını.

Keleş, R. (1984). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. (1989). Konut Politikalarımız. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 44(1): 64-98.

Keleş, R. (1996). 1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları. *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*. (Der. Sevil Atauz) Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.

Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, Ruşen.(1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kılıç, A. *Sanayileşme, Modernleşme ve Kent*.
https://www.academia.edu/20087383/SANAYI%C4%B0LE%C5%9EME_MODERN_LE%C5%9EME_VE_KENT, (10.02.2019).

Kıvılcım, F. Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5(1): 219-230.

Kıvılcım, İ. (Mart 2014). *İKV Değerlendirme Notu, AB'de 7'nci Çevre Eylem Programı Başladı, İktisadi Kalkınma Vakfı*.
http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/abde7nci_cevre_eylem_programi_basladi.pdf, (12.06.2017).

Kok, W. (2004). *Facing The Challenge The Lisbon Strategy For Growth and Employment Report From The High Level Group Chaired by Wim Kok*, Belgium: Office for Official Publications of the European Communities.

Köse, İ. (2018). İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 9(1): 55-81.

Küçükaya, A. (2008). *Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lavrysen, L. (2002). *Environmental Law Syllabus*, Ghent University. Belçika: 49s.Mathews.

Low, N. (1999). *Towards Global Ethics. Global Ethics and Environment*. London and New York: Routledge.

Marmara Belediyeler Birliği. (2017). *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar*. (Ed. Mahmut Güler, A. Menaf Turan). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Martindale, D. (1984). Theory of City. *In the Urbanizm and Urbanization*. Ed. By Noel Iverson.

Miray, N. (2002). Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Güz(9): 3-4.

Mumcu, C. (2005). Türkiye ve Avrupa Birliği Müzakere Süreci. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(8): 173-188.

Müezzinoğlu, A. (1992). Rio de Janeiro Dünya Çevre Zirvesi. *Çevre ve Mühendis Dergisi*.

Oxford University Press. (1997). *Geleceğe Özen*. (Çev., Belkıs Çorakçı Dışbudak). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.

Örs, F. (2018). Çevre Farkındalığının Oluşturulmasında Toplumsal İletişimin Rolü. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*. Özel Sayı 1: 188-196.

Özdemir, M. (10.05.2017). *Kent, Kentleşme ve Kentlileşme*. <https://mesutozdemir.org/kent-kentlesme-ve-kentlilesme/>, (10.10.2018).

Özer, A.Ö., Arapkirlioğlu, K., Erol, C. (1996). *Plancı Gözü İle Kalkınma, Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi*. Ankara: T.M.M.O.B. Şehir Plancıları Odası.

Özler, Z. *İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu 2009*. https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/lizbon_antlasmasi.pdf, (06.06.2019).

Özlüer, F., Uzunçarşılı Baysal, C. Schechla, J. (2018). *Habitat III ve Kolektif Haklar*. İstanbul: Ekoloji Kolektifi Derneği.

Öztunç, Ö. (2006). *Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Palabıyık, H. (2004). Uluslararası Ticaret ve Çevre: Dünya Ticaret Örgütü Üzerine Açıklamalar. *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar* (ss.249-272). (Ed., Yıldırım, Uğur ve Marin, Mehmet Cevher). İstanbul: Beta Yayınları.

Papadakı, O. G. (2012). European Environmental Policy And The Strategy: Europe 2020. *Regional Science Inquiry Journal*. 4(1): 151-158.

- Patterson, A., Theobald, K. S. (1995). Sustainable Development Agenda 21 and the New Local Governance in Britain. *Regional Studies*. 29(8): 773-778.
- Pektaş, E. K. , Akın, F. (2010). Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak Katılım Hakkı ve Türkiye. *A.K.Ü. İİBF Dergisi*. 12(2).
- Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 Sürdürülebilir kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru. *Anahtar Dergisi*. 28(335): 4-9.
- Sarıkaya, H. Z. (2004). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları. *Su Kirlenmesi ve Kontrolü Dergisi*. 14(11): 1-10.
- Sayın, Y. (2016). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri ve Müzakere Fasılları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 19(2): 71-73.
- Sert, E., Karpuz, H., Akgün, G. (2005). Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı; Mekân ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması. *Planlama Dergisi*. (2): 101-111.
- SKD (İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği). (2015). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı (COP 21) Raporu*. Paris.
- Solak, S. G. Sürmeli, İ. (2015). Hükümet Programları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi. *Yasama Dergisi*. 10(30): 22-43.
- Somer, G., Ekmekçi, G. (1997). Spectrophotometric determination of selenium in the presence of coppertellurium. Application to anodic slimes. *Analytical Sciences*. 205-208.
- Sönmez, N. (1995). Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası. *Yeni Türkiye Dergisi*. Çevre Özel Sayısı: 193-209.
- Sözen, M. Tanyeli, U. (1992) *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Surlu, Ö. (2000). İnsan Haklarının ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Yargıtay İçtihatlarına Yansıması. *TBB Dergisi*. (87): 150-194.

Şemşit, S. Uçar, A. Başaran, İ. (2017). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Yer Alan Sürdürülebilir Kent Önceliklerinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(14): 40-63.

Şengün, H., Meydan Yıldız, S. G. (2018). Avrupa Birliği Çevre Yönetim Sistemi. *KSBD*. 10(18): 39-53.

Şeren, G. Y., Dedebeek, E. (24-25 Ekim 2013). *AB Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikaları*. (No. 265). EY International Congress on Economics I, Europe and Global Economic Rebalancing, Ekonomik Yaklaşım Association. Ankara.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı. (1999). *Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu; Hedef ve ilkeler, Taahhütler ve Küresel Eylem Planı*. Ankara.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2017). *Kamuda Stratejik Yönetim*. <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1555/Cevre+ve+Sehircilik+Bakanligi+2018-2022>, (01.05.2019).

T.C. Çevre Bakanlığı. (1995). *Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)*. Ankara.

T.C. Çevre Bakanlığı. (1996). Ulusal Rapor ve Eylem Planı. *BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II*. İstanbul.

T.C. Çevre Bakanlığı. (1997). Rio Deklarasyonu ve Gündem 21. *BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı* (s.10).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2017). *2018-2023 Stratejik Plan*. <file:///C:/Users/vhd/Downloads/Documents/stratej-k-plan-20180131154303.pdf>, (02.05.2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı. Avrupa Birliği Başkanlığı. *İlerleme Raporları*. (04.05.2018). https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html, (10.03.2019).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*. [http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu Kalk%C4%B1nma Plan%C4%B1.pdf](http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf) , (04.02.2019).

Taneri, E. (1978). *Şehircilik Konuları*. İstanbul: İ.D.M.M.A Mimarlık Bölümü Yayınları.

Tekeli, İ. (1996). *Habitat II Konferansı Yazıları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.

Thorns, D. C. (2004). *Kentlerin Dönüşümü Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (Çev., Esra Nal ve Hasan Nal). İstanbul: CSA Global Yayın Ajans.

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *KSÜ İİBF Dergisi*. 2(2): 57-73.

Topal, A.K. (2003). Global Kapitalizmde Sermaye Birikimi için Yeni Mekânsal Ölçekler: Dünya Kentleri/Global Kentler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 12(2): 41-61.

Tuchman J. (1991). *Preserving The Global Environment*. New York: Norton Company.

Tunçer, P. (2015). *Türkiye’de Kentleşme Politikaları*. The Journal Of Academic Social Science Studies. (37): 275-290.

TÜBİTAK (2002). *Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor, Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli*. Hazırlayanlar: Güzin Arat, Murat Türkeş, Raportör: Erol Saner. Ankara.

Tümtaş, M.S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği. (2002). *Avrupa Birliği Çevre Mevzuatına Uyum Süreci*. İstanbul: Yayın No. TÜSİAD–T/2002-/331.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, (1989). *Avrupa Topluluğu’nda ve Türkiye’de Çevre Mevzuatı*. Ankara.

UNEP. (1975). *Yönetim Konseyi Kararı*. UNEP/GC/31.

United Nations, Habitat, For a Better Urban Future. <https://unhabitat.org/>, (30.04.2018).

Yaşamış, F. D. (2000). Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Çevresel Bütünleşmesi. *Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı 2*. 6(36): 1033-1055.

Yazar, K. H. (2006). *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. (2014). Yerellik İlkesi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(5): 130-140.

Yılmaz, E., (2011). Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kentleşme ve Konut Politikaları. https://www.academia.edu/1486175/Be%C5%9F_Y%C4%B1ll%C4%B1k_Kalk%C4%B1nma_Planlar%C4%B1nda_Kentle%C5%9Fme_ve_Konut_Politikalar%C4%B1, (03.03.2019).

Yiğit, H. (2010). *Avrupa 2020 Stratejisi*. https://www.academia.edu/10036607/avrupa_2020_stratejisi, (24.03.2019).

Yiğitbaşıoğlu, H. (1998). Kentlerin Çevre Sorunları ve Habitat Konferansları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 38(1-2).

Yücel, M., Altunkasa, F.Peker, N. (1996). Kentsel Gelişim Planlamalarında Çevresel Etki Değerlendirmesi. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*.

Zengingönül, O. (2004). *Yoksulluk Gelişmişlik Ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme*. Ankara: Adres Yayınları.